

тиш. Існують найрізноманітніші сорти цього овоча: столові, кормові, декоративні та інші. З гарбуза можна приготувати понад тридцять страв: печені, варені, смажені. А хто відмовиться від гарбузової пшоняної каші? Чудові ласощі – гарбузове насіння, його люблять і діти, і синиці, які взимку частенько залітають у двори. Крім того, цей овоч ще й цілющий. Його рекомендують лікарі при серцево-судинних захворюваннях, ожирінні й подагрі. Відваром гарбуза тамують спрагу, знижують температуру тіла у хворих.

Росте на городі і бруква. Що в ній корисного? Її коренеплоди містять багато вітамінів і, що головне, не втрачають їх при тривалому зберіганні чи варінні. Яка ж родина у брукви? Хто її найближчі родичі? Ріпа, редиска, капуста, хрін, редька, суріпка, левкой. Бруква – овоч, суріпка – бур'ян, левкой – садова квітка. У капусті, за народною казкою, їдять "вершки", у брукви – "корінці". Що ж у них спільного? Їхній "родинний" герб – квітка з чотирьох пелюсток, розміщених навхрест. Звідси і назва родини хрестоцвітих. Є ще й інші спільні ознаки у цих різних на вигляд овочів. Спробуйте дізнатись про них самостійно. Як орієнтир подамо "підказку". У народі кажуть: "Хрін від редьки не солодший". Різкий присмак редьки, хоча й трохи слабший, відчувається у ріпі, редисці, брукві, навіть у капусті, а гірчиця – взагалі відома злючка. Всі рослини з родини хрестоцвітих містять гірчичну олію. У цьому й причина їхньої родинної "злості".

Багато написано віршів про красу тюльпана, про чудові пахощі лілії. А чи приємно пахне часник? Не зовсім. А він теж з родини лілійних. Та й красенем його не назвеш.

А який овоч найближчий "родич" петрушки? Так – селера. Хоч прийшли вони на город різними шляхами: петрушка – з гір, селера – з боліт.

Бувають серед рослин "родичі" досить близькі, а бувають – далекі. Дикі предки гарбуза та дині ростуть у Мексиці, а батьківщина огірків та кавунів – пекуча пустеля Калахарі в Африці. Бараболю та помідор привезли до нас з Південної Америки. А морква прийшла з Середземномор'я. З Азії на нашу землю потрапили буряки, квасоля, цибуля, часник, пшениця, рис... Наприклад, буряк ще дві тисячі років тому ріс у саду одного з вавилонських царів. Проте цей листяний овоч – мангольд – годився лише на салати. Від нього і походять наші теперішні буряки: і жовтогарячий кормовий для худоби, і червоно-фіолетовий столовий (з якого варять борщі), і білий, так званий "цукровий".

Цікаво, де саме утворюється цукор – у листі чи коренеплоді? Цей складний процес розпочинається у листі, а нагромаджується у коренеплоді. Засвоївши світло, хлорофіл бере участь у розщепленні води (фотолізі). Водень приєднується до певних ферментів, а кисень виділяється у повітря. Далі водень вступає у взаємодію з речовиною, що вже приєднала молекули вуглекислоти. Продукт, що при цьому утворюється, зазнавши численних хімічних перетворень, стає цукрозою, заради якої ми й вирощуємо цукрові буряки.

Завдання.

1. У родині гарбузових вусанів є представник, якому чіпкі вусики не потрібні. Якщо вони і є, то тільки для краси. Вітру цей овоч не боїться, бо не має повзучі огудини, а росте кущем. Як він називається? (Кабачок. Турецькою мовою гарбуз – "кабак", татарською теж, звідси й пішла така назва).

2. Що це за ягода: гірка, але не горобина, чорно-лісова, та не чорниця, до того ж росте не в лісі чи саду, а на городі? (Баклажан).

3. Огірки можна виростити у діжці: зробіть в ній отвори з боків, а потім насипте родючого ґрунту. В усі ці отвори і зверху діжки висійте пророщене насіння огірків. Землю щедро поливайте ледь теплою водою. Невдовзі уся діжка буде обвита зеленим огірковим огудинням, а міне ще трохи часу – і поміж листям зажовтіють квіточки. Рослини слід кілька разів підживити рідкими добривами. Зібраний урожай порадує вас.

4. Огірки, гарбузи, дині та деякі інші культури нерідко потерпають від грибкового захворювання – борошнистої роси.

Як лікувати плоди? Використовуйте настій з перепрілого сіна. Кілограм сіна залийте трьома літрами води, і нехай настоїться упродовж трьох діб. Потім рідину процідіть і розбавте водою в трикратному об'ємі. Обприскувати рослини треба ввечері, не чекаючи появи борошнистого нальоту, і повторюйте цю процедуру кожні 7-9 днів.

Якщо на ваш город нападуть шкідливі комахи, то з суміші піжми, деревію, полину, ромашки пахучої зробіть відвар і полийте ним овочі на грядках, а прополюючи город, збережіть ці бур'яни (комахи бояться їхнього запаху).

5. З чого почався перший у світі город? З купи сміття біля куреня дикуна. Сюди разом з недоїдками овочів попало стигле насіння. Воно зійшло. Купа сміття зазеленіла. Згодом були й плоди! І дикун переконався, що зручно й вигідно збирати врожай просто біля оселі. Він захотів сіяти сам.

Так у сиву давнину ввійшли до меню людини овочі – трав'янисті рослини, в яких споживають соковиті частини: листя, коріння, пагони, квіти, плоди. Дві тисячі років тому посадили першу ріпу, чотири тисячі років тому зварили перший борщ.

Щоб ніхто не затолочив сходів, сівач почав огорожувати місце, де відбувалося чудесне перетворення диких рослин на культурні. Звідси й походить слово "город".

Нині при слові "город" ти уявляєш грядки з овочами. А в давнину відрізнити садок від городу було важко. Недарма в народній пісні співається про дівчину, що гуляла "чи в саду, чи на городі". Хазяїн маленького клаптика землі намагався посадити біля своєї хати все, що йому було потрібно для їжі, для лікування і для краси.

Якщо у східному саду троянда росла поряд з гранатом і динею, то в нашому "чи в саду, чи на городі" по сусідству з морквою і ріпою росла смородина, цвіли м'ята і мак.

Де посадили перші привезені до Європи заморські овочі – помідори? У саду, на квітковій клумбі. Та й зараз деякі овочі прикрашають міські сади й парки: у наших краях – листяна й декоративна капуста, у південних країнах – динне дерево й артишок.

Але, звісно, найбільше людина цінує овочі за те, що вони допомагають їй бути здоровою й бадьорою.

Якби влаштувати змагання овочів: хто багатший на вітаміни, чемпіоном став би... солодкий перець. Він містить каротин, вітаміни Р, С. Недарма кажуть: хто їсть солодкий перець, той довго житиме. Пацієнти лікаря шпинату, лікарка моркви й квасолі – недокрівні діти, чийм щічкам треба порожевіти. Бабусі й дідуся, у яких підвищився кров'яний тиск, звертаються по допомогу до лікарів гарбуза, петрушки, буряка. Лікар хрін і лікар перець запобігають цинзі. Лікарі салат і помідор допомагають товстунам схуднути. Лікарка капуста лікує виразку шлунка, а тим, у кого хвора печінка, допомагають лікарка ріпа, лікар кабачок, лікар баклажан і лікар кавун.

Ви перебуваєте далеко від населеного пункту в турпоході, і у вас заболіли вуха, почався нежить... Скористайтесь народним рецептом: два шматочки цибулини загорніть у вату і вкладіть у вуха. Біль швидко стихне, а потім очиститься і ніс, горло. Цей засіб добре допомагає дітям і дорослим.

2. Орієнтовний план випуску усного журналу "Рідний край, де ми живем, Україною зовем".

Перша сторінка. Державні символи України.

Друга сторінка. Слово про рідну матір – Україну.

Третя сторінка. Народні символи України.

Четверта сторінка. Пісня – душа народу.

П'ята сторінка. Мова калинова.

Шоста сторінка. На твою книжкову полицю.

Духовність особистості означає її інтелектуальний розвиток, що здійснюється як у процесі взаємодії людини з суспільством, природою, так і шляхом цілеспрямованої навчально-виховної роботи за умови нерозривної єдності національних і загальнолюдських надбань.

Система народних знань обіймає народну педагогіку, народну медицину, ветеринарію, народний календар і метеорологію, народну математику, астрономію та метрологію, народні професійно-виробничі знання та ін.

Народна метеорологія – одна з найдавніших галузей народних знань, що обіймає систему прикмет, раціональних спостережень і достовірних передбачень про погодні зміни на близький чи віддалений час.

До достовірних належали передбачення, пов'язані з певними гідротемпературними змінами в атмосфері, які спричиняли зміну стану предметів та явищ: духота повітря – на грозу; зволожується сіль чи хліб – на негоду; дим стелиться, погано горять дрова – на відлигу. Примічали також, що перед дощем виразніше чути звук потягу, дзюркіт води, шум лісу, гуркіт підводи тощо.

Значна група передбачень ґрунтується на спостереженнях за поведінкою тварин, птахів, риб, комах тощо. Переважали тут свійські тварини: кіт дере лапами, собака качається – на вітер; кури чубаються – на дощ; качки, гуси ховають голови під крила, стоять на одній нозі – на холод та ін. Приглядалися і до мешканців дикої природи: птахство добивається до хати, ховається під стріхи – на хуртовину; горобці купаються у поросі – на дощ;

бджоли ховаються у вулик – на дощ; риба вискакує з води – на дощ.

Достовірними прикметами вважали також зміни у рослинному світі: рано жовтіє листя – рання зима буде; багато лушпиння на цибулі – буде люта зима; конюшина згортається, сильніше пахнуть квіти – перед дощем.

Українська народна математика мала у своєму арсеналі оригінальні способи зображення чисел. Одиниці позначалися паличками, десятки – хрестиками, сотні – кружечками, тисячі – квадратами. Що ж до дробових чисел, то їх передавали переважно в усній формі з відповідними назвами (*половина, чверть, осьмушка, шістнадцятка* та ін.). Письмово (невеличкими горизонтальними рисками) зображались лише найбільш уживані дробі.

На Україні найдавнішими засобами лічби були пальці рук, різі дрібні предмети. Так, при лічбі на пальцях, або, як називали, *на колодочках*, на одній руці було прийнято налічувати 15 "колодочок" з долоні та 15 – з іншої частини цієї ж руки. З предметів використовували картоплини, квасолинки, палички та ін. Для економії лічби існували числові групи: *пара, трійка, п'ятка, десяток, копа* тощо. Парами лічили худобу, птицю, хатнє добро (чоботи, підошви), трійками – нитки у прядиві (три нитки склали чисницю), п'ятками – снопи, десятками – яйця, гарбузи, кавуни, копами – яйця та снопи.

Арифметичні дії виконувалися усно. Існували своєрідні народні назви дій – *додати, докласти, відкинуть, відлічить*. Поширеним був спосіб додавання, коли спочатку додавали сотні, потім десятки, а в кінці – одиниці. Множили шляхом повторного послідовного додавання. Ділення виконували, підбираючи частку послідовним повторним відніманням.

Українцям були відомі оригінальні прийоми визначення відстані до наступного предмета, виміру площі земельних ділянок різноманітних форм. Знали й основи механіки, які використовували при будівництві хат, вітряків, культових споруд та ін.

Відзначимо оригінальний народний спосіб вимірювання відстані до недоступних предметів: бриль насували на очі так, щоб його край перебував в одній площині з очима і предметом, відстань до якого вимірювалася. Потім відшукували інший, доступний предмет, що знаходився у тій самій площині. Вимірявши відстань до нього, прирівнювали її до відстані до недоступного предмета.

При вимірюванні довжини речей та відстані застосовували відомі ще з часів Київської Русі міри: *п'ядь, лікоть, ступня, сажень*, що були пов'язані з природними рухами людини – ходінням, розведенням пальців, розмахом рук. Із XVII-XVIII ст. поширюються такі міри, як *аршин* та *верста* (500 сажнів). Аршин поділявся на 16 вершків або чотири чверті дорівнював приблизно 71,1 см.

Серед українців побутувало поважне ставлення до освіти, батьки намагалися будь-що віддати своїх дітей у науку. основою української народної педагогіки є трудове виховання. Згідно з народною мораллю, праця – це найвища чеснота, найголовніша засада життя. Вітаючи народження дитини, завжди бажали, щоб було охоче і робоче. Величезного значення надавалося вихованню любові до рідної землі. Народна поезія, героїчний козацький епос виховували не одне покоління української молоді палкими патріотами.

Не забуваймо старого, на ньому новизна тримається. Оновлення, модифікація багатьох відомих прийомів виховної роботи можуть і повинні стати одним з продуктивних підходів у становленні національної школи, у формуванні духовності майбутнього вчителя.

Рекомендована література

- Грушевський М. Про українську мову і українську школу. – К., 1991.
 Іванова О. Духовність – запорука розквіту // Рідна школа. - 1996. - №3.
 Історія України. – К., 1992.
 Козлов А.В. Вчитель – наставник духовний. – Кривий Ріг: КДПІ, 1994.
 Концепція національного виховання // Початкова школа. - 1995. - № 2.
 Кузь В.Г. та ін. Основи національного виховання. – К., 1996.
 Культура і побут населення України. – К.: Либідь, 1991.
 Савченко О.Я. "Від людини освіченої – до людини культури" // Рідна школа. – 1996. - № 5-6.
 Скуратівський В.Т. Місяцелік: Український народний календар. – К., 1992.
 Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. – К., 1995.
 Українська душа. – К., 1992.
 Українська минувшина. – К.: Либідь, 1994.
 Франгос Х. Від Сократа до Сухомлинського через Ж.Піаже та Л.Виготського // Початкова школа. – 1993. - № 10.

РОЗДІЛ II. ФОРМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Форми організації виховання постають як виховні заходи, що втілюють у собі зміст виховної діяльності.

Коротко охарактеризуємо особливості окремих форм виховної роботи "філологічного спрямування". Так, в групі масових форм виділяються лінгвістичні бюлетені, рукописні журнали, стінна газета з української мови, загальношкільний куток. З точки зору основних функцій мови (в даному випадку друкованого слова) – спілкування, повідомлення, вплив – то всі ці форми виконують переважно функцію повідомлення. Активними учасниками в роботі над рукописними виданнями є невеликі групи школярів, а основна маса учнів знайомиться з уже готовою "продукцією". Роль читачів у порівнянні з "видавцями" виявляється пасивною.

Більшість усних повідомлень – доповідей, лекцій, радіопередач, усних журналів, зустрічей з цікавими людьми і т.ін. – базується на завчасно складеному тексті, який може готувати не група осіб, а одна людина. Вона нерідко є й виконавцем. Спілкування з аудиторією в процесі проведення заходу дозволяє відступати від тексту, використовувати нові, більш переконливі приклади, тобто домагатися більш активного сприйняття матеріалу слухачами. Вплив при усному повідомленні, безперечно, виявляється сильнішим, активність учасників більшою.

На позаурочних заходах типу вечорів, ранків яскраво вираженою є функція впливу. Вони проводяться за жорстким сценарієм, завчасно складеним, добре відрепетированому. Поєднання публіцистичності, урочистості, яскравості (для цього використовуються вірші, музика; приміщення спеціально оформляється) дуже впливає емоційно на школярів. Активних учасників тут значно більше, але і просто слухачів теж чимало.

Значно зростає активність школярів на диспутах, конференціях. Ці форми позбавлені чітко розписаного сценарію, для їх проведення складається план, при реалізації якого допускаються певні відхилення, уточнення, деталізація питань ведучим, репліки з місць і т.п., тобто тут обов'язкова частка імпровізації, у виступах багато особистого, навіяного попередніми виступами. Вплив на слухачів досягається не зовнішніми засобами, а безпосередньою силою слова виступаючих, переконливістю їх доведень, яскравістю прикладів.

Окремо виділимо позаурочні заходи типу змагання: вікторини, олімпіади, конкурси, турніри. При їх проведенні активний кожний, він не слухач, не сторонній спостерігач, а безпосередній учасник, який цікавиться всіма деталями роботи. Характерним для більшості змагань є відсутність сценарію. Для одних (конкурси на кращий твір, кращий наочний посібник тощо) важлива лише тема (або теми), для інших (вікторина, олімпіада, граматичний турнір) – перелік завдань. Інтригуючим моментом, своєрідним засобом впливу на інтерес школярів, крім змісту і особливостей завдань, слугує тут сама ідея змагання, виявлення переможців.

І нарешті, слід назвати свята (Тиждень української мови), які є комбінованими формами масової позаурочної роботи: тут і конкурси, і лекції, і бесіди, і вечори та ін. Включені до сценарію свята, вони не зберігають своєї повної самостійності, об'єднуються або загальною для свята темою (наприклад, "Українська мова на меридіанах земної кулі", "Чарівна таємничість мови"), або формою проведення ("Мандрівка в країну Української Мови", "Незвичні пригоди в Словарі"). Свято має чіткий план (жорсткий сценарій), він передбачає активність усіх учасників. Поєднання у святі двох начал – інтелектуального та емоційного – і визначає його специфіку.

Основою для проведення гуртків, екскурсій, експедицій слугує більш-менш докладний план. Обмежений склад учасників заходу, певна однорідність їхніх інтересів, увага вчителя до особистих запитів кожного учня передбачає гнучкість плану, внесення до нього змін. Шкільний клуб любителів української мови охоплює учнів різних класів. У клубі на правах секції працюють гуртки української мови: тематичні (культури мови і стилістики, лексики і фразеології) із різноплановою тематикою (гуртки цікавої граматики, "Юний лінгвіст"). Рада клубу організовує позаурочну роботу з української мови за єдиним загальношкільним планом.

Індивідуальна робота школярів у позаурочний час буває двох видів: *виконавська* (елемент творчості незначний, а то і зовсім відсутній: виготовлення наочних посібників, оформлення альбому, підготовка реферативної доповіді або повідомлення за дорученнями гуртка, класного колективу, вчителя) і *творча* (мі-

стять елементи дослідження, наприклад: підготовка теми "Народні назви рослин нашої місцевості" вимагає від учня ознайомлення з літературою, уміння користуватися словником, збирання матеріалу, його обробки, опису, публічного виступу). Творчі роботи розраховані на більш тривалий час, ніж виконавські, проводяться під керівництвом вчителя.

Зазначені відмінності організаційних форм передбачають комплексне їх використання. У побудові виховного процесу важливо враховувати, що вчитель не завжди може досягти необхідного ефекту дії слова на дитину і що пояснення суті суспільно важливого вчинку не завжди приводить до готовності слідувати йому. У цьому зв'язку виникає проблема підвищення регулюючої функції слова. Засобом підсилення її можуть бути наочні опори. Якраз ця закономірність вимагає, поряд з роз'ясненням, демонструвати учням ті чи інші способи моральної поведінки. Вихователь повинен володіти глибокими науковими (передусім психологічними) знаннями про учня. Звичайно, в процесі роботи він набуває цінного професійного досвіду як орієнтовної основи власної діяльності. Лише доцільне поєднання цих двох складових забезпечить високий перетворюючий результат виховної роботи.

Можливі завдання виховної діяльності вчителя

Завдання виховання:

- Кожна дитина – особистість. Головне – виховати особистість, знайти в дитині позитивне й підтримати в ній це позитивне.
- Виховання у дітей поваги до себе та інших (*взаємини, взаємна допомога, добре ставлення одне до одного*).
- Виховання дитини як члена суспільства, виховання в ній уміння жити в колективі, рахуватися з думкою колективу.
- Виховання працелюбства, дбайливого ставлення до праці інших людей.
- Виховання дбайливого ставлення до природи.
- Виховання в дітях доброго ставлення до батьків.
- Розвиток уваги, мислення, пам'яті, мовлення учнів.
- Розвиток почуття обов'язку та відповідальності.
- Розвиток самооцінки дитини.

• Виховання соціально адаптованої людини, тобто людини, пристосованої до вимог суспільства.

Школа ставить свої вимоги: своєчасне та якісне виконання домашніх завдань, чергування по школі, по класу, участь у позакласних заходах. Завдання класного керівника полягає в репродукуванні цих вимог та здійсненні контролю за їхнім виконанням.

Виховання людини, що уміє працювати над собою, – завдання незрівнянно більш складне, зате таке, що дозволяє людині вирішувати свої проблеми значно ефективніше. Способи його розв'язання більш різноманітні. Це й особистий приклад, і виховна бесіда, і поради, рекомендації з будь-яких питань. Це, звичайно, надзавдання. Проте проблеми, які виникають у процесі будь-якої діяльності, як у колективі, так і в кожній конкретній людині, треба намагатися вирішувати в світлі цього надзавдання.

Завдання прищеплення дітям почуття жалю та любові до ближнього, позаяк справді освічена людина здатна бачити не тільки вузькоприкладні сторони наук (тобто вміння грамотно лічити, складати літери, знати імена та пам'ятати дати), але й бачити основу всіх цих знань – *гуманізм* і мету цих знань – *гармонію*.

Виховати культурну людину – це означає прищепити їй інтерес до оточуючого світу та до оточуючих людей.

Маленька людина в цей перший рік навчання повинна зрозуміти, що вона не гвинтик у потужному та величезному механізмі, а зовсім навпаки, що вона бажана, любима, цікава й при цьому *відповідальна* за таке ставлення до себе.

Перелік можливих справ класу

Справи класу можуть бути найрізноманітнішими, перелічити їх важко, тому звернемо увагу на такі моменти. Під час організації будь-якої класної справи треба прагнути до розв'язання її за допомогою комплексу виховних завдань, а саме:

- розвиток пізнавальних інтересів;
- виховання високої естетичної культури;
- формування навичок здорового способу життя;
- формування трудових навичок;
- виховання почуття обов'язку та відповідальності;

- створення в класі атмосфери дружби, взаєморозуміння та підтримки;
- розвиток творчих можливостей учнів;
- формування єдиного колективу учнів, батьків, класного керівника.

Приклади загальнокласних справ:

- * тематичні класні години (двічі на місяць);
- * класні збори (один раз на чверть);
- * різноманітні тематичні ігри пізнавально-розважального характеру типу "Що, де, коли?", "Брейн-ринг", "Щасливий випадок" та ін.;
- * класні вечори, "вогники", дні іменинника;
- * вечори та зустрічі разом із батьками "Тато, мама і я – дружна сім'я";
- * екскурсії пізнавального та естетичного характеру;
- * культпоходи в театр, на концерти та святкові гуляння;
- * трудові справи (участь в актах милосердя, суботниках, допомога молодшим за себе та людям похилого віку);
- * спортивні змагання, ігри типу "Тато, мама і я – спортивна сім'я";
- * дальні екскурсійні поїздки;
- * турпоходи;
- * випуски класної газети та класних літературно-творчих журналів;
- * робота з оформлення свого закріпленого кабінету;
- * день народження класу.

Приклади загальношкільних справ:

- * 1 вересня – свято першого шкільного дзвінка, День знань.
- * Участь в Дні міста.
- * Шкільний інтелектуальний марафон.
- * Традиційний день школи.
- * Шкільний конкурс авторської пісні.
- * Декада знань.
- * Традиційний загальношкільний ярмарок.
- * День культури – весняне свято мистецтв.
- * Свято останнього шкільного дзвінка.
- * Шкільне спортивне свято.

* Традиційний весняний суботник і підготовка школи до нового навчального року.

Рекомендації до аналізу роботи наприкінці чверті

Підсумки роботи наприкінці чверті підбиваються на підсумкових класних зборах під час обговорення таких питань:

- Ставлення учнів класу до навчання.
- Ставлення учнів класу до чергування по класу.
- Обговорення минулих позаурочних справ.
- Визначення учнів, які заслуговують подяки за активну участь у справах класу.
- Оцінка роботи старшого чергового наприкінці чверті.
- Оцінка участі класу в загальношкільних справах (*що вдалося, що не сподобалось*).

Класний керівник обмірковує такі питання:

- яке завдання ставилося як основне?
- що вдалося і що не вдалося?
- основне завдання, що впливає із аналізу, на наступну чверть;
- результати індивідуальної роботи, з ким треба попрацювати індивідуально в наступній чверті, які стоять завдання.

Рекомендації щодо роботи з окремими групами учнів

Для того щоб класному керівнику спланувати цей вид своєї діяльності, необхідно деяких учнів класу об'єднати в групи за певними критеріями, поставити перед ними конкретні завдання та представити форми їхньої реалізації. При цьому слід мати на увазі дві обставини. По-перше, поділ на групи є вельми умовним, про нього ні в якому разі не повинні знати вихованці. По-друге, ця робота ведеться упродовж багатьох років поступово, періодично, а не відразу.

Наведемо приклади окремих груп завдань, що стоять перед учителем, і форми їхньої реалізації.

Група учнів	Завдання	Форми реалізації
За ставленням до навчання		
Сильні	Розвиток пізнавальних інтересів і здібностей	Залучення до олімпіад, конкурсів, інтелектуальних ігор, науково-дослідних робіт
Здібні, проте непрацелюбні	Формування навчальної мотивації. Розвиток загальнонавчальних навичок	Бесіди, робота з батьками, підтримка в успіхах, залучення до проведення класних годин
Здібні, але непосидючі	Завдання ті ж самі	Постійний контроль, бесіди, опора на батьків
Нездібні, але стараються	Розвиток загальнонавчальних навичок. Постійна підтримка	Надання допомоги в навчанні. Індивідуальний підхід.
Не бажають навчатися	Формування навчальної мотивації.	Строгий контроль. Індивідуальний підхід.
За ставленням до громадського життя		
Дуже активні	Формування якостей лідера, виховання почуття обов'язку та відповідальності. Розвиток творчих здібностей.	Залучення до організації громадських справ у класі. Допомога в організації справ. Співробітництво та співтворчість.
Пасивні, не бажають брати участь у громадському житті	Формування активної життєвої позиції. Залучення до життя колективу.	Постаратися знайти справу до душі. Постійна підтримка та заохочення. Виховання через виконання посильних доручень
Стосовно морально-етичних проблем		
	Визначення проблеми. Вироблення завдань	Здійснення індивідуального підходу, постійний контакт з батьками. Підтримка в класному колективі

2.1. Рухливі ігри

Гра – улюблене заняття учнів, вона сприяє їх всебічному розвитку, виробляє в них уміння міркувати, розвиває кмітливість, розширює коло уявлень, виховує особистість. Гра – творчість, гра – праця; праця – шлях школярів до пізнання світу.

Основними структурними компонентами гри є: задум, правила, ігрові дії, пізнавальний зміст або дидактичні задачі, обладнання, результат гри.

Гра на відміну від уроку завжди включає елементи імпровізації, творчості. Справжній гравець швидше програє, ніж порушить правила, – в житті це називається чесністю і принциповістю.

Головними умовами ефективності застосування ігор є:

- цікавість, доступність, обов'язковість ігрових елементів;
- захоплююча назва, правила, які не можна порушувати (правила гри повинні бути простими, точно сформульованими);
- ігрові зачини, емоційне ставлення самого вчителя до ігрових дій;
- при проведенні ігрових командних змагань треба забезпечити контроль за їх результатами з боку всього колективу учнів або вибраних осіб, облік результатів змагань має бути відкритим, зрозумілим і справедливим;
- кожний учень повинен бути активним учасником гри, бо тривале чекання своєї черги для включення у гру знижує інтерес дітей до цієї гри.

Якщо якась гра проводиться дуже часто і прийоми її проведення не урізноманітнюються, то виникає небезпека нудьги і байдужості школярів, бо втрачається новизна, інтерес. У такому випадку, залишаючи незмінними ігрові дії, слід вносити в зміст гри щось нове, ускладнюючи правила, замінювати предмети; включати елементи змагання, починати гру з несподіваної лічки або ігрового зачину.

Пояснення вчителя під час проведення гри повинно бути коротким, зрозумілим, пробуджувати в учнів інтерес. Чим молодші учні, тим доцільнішим є не тільки пояснення вчителя щодо проведення гри, а й показ. Зрозуміло, що залежно від змісту гри участь педагога буде більш чи менш активною.

Види ігор для дітей дуже різноманітні (розрізняють предметні, настільно-друковані, словесні ігри тощо). Розглянемо приклади рухливих ігор з учнями різного віку, які можна проводити на перервах, в групах продовженого дня, дома у дворі, в оздоровчих таборах.

"Віночок" народних дитячих ігор

Українська гра "Квач"

Це одна з найпоширеніших масових рухливих жвавих дитячих ігор на Україні, і важно сказати, коли вона виникла – чи не за часів князя Володимира Великого бува, або й раніше.

Звичайно гра у квача розпочиналася, коли сходилися разом декілька дітей і, зваживши на загальний настрій, хтось міг раптом вигукнути:

– А давайте у квача?!

Одразу ж кілька голосів скоромовкою, боячись лишитися останнім, кидали магічні слова:

– Цур, не квач!

– Цур, не квач!

Той, хто ловив гави, не встигши настроїтися на загальну хвилю, ставав квачем, тобто особою, конче небезпечною для інших учасників гри, особою, якої решта гравців жахається: від квача миттю відскакують і, заманюючи, дражнять:

– Квачик, квачик, дай калачик! – та ще й простягають руку, аби він вдарив, одразу ж хутко відсмикують руку, і кожен прагне заманити, підстрибує, а то й удає з себе ніби-то неуважного, байдужого, а сам так і стереже кожен рух квача. Квач і собі удає такого неповоротного, байдужого, навіть нудьгуючого на самоті, ніби не помічаючи нікого. Аж раптом зривається з місця, стрімко кидається до найближчого, а той жваво відскакує, – товариством опановує загальний запал, і – гра почалася. Власне, її сенс полягає в тому, щоб зуміти втекти, ухилитися від квачевої руки, бо щонайменше торкання передає невдасі квачування.

Російська гра "Павучки"

Це весела гра, де павучками виступають дві-три групи учнів. Кожна група оперізує себе мотузком, як колоски в снопу.

По команді оперезані групи рушають до умовленого місця.

Хто дістанеться найшвидше, стає переможцем.

У цю гру граються босоніж, щоб не відтоптати одне одному ніг.

Білоруська гра "Кіт Опанас"

Обирають "кота Опанаса", зав'язують йому хустиною очі, стають довкола й приказують:

Гей ти, коте Опанасе,
Не впіймаєш нас ні разу!
Ну ж, лови всіх без упину,
Не скидаючи хустину.

Кіт Опанас із зав'язаними очима намагається впіймати ко-го-небудь. Хто попався – стає "котом Опанасом".

Казахська гра "Сова"

Учні вибирають сову, яка "сідає в гніздо" і "спить". А всі навколо бігають, стрибають, хтось ще й кумкає, мов жабеня, або, як козенятко, мекає, а ще інший ірже, як жеребчик. І тут ведучий говорить: "Ніч!" Сова розплющує очі й починає літати. Всі завмирають. Хто поворухнувся чи засміявся – стає совою, і гра починається спочатку.

Грузинська гра "Веретено"

Учні розподіляють на дві групи. Кожна група витягується змієюю. За сигналом "Починаймо!" ті, хто стоять першими, крутяться навколо себе, як веретено. Потім найближчі сусіди беруть їх за талію і крутяться разом доти, поки не наступить черга останнього. Перемагає група, яка перша виконає завдання.

Кожен народ виробив свої національні види рухливих ігор. Вони можуть поповнити сучасні методи фізичного виховання. Фізична культура, як і будь-яка інша, завжди національно своєрідна. Що стосується української, то вона сягає корінням часів Київської Русі. Тут були напрацьовані прекрасні методи вишколу, гартування дітей, формування воїнського лицарства і мужності. Вершиною національного фізичного виховання, самовдосконалення тіла й духу була епоха Запорізької Січі. Тут сила і витривалість, тілогартування у повсякденному житті і військових справах проходили в постійних іграх, забавах, танцях, змагальних вправах тощо. Всі ці історичні національні надбання послужать надійною основою для повноцінного фізичного розвитку молоді, зміцнення її здоров'я.

2.2. Класна година

Класна година – спеціально організована ціннісно орієнтована спільна діяльність вчителів та учнів, що сприяє формуванню у школярів системи правильних відносин до оточуючого середовища: до людини, суспільства, праці, мистецтва, природи, самого себе. Вона привчає бачити за своїми діями та вчинками ставлення до суспільства, людей, розвиває у них здібність осмислювати життєві явища, усвідомлювати соціальну спрямованість своєї життєдіяльності. Класна година – генератор ідей школярів, зокрема, пропозиції, задуми, що висловлюються тут, реалізуються в конкретних справах.

Виховна мета класної години – формування чітко визначеного ставлення учнів до об'єктів та явищ оточуючого світу, вселюдських вартостей, а також розвиток моральних, етичних, трудових, естетичних, науково-пізнавальних, світоглядних поглядів.

Основні функції класної години:

- освітня ("ознайомлення зі світом");
- орієнтовна ("оцінювання світу");
- спрямовуюча ("взаємодія зі світом").

Як наслідок реалізації цих трьох функцій є формування громадської думки класу, звички в учнів обдумувати та оцінювати своє життя, самих себе, самостійно шукати істину.

Зміст класних годин визначається, виходячи із соціального замовлення суспільства, пріоритетних напрямків виховної роботи в сучасних умовах, рівня розвитку учнів, їх захоплення, інтересів, а також необхідності засвоєння школярами духовних надбань рідного народу – мови, культури, усної народної творчості, традицій та звичаїв тощо.

Слід виділити такі основні напрямки у змісті класних годин:

- людина та її взаємовідносини у суспільстві;
- наука і пізнання;
- народна культура як засіб формування духовності;
- людина і природа;
- основи народної моралі.

Методика та прийоми проведення класних годин відповідають конкретним умовам (матеріальній базі, віковим та психологічним особливостям учнів, їх рівню знань та поведінки, що викликає інтерес учнів).

Можливе використання різних форм проведення класних годин: розбір ситуації, рольові ігри, практичні заняття, записи старовинних пісень, легенд, переказів рідного краю, відтворення народних свят, звичаїв; уроки-подорожі до джерел рідного слова, уроки на природі, уроки етики, бесіди, диспути, дискусії, рицарські турніри та ін.

Форми проведення класних годин

1. Лекція.
2. Усний журнал.
3. Урок мужності.
4. Урок громадянськості.
5. Зустрічі.
6. Експерсії.
7. Читацька конференція.
8. Теоретична конференція.
9. Година поезії.
10. Година музики.
11. Година живопису.
12. Конкурс.
13. Літературно-музична композиція.
14. Заочна подорож.
15. Відвідання кінотеатру, музею, драмтеатру.
16. Трудовий десант.
17. Туристичний похід.
18. Спортивні змагання (різних видів).
19. "Круглий стіл".
20. Вікторина.

2.3. Класні збори, батьківські збори

Встановлення демократичних, гуманістичних відносин у класі стимулює розвиток самодіяльності, ініціативи та самоврядування учнів. Такі відносини формуються в ході виховної діяльності класного керівника. Зокрема, в процесі надання допомоги учням у підготовці і проведенні класних зборів.

Мета класних зборів – розвиток учнівського самоврядування, згуртування первинного колективу, формування громадської думки, залучення всіх учнів до організаторської діяльності.

Головне завдання зборів – привчити учнів говорити, відстоювати і аргументовано доводити свою думку, поважати погляди інших, вести дискусію тощо.

Класний керівник 5-го класу проводить збори кілька разів на місяць з метою зробити спільні обговорення і вирішення питань колективного життя звичним і необхідним для учнів.

Класний керівник 6-го класу створює умови для інтенсивного оволодіння учнями організаторськими вміннями та навичками, залучає всіх учнів до підготовки та проведення зборів, виконання їх рішень.

Класний керівник 7-го класу надає консультативну допомогу учням, які самостійно організують і проводять збори.

Класний керівник на учнівських зборах має право:

- брати участь в роботі учнівських зборів із правом одного голосу;
- надавати методичну допомогу організаторам зборів, не підмінюючи їх в роботі;
- володіти ініціативою скликання учнівських зборів і внесення в порядок денний питання, пов'язаного із життям і діяльністю учнівського колективу;
- всебічно підтримувати громадську і творчу ініціативу, активність учнів, їх самостійність.

Класні збори вирішують всі питання життя та діяльності учнівського колективу; планують та аналізують роботу класу; розподіляють громадські доручення, заслуховують звіти про їх виконання; готують пропозиції щодо виставлення оцінок за поведінку і суспільно-корисну працю; вирішують питання заохочення та стягнення тощо.

При підготовці до зборів вчителю слід чітко уявити їх мету, шляхи здійснення цієї мети і педагогічну цінність наміченого заходу. Після цього продумується порядок денний зборів, який обговорюється на активі класу. Доповідачу і виступаючим учням надається допомога в підготовці виступів.

Збори відкриває староста класу. Відкритим голосуванням обирається голова і секретар зборів. Після затвердження порядку денного слово надається доповідачу, особам, наміченим для виступів, і всім бажаючим виступити. В процесі проведення зборів слід забезпечити повну самостійність учнів, їх ініціативність, розуміння суті питань, що розглядаються на зборах, їх громадське значення.

В кінці зборів вчитель робить підсумки, ставить перед колективом класу певні практичні завдання.

Збори закінчуються прийняттям конкретних рішень.

Розглянемо педагогічну задачу: "Молода вчителька на класних батьківських зборах дорікає літній жінці за те, що та не вміє виховувати сина:

– Думати треба, ким він стане, коли виросте.

Справді, хлопець, як то кажуть, не подарунок, хоч нічого кримінального не вчинив. Крутиться на уроках, забуває вдома підручники, зошити.

Вчителька знає: у цієї жінки місяць тому в автокатастрофі загинув старший син і зараз молодший, єдиний – вся її надія і опора, світ у вікні.

Яких помилок припускається класний керівник з батьками? Яка методика організації і проведення батьківських зборів?"

Класні батьківські збори є важливою колективною формою роботи класного керівника з батьками учнів свого класу. Проводяться вони 1-2 рази в чверть.

Тематика класних зборів різноманітна і визначається загальними завданнями національного виховання, умовами навчально-виховної роботи в даному класі, рівнем загальної культури та педагогічного круговороту батьків.

Класні батьківські збори можуть проходити в різній формі: у вигляді лекцій або доповідей класних керівників, виступів самих батьків та обміну досвідом виховної роботи з дітьми, з залученням учнів, показом їх класних робіт і художньої самодіяльності, демонструванням кінофільмів.

В ході підготовки батьківських зборів необхідно:

1. Визначити порядок денний.
2. Продумати форму проведення зборів та виділення осіб, які повинні відповідати за їх підготовку.
3. Безпосередня підготовка зборів у відповідності з наміченим планом (підготовка доповіді, виступів батьків, вчителів та учнів, організація виставки, підготовка рішення зборів).
4. Забезпечення явки батьків на збори.

Вчитель, який готує збори, повинен з'явитися у школу раніше наміченого часу, щоб поговорити з окремими батьками. Ще до зборів він звертає увагу батьків на виставку дитячих робіт, вітрин з літературою, спеціально випущену до зборів стінгазету, дає пояснення та проводить бесіду з батьками.

Відкриває збори класний керівник, потім для ведення зборів обирають президію.

Якщо запланована художня самодіяльність учнів, то її бажано провести на початку зборів, щоб не затримувати дітей. Програма виступу повинна бути розрахована не більше, як на 30-40 хвилин, доповідь або виступ вчителя має бути виголошена вільно, в живій літературно-грамотній формі, з використанням цікавих прикладів.

Враховуючи особливості аудиторії (дорослі люди з досвідом), вчитель повинен тримати себе з великим тактом, не допускаючи повчального тону, різкості у критиці помилок.

Якщо збори проводяться у формі обміну досвідом виховання дітей у сім'ї, то треба уважно і спокійно вислуховувати всі виступи і зауваження батьків. В заключному слові вчителю слід тактовно відповісти на питання і сформулювати конкретні пропозиції.

Рішення, прийняті батьківськими зборами, стосуються і до тих батьків, які були відсутні. Тому вчителю при зустрічі з такими батьками необхідно познайомити їх з змістом зборів та прийнятими рішеннями.

Схема аналізу класних зборів

1. Чи є актуальною тема?
2. Які конкретні завдання, проблеми вирішували збори?
3. Хто і як їх готував? Яка документація (довідь, виступи, проект рішення і т.п.) була підготовлена до зборів?
4. Чи відповідали доповідь та виступи темі зборів?

5. Оцінка проекту рішення.
6. Роль класного керівника в ході підготовки і проведення зборів.
7. Результативність зборів.

2.4. Формування в учнів відповідального ставлення до навчання

Серед основних обов'язків учня – відповідальне ставлення до навчання.

Для молодших школярів цей обов'язок у більш конкретній формі можна сформулювати так: старанно навчайся; уважно слухай пояснення вчителя, старанно і самостійно виконуй всі його завдання, поведи себе гарно на уроці; не запізнюйся на заняття. До учнів V-IX класів ставляться більш підвищені вимоги: сумлінно оволодівай знаннями, старанно навчайся і працюй, будь уважним і активним на уроках. А для учнів X-XI класів вимогу до навчальної праці можна виразити у формі: настирливо оволодівай основами наук і навичками самоосвіти.

Найпоширеніші методи стимулювання навчальної діяльності школярів, формування у них відповідального ставлення до навчання – методи емоційного стимулювання навчальної діяльності, створення ситуації успіху в навчанні, сприятливого морально-психологічного мікроклімату, заохочення та ін.

Щоб реалізувати метод емоційного стимулювання навчальної діяльності, необхідно створювати ситуації зацікавленості, пізнавальної новизни, використовувати ігри та ігрові ситуації тощо. Емоційно стимулює навчальну діяльність, відповідальне ставлення до неї з боку учнів і мова вчителя. Образна, захоплива, логічно побудована, переконлива, вона викликає у школярів інтерес до навчання, забезпечує атмосферу піднесення, високої працездатності. Цьому сприяє також вживання вчителем заохочувальних, приятних слів, доброзичливий тон, інтонація.

Для створення ситуації успіху в навчанні використовують такі прийоми як формування загальнонавчальних умінь і навичок, актуалізація опорних знань, утвердження гуманних стосунків між учителем і учнем, своєчасної педагогічної допомоги з боку вчителя, впевненості в можливості учнів подолати труднощі та ін.

Наприклад, педагог, стежачи за виконанням учнями завдання, помітив, що окремі з них не можуть його розв'язати. Він може допомогти їм інструкційно: дати картки з теоретичними довідками, пам'ятками, за зразком виконання завдання; частково допомогти у виконанні завдання; використати картки з допоміжними вправами, виконанням певної частини завдання, додатковою конкретизацією, репродуктивними питаннями тощо. Даючи завдання, вчитель має переконати учнів, що вони успішно виконають його: "Це завдання не буде для тебе важким, ти справишся і з складнішим", "Я вірю, що в тебе вийде, тільки давай робити ось так" тощо.

Важливу роль у створенні ситуації успіху в навчанні має сприятливий морально-психологічний мікроклімат, що допомагає позбутися почуття невпевненості, боязні, тривоги. Доброзичлива атмосфера сприяє встановленню гуманних стосунків між педагогом і учнями. Цьому, зокрема, сприяє функціональна музика на уроках. Наприклад, на уроках української мови під час написання творчих робіт (описи, перекази, привітання тощо) доцільно використовувати музичні твори композиторів-класиків. На деяких уроках літератури можна використовувати музику в поєднанні з іншими засобами навчання: а) прослуховування музичного твору відбувається в ході або після опрацювання того чи іншого твору; б) використання музичних творів на уроках узагальнення і систематизації знань, умінь і навичок учнів; в) синхронне слухання оповідання (уривку з поеми і т.п.) і відповідного музичного твору та ін.

З метою формування в учнів відповідального ставлення до навчання використовують такі прийоми співробітництва вчителя і учнів:

- учитель пропонує учням самим вибрати собі домашнє завдання і на наступний урок перевіряє, хто яке завдання виконав, хвалить за старанність;
- дає завдання вихованцям самостійно придумати тему написання твору. Із запропонованих тем учні вибирають 2-3 і пишуть невеличкий твір;
- педагог пропонує учням вибрати для самостійної роботи пакети, в яких є складні й легкі завдання;
- під час виконання окремих складних завдань учитель звертається до учнів з проханням допомогти йому у розв'язанні цього завдання;

- при виникненні труднощів під час розв'язання завдання педагог пропонує учням знайти відповідь спільними зусиллями, порадивши їм заглянути в довідники, енциклопедію, книги на цю тему та ін.

Формуванню в учнів відповідального ставлення до навчання сприяє також використання методу заохочення, який виражається в різних видах позитивного оцінного судження.

Погодження – це оцінне судження, в якому педагог висловлює свою згоду з тим, що робить учень. "Ти правильно виконуєш завдання", – каже вчитель.

Підбадьоренням педагог висловлює емоційну підтримку успіху учня під час виконання завдання. "Так і продовжуй".

Схваленням учитель визначає переваги певних якостей особистості. Наприклад, здібностей до тих чи інших видів діяльності, працьовитість. "Молодець, ти сьогодні вже добре читав".

Значний вплив на підвищення виховної ролі навчання має і прагнення педагогів надати навчальній роботі дослідницького характеру, підвищити самостійність учнів. За останні роки в старших класах на уроках почали застосовувати диспути, семінари, виступи з доповідями і рефератами, огляди додаткової літератури, ширше використовуються самостійні заняття в кабінетах, на пришкольніх ділянках тощо.

Загальні правила для самовиховання такої якості особистості як відповідальне ставлення до навчання:

1. Робота по вивченню навчального предмета має бути систематичною, щоденною, без будь-яких перерв, за винятком днів відпочинку.

2. Треба прагнути до того, щоб відразу зрозуміти все, що вивчається на уроках, треба засвоїти всі дії, всі уміння, які відпрацьовуються на уроках. Головне, що для цього треба робити, – це бути на уроках активним учасником.

3. Треба прагнути "докопуватись" до головного, до загальних основ виучуваного матеріалу.

4. Треба привчити себе до постійного самоконтролю і самооцінки своєї навчальної роботи.

Корисно час від часу аналізувати свою роботу, її організацію: чи все я роблю досить вміло і раціонально, що мені вдається і що не вдається, чому; чи не можна щось змінити в режимі дня, у способах роботи або в її організації, щоб зробити її більш продуктивною.

Такий самоаналіз допоможе в кращій організації самостійної роботи, у підвищенні її ефективності.

Корисно пам'ятати поради Л.М. Толстого (1828-1910) і слідувати їм: "Что назначено непременно исполнить, то исполняй, несмотря ни на что... Что исполняешь, исполняй хорошо... Никогда не справляйся в книге, ежели что-нибудь забыл, а старайся сам припомнить... Заставь постоянно ум твой действовать со всею ему возможною силою".

Оцінити ставлення кожного учня (і класу в цілому) до різних видів діяльності (навчальна, трудова, організаторська, художня, спортивна, технічна та ін.) можна за такою шкалою:

- А - активне: знає, вміє, виявляє ініціативу;
- С - старанне: все робить сумлінно, з бажанням;
- П - помірне: встигає зробити те, що повинен зробити;
- Н - нерівномірне: робить те, що подобається;
- Б - байдуже: немає зацікавленості, робить під тиском;
- Пс - пасивне: діяльність не подобається, уникає її.

2.5. Формування культури поведінки учнів

Реальна поведінка – це наші практичні дії і вчинки.

Культурна поведінка – це поведінка людини у відповідності з тими нормами, які виробило і яких дотримується дане суспільство. Можна сказати, що культурна поведінка – це поведінка у відповідності з тими або іншими загальноприйнятими правилами. Вона віддзеркалює ці правила, являється їх зовнішнім втіленням. Ці правила можуть змінюватися – будуть змінюватися і манери поведінки. Наприклад, раніше було загальноприйнято при зустрічі і прощанні цілувати руку жінці, зараз це не обов'язково, хоч деякі чоловіки і дотримуються цього старого етикету.

Загальна культура поведінки проявляється у всіх сферах людських відносин: суспільних, політичних, службових, сімейних, особистих.

Культурна поведінка людини – це тільки частина розв'язання проблеми взаємовідносин людей. Головне, щоб у цих взаємовідносинах зустрічались культурні люди. Тільки в такому випадку ми повинні говорити про поведінку культурної людини.

Що являє собою культурна людина? Це така людина, у якої знання етичних принципів, моральних норм суспільства перетворились у внутрішнє переконання, вилились у моральне почуття. Вона чинить так не тому, що знає, як треба чинити, а тому, що не може чинити інакше.

Одиницями поведінки є вчинки, в яких формуються і водночас виражаються позиція особистості, її моральні переконання. А рушійною силою людської поведінки – мотивація, яка включає в себе мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, установки, ідеали тощо. Мотивація найтісніше пов'язана з емоціями, з емоційно-ціннісним відношенням людини до світу.

Культурна, вихована людина орієнтується насамперед не на необхідність дотримувати зовнішніх правил, а на свою совість – почуття моральної відповідальності за свою поведінку перед рідними, друзями, колегами по роботі, знайомими і незнайомими людьми.

Наприклад, молода людина уступила місце в тролейбусі жінці. Чому? 1) Знає, що існує моральне правило – уступати жінці місце; 2) бачить її втому, співчуває їй, хоче зробити їй приємне; 3) не може сидіти, якщо поруч стоїть жінка або літня людина чи маленька дитина. Ці мотивування характеризують молододу людину по-різному: перший варіант свідчить про те, що вона вміє себе культурно вести, другий і особливо третій – що вона культурна, морально вихована людина. А бути вихованим – це й означає бути уважним до іншого, делікатним, тактовним, скромним, не дріб'язковим.

У педагогіці накопичено багатий арсенал форм і методів формування культури поведінки учнів.

Формування культурних звичок починається з вправлення у виконанні правил ввічливості за такою схемою: демонстрування зразка – відтворення його учнями – тренування. Так, навчаючи учнів поводитися за столом, учитель сам або з кількома учнями показує, як користуватися столовими приборами, як правильно сидіти, спілкуватися за столом, як гарно накривати на стіл тощо. А потім, організуючи опанування учнями практичних навичок у процесі послідовного повторення, тренування, контролює правильність виробленого вміння.

Ефективним засобом закріплення набутих етичних умінь і

навичок є сюжетно-рольова гра. Вона відрізняється від інсценівки насамперед відсутністю готового сценарію, опису дій і вчинків героїв. Учасникам гри пропонується ситуація, яка потребує від них відповідно до обраної ролі (гостя, господаря, пасажира, покупця) самостійно обрати способи поведінки та будувати взаємини з партнерами по грі на основі засвоєних правил етикету.

Ситуації для гри можуть бути простими, коли учні повинні відтворити лише окремі, елементарні навички культурної поведінки. Це так звані рольові ігри – ілюстрації конкретних правил етикету. Наведемо приклад.

Біля дверей школи – хлопчик і дівчинка (або вчитель та учень). Завдання: показати, як правильно пройти у двері (або як за цих же умов зайти в трамвай чи тролейбус і вийти з нього). Можна запропонувати учням продемонструвати поведінку, в таких, наприклад, ситуаціях: Як знайомлять друзів зі своїми батьками або хлопця й дівчину? Як ввічливо звернутися до вчителя (товариша), коли він у цей час розмовляє з іншою людиною?

Або: "Ти приїхав у оздоровчий табір. Тебе направили в кімнату, де вже влаштувалися твої майбутні товариші. Як потрібно ввічливо познайомитися, запитати, де вільне місце, дізнатися, звідки твої сусіди?"

Важливий метод вироблення стійкої моральної поведінки – змагання. Педагогічними умовами, які забезпечують його ефективність, є активна позиція учнів у виробленні умов змагання, критеріїв його оцінки, наочність і гласність результатів. Саме за цих умов змагання активізує суспільно корисну діяльність учнів, формує громадську думку шкільного колективу, створює атмосферу завзяття, емоційного піднесення, радісних переживань. У програму загальношкільного змагання за кращий клас доцільно включати питання культури поведінки, виконання правил для учнів.

Традиційним методом моральної освіти є етична бесіда. Інформація, одержана в ході пояснення суті етичних понять, може вважатися усвідомленою, якщо вона позитивно впливає на поведінку та вчинки учня. Цьому сприяють методи привчання і вправлянь. Серед методичних прийомів можна назвати доручення (чергування), показ, вправи. Обмаль досвіду моральних відносин потребує і створення спеціальних ситуацій, "запрограмованих" переживань – метод створення педагогічних ситуацій. Ситуації морального вибору, що пропонуються, можна згрупувати:

1. Пізнавальні.

Ти прийшов до школи і багатьох дітей ще не знаєш. Як ти поводитимешся з ними? Про що запитаєш?

2. Оціночні.

До Тані прийшли на день народження друзі. Вони вітають її, вручають подарунки. Побачивши книгу, дівчинка засмучено каже: "Така у мене вже є...". Взявши коробку цукерок, зневажливо кидає: "Я таких не люблю..."

Чи правильно поводитьися Таня? Назвіть, яких помилок вона припустилася.

3. Альтернативні.

Ти ідеш зі своїм другом коридором школи. Назустріч – учителька, яка працює у паралельному класі. Але не знаєш, як її звати. Що ти зробиш?

- Привітаєшся, тому що поряд стоїть твоя вчителька;

- привітаєшся, бо дорослі тобі кажуть, що треба бути ввічливим;

- не привітаєшся, бо не знаєш, як звати вчительку.

4. Ситуація абсурду.

Якщо ти зібрався в гості, одягни робочий одяг, а відремонтувати велосипед зручніше в чистій сорочці.

Коригування індивідуального досвіду взаємин, поведінки учня педагог здійснює методами стимулювання (заохочення, похвала, подяка, оцінка та ін.) і гальмування (засудження і застереження).

Наведемо кілька методичних розробок.

Бесіда на тему "Правила етикету"

До простих норм моральності відноситься і велика група правил, у яких ставляться певні вимоги до форми взаємовідносин. Це – правила зовнішньої культури поведінки, або доброго тону; іноді їх називають манерами, етикетом.

Правила етикету передбачають вияви чуйності, доброзичливості, уваги до людини за допомогою мови, міміки, жестів, особливостей зовнішнього вигляду людини.

Культура поведінки не може обтяжувати людське існування – навпаки, полегшує його, робить взаємини приємними, допомагає взаєморозумінню, поліпшує моральну атмосферу в колективі, в суспільстві у цілому.

Найважливішими з правил етикету є такі:

- вміти бути уважним до людини в усіх ситуаціях, які хоч трохи зв'язують її з вами, – бачити й помічати її, виявляти свою увагу до неї;

- терпеливо вислуховувати того, хто говорить, не перебивати, давати можливість йому висловити свою думку, виявити інтерес до цієї думки;

- берегти робочий і вільний час інших, не відволікати беззмістовними розмовами, діями, ні за яких обставин не змушувати людину чекати на вас;

- бути терпеливим до інших думок і смаків, не принижувати гідність людини через невідповідність її смаків вашим;

- ввічливо звертатися з проханням про будь-яку послугу і дякувати за неї;

- виявляти співчуття людині при її невдачах, пропонувати свою допомогу і послуги у можливій формі;

- розмовляти мовою, зрозумілою для всіх, не припускати перешіптування в присутності інших;

- не сміятися "безпричинно" в присутності людини, не давати їй приводу гадати, що ви смієтесь з неї;

- прагнути не помічати фізичних вад або ніяковості людини, не розпитувати про них;

- дбати про свій зовнішній вигляд, охайність і чистоту, пам'ятаючи, що неохайність і неухага до себе є формою неповаги й до інших людей, нехтування їхньою думкою та ін.

Перелічені правила етикету мають досить загальний характер. Вони можуть диференціюватися залежно від конкретних умов, ситуацій, характеру відносин між тими, що спілкуються. Правила набиратимуть різних відтінків залежно від таких обставин, як характер об'єкту спілкування, умов спілкування і т.д. Наприклад, знайомий – незнайомий, чоловік або жінка, молодий або людина зрілого віку, відносини службові або приятельські, товариські і т.д.

В усіх цих випадках правила етикету конкретизуються ("Правила поведінки за столом", "Правила розмови з учителем", "Правила гостинності" і т.д.). Проте диференціація може стосуватися лише форми, зміст же правил повинен залишатися постійним.

Так, поширена форма уваги і доброзичливості до людини – ввічливість може мати такі відтінки:

- делікатність – тонке і бережливе ставлення до особи;
- чемність – шанобливе ставлення з певною стриманістю;
- люб'язність – підкреслено доброзичливе ставлення;
- коректність – ввічливо-офіційне ставлення;
- тактовність – чуйне і співчутливе ставлення з урахуванням ситуації, психічного стану людини і т.п.

Знання одних тільки правил етикету для морального виховання людини недостатнє.

Трапляється, що знання правил етикету не стає для людини звичкою поведінки. Ще гірше, коли ці правила свідомо ігноруються і проявляється грубість.

Треба мати на увазі, що грубе слово – не дрібниця. Воно псує настрій, а іноді – травмує психіку і спричиняє нервові зриви. Свідомо ж грубість до людини – своєрідна форма варварства.

Наведемо ряд прикладів порушення правил етикету.

Учень ввічливий з учителем, який навчає його зараз, і "не помічає" того, хто навчав у попередньому класі.

Учень уважний і послужливий до фізично сильного товариша і грубий та гонористий до слабкого.

Юнак люб'язний із знайомою дівчиною, але тут же, при ній, неввічливо обходиться з незнайомою жінкою.

Людина чуйна на роботі до своїх колег і грубо поводить себе вдома з рідними і близькими (тому, що вони все простять і не протестуватимуть).

В згаданих ситуаціях нерідко виникає підвищена емоційна напруженість. Саме тут норми культурної поведінки особливо необхідні, бо вони застерігають, захищають кожного від роздратувань, образ, емоційних зривів, необережного слова, вчинку, що може завдати неприємності і навіть душевну травму.

Дискусія на тему: "Кого можна вважати культурною людиною"

Питання для обговорення:

1. Який зміст ти вкладаєш у поняття "культурна людина"?
2. З чого складається культура поведінки людини? Що лежить в її основі?
3. Кого й за що називаємо культурною людиною?

4. Чи можна вважати культурною людину, яка не оволоділа основами знань?

5. Яким "золотим правилом" моральності керується у повсякденному житті культурна людина?

6. Твій ідеал істинно культурної людини? Основні якості і риси характеру?

Цікавою формою виховної роботи є клуб "Ми живемо серед людей". Його мета – дати школярам систему етичних знань. Програма клубу розрахована на весь період навчання дитини у школі, включає такі розділи:

1. Культура поведінки.
2. Спілкування і взаємовідносини людей.
3. Наша поведінка в сім'ї.
4. Людина в трудовому колективі.
5. Ввічливість на кожен день.
6. Народні знання про культуру поведінки.

Кожне заняття клубу готується за принципом колективної творчої справи.

2.6. Етичні бесіди

Етичні бесіди – про норми поведінки людини в суспільстві; естетичні – про красу навколишніх явищ, людських відносин і вчинків; політичні – про життя нашої держави та ін.; пізнавальні – про космос.

Мета етичних бесід – ознайомити школярів із загальними моральними нормами, відповідно до яких їм належить поводитися в конкретній ситуації, оцінювати свій досвід і досвід товаришів.

Тематика залежить від актуальних виховних завдань; конкретний зміст має відповідати моральному досвіду учнів, рівню їх вихованості.

При побудові фронтальної чи індивідуальної бесід на морально-етичні теми слід мати на увазі такі етапи:

а) виявлення і аналіз морально-етичних уявлень, поглядів і переконань учнів;

б) аргументоване розвінчання помилкових поглядів і переконань з метою виклику в учнів сумніву в їх правильності;

в) схилення учнів до становища нейтральності по відношенню до помилкових поглядів і переконання їх в необхідності прийняти пропоновану їм морально-етичну програму.

До етичної бесіди готуються і вчитель, і учні. Вчитель продумує питання, пропонує учням щось прочитати чи пригадати з прочитаного, пригадати відомий їм випадок, що стосується взаємин між людьми, дати йому належну оцінку (хто повівся правильно, а хто неправильно, чому).

Атмосфера бесіди, по можливості, має бути невимушеною, настроювати на вільне висловлювання своїх думок: помилкові думки обговорюють, не засуджуючи учня за його помилку, а підводячи його та інших учнів до правильного висновку.

З метою підвищення виховної ефективності фронтальної бесіди вчитель може використовувати спеціальні прийоми. Одним з таких прийомів є розгляд допущеного учнем вчинку і оцінка його на фоні вже відомого їм випадку, який одержав раніше правильну оцінку в колективі.

Школярі більш критично оцінюють дії і вчинки інших людей, ніж свої власні. Тому аналогія і співставлення подібних випадків в бесіді позитивно впливає на винуватців. Правда не завжди є потреба встановлювати між ними прямий зв'язок. В окремих випадках вчитель може натякнути на дане порушення дисципліни.

Нерідко учні допускають порушення дисципліни, не вбачаючи в цьому антисуспільної поведінки, їм здається, що вони роблять "на зло" педагогу. В такому випадку в бесіді вказують на конкретний вчинок, рису характеру і підводять їх під загальний моральний принцип, значення якого не викликає в учнів сумніву.

Часом учні допускають негативні вчинки, не думаючи про те, що в них проявляються погані риси, не підозріваючи про їх існування (кругова порука, підказка). В таких випадках в бесіді слід наголошувати на наявності негативних рис характеру, які ведуть до поганих вчинків.

В багатьох випадках під час бесіди учні намагаються відстоювати свої помилкові погляди і переконання. В такому разі спочатку доцільно "погодитись" з ними, прийняти їх точки зору, а знайшовши слабкі місця в їх аргументації, спростувати ці по-

гляди і переконання. При цьому продумують ряд питань, якими приводять учнів в суперечливий стан, примушують шукати відповіді на ці питання.

Виховна ефективність індивідуальної бесіди передусім залежить від встановлення довірливих взаємин між педагогом і вихованцем. Нічого не дасть бесіда, якщо між ними виник психологічний бар'єр, коли вихованець замкнутий, підозрілий.

Бесіду проводять з великою тактовністю, в спокійному тоні, враховуючи при цьому настрій вихованця. Якщо він чимось збуджений, його заспокоюють, якщо байдуже дивиться на допущений вчинок, то намагаються збудити почуття відповідальності тощо.

В ході бесіди важливо, щоб учень не тільки розумів своє становище, але й пережив його, щоб в нього пробуджувалось почуття совісті і сорому. В індивідуальній бесіді потрібно домагатися, щоб учень зрозумів, що педагог бажає йому добра, хоче допомогти йому стати кращим.

Наведемо приклади етичних бесід.

1. **Бесіда про дружбу і товаришування** (орієнтовні запитання):
 1. За що люди, діти і дорослі, цінують дружбу і товаришування?
 2. Що означає добре дружити? Які радості і прикрощі бувають у дружбі?
 3. Що означає виручити товариша?
 4. Як бути, коли твій товариш не хоче, щоб ти дружив ще з кимось?
 5. Чи може той, хто зводить наклепи, бути добрим товаришем?
2. **Бесіда про ввічливість** (орієнтовні запитання):
 1. У чому проявляються ввічливість, точність і охайність школяра?
 2. Які конкретні правила поведінки в школі, вдома, на вулиці, в громадських місцях знають учні?
 3. Які ознаки характеризують ввічливу, пунктуальну, охайну людину незалежно від обставин, в яких вона знаходиться, від того, з ким вона спілкується?
 4. Як виявляється ввічливість у тоні, в якому сказані "чарівні слова", в жестах, в міміці, якими вони супроводжуються?
 5. Яке ставлення до людей проявляється у ввічливості? (Доброчливість, повага, привітність, готовність допомогти).

Правила, які можна сформулювати у ході етичних бесід залежно від досвіду і особливостей учнівського колективу:

Не обіцяй, не впевнившись, що зможеш виконати обіцянку.

Якщо пообіцяв, а потім зрозумів, що не можеш виконати обіцянку, відверто скажи про це.

Не перекладай свою провину на інших.

Спини товариша, коли він робить щось погане.

Не бійся пропонувати свою допомогу іншим; допомагай насамперед людям, що потрапили в скрутне становище, слабким та хворим.

Допомагай працювати своїм товаришам, навчи, дай пораду тому, у кого робота чомусь не виходить, навчись і сам радитися з товаришами.

Якщо вважаєш, що за тобою правда, доведи це іншим та відстоюй її.

2.7. Диспути

Диспут (від латинського слова – розмірковувати, сперечатись) передбачає суперечку, зіткнення різних, інколи прямо протилежних точок зору. Це обговорення якого-небудь питання, проблеми з метою їх правильного розв'язання.*

Диспут як метод виховання вчить учнів логічно мислити, відстоювати свої погляди і переконання, аргументувати їх, допомагає виявити настрій учнів, їх внутрішній світ, формувати загальну думку колективу. Його можна проводити зі старшокласниками.

* Уточнимо зміст понять "дискусія", "диспут", "полеміка". При всій їх близькості за первісним смислом (незгода, спір) вони, втім, розрізняються між собою.

Смислові відмінності в словах зовсім не випадкові, вони породжені необхідністю точніше позначити предмет спору та його мету: розібратися спільно в суті проблеми (дискусія), або з'ясувати точки зору на співвідношення реального життя з теорією, нормами права і моралі, і по можливості виявити найправильнішу з висловлюваних (диспут), або, нарешті, переконати, "переспорити" опонента, а якщо потрібно буде, то й викрити ідейного противника, відстояти наукову точку зору, захистити її від перекучення (полеміка).

Тема диспуту не повинна нав'язуватися вчителем. Тематику диспутів підбирають з таким розрахунком, щоб спонукати учнів до думки про мету життя, про справжнє щастя, про обов'язок людини перед суспільством. На диспуті можна обговорити факт, що мав місце в класі чи в школі, літературний твір, газетну чи журнальну статтю. Обираючи тему диспуту, необхідно виявити, наскільки учні обізнані з нею, які погляди і переконання наявні в них з цієї проблеми.

Ефективність диспуту залежить від ґрунтовної попередньої підготовки. Вже за три-чотири тижні в класі вивішується художньо оформлений плакат-оголошення, де вказується тема з одним або кількома епіграфами, основні питання теми, література. Його бажано доповнити правилами або законами диспуту, які б включали орієнтовно такі положення: диспут – вільний обмін думками; на ньому всі активні, в суперечці всі рівні; головне – факти, логіка, доказовість; шептання на місці, непотрібні жарти забороняються; гостре, влучне слово схвалюється; говори, що думаєш, думай, що говориш і т.д.

Успішному проведенню диспуту сприятиме випуск окремого номера стінної газети, оформлення вітрин з книгами, журнальними і газетними статтями до його теми, проведення анкетування, індивідуальних і групових бесід, радіопередач тощо.

Ведучий повинен добре підготуватися до диспуту, продумати, як викликати обмін думками між його учасниками, вміло керувати полемікою, спрямовувати її так, щоб вона не перетворилась в беззмістовну балаканину. Він повинен вчасно зупинити тих, які надто відхиляються від головного, допомогти тим, хто висловлює розумні думки, але не вміє їх аргументувати, підвести учасників дискусії до необхідних узагальнень і правильних висновків.

Проведення анкетування, попередніх бесід з учасниками диспуту полегшить роботу ведучого, підкаже йому, на кого можна зіпертися, до певної міри застрахує від випадковостей, підготує до подолання помилкових поглядів. В такому разі не буде мовчазних хвилин або поверхового вирішення спірних питань.

В кінці диспуту підводяться підсумки, відзначаються помилкові погляди і судження під час дискусії, детальніше зупиняються на тому, що цінного, корисного дає диспут його учасникам.

Основні етапи підготовки і проведення диспуту: вибір організаційного комітету; вивчення інтересів учнів і вибір теми; складання і затвердження оргкомітетом плану підготовки і проведення диспуту; розподіл доручень між членами оргкомітету і активом; проведення диспуту; висвітлення змісту диспуту в стінній пресі. Елементи диспуту: вступне слово ведучого; виступи учасників диспуту; заключне слово.

Наведемо приклад диспуту на тему "Якою повинна бути щаслива сім'я?"

Питання для обговорення:

1. Чи мав рацію Л.М. Толстой, коли стверджував, що всі щасливі сім'ї схожі, а нещасливі – нещасні кожна по-своєму? Як визначаєте, щаслива сім'я, чи ні?

2. Який стиль сімейних взаємин вважаєте ідеальним?

3. Що, на ваш погляд, найголовніше в сімейному житті?

4. Яке місце у щасті сім'ї посідають діти?

5. Чи можна за зовнішнім виглядом дитини встановити, з якої вона сім'ї?

6. Труднощі, які переборює сім'я впродовж свого існування, згуртовують чи роз'єднують її? Прикладами з власного життя аргументуйте свою точку зору.

Рекомендована література

Афанасьєва Т.М. Сім'я. – К.: Рад.шк., 1988.

Варга Д. Дела семейные. – М.: Педагогика, 1986.

Гребенников И.В. Основы семейной жизни. – М.: Просвещение, 1991.

Ковалева Л.Е. Микроклимат семьи. – М.: Знание, 1979.

Стельмахович М.Г. Українське родинне виховання. – К.: Освіта, 1993.

2.8. Дискусії

Ще в давнину було помічено, що обмін думками, особливо у формі зіткнення різних точок зору, обговорень і суперечок, не лише підвищує інформованість людини з певного питання, а й розвиває уміння прислухатися до чужої думки, співставляти різні точки зору, аналізувати їх і знаходити адекватне (відповідне) рішення, забезпечує перехід знань у переконання, вчить відстоювати і доводити істинність своїх суджень і переконань.

Основні етапи підготовки і проведення дискусії аналогічні до диспуту.

Наприклад, на батьківських зборах можна запропонувати спеціальну дискусію з питань економічного виховання школярів.

Дискусія

1. Чи треба, на вашу думку, обліковувати сімейний бюджет разом з дітьми?

2. Чи згодні ви з приказкою "Ми не такі багаті, щоб купувати дешеві речі"?

3. Як ви ставитесь до знайомих, котрі живуть за принципом "Хоч і позичу гроші, але куплю те, що подобається"?

4. Ваша думка про "життя в кредит"?

5. Як ви ставитесь до "кишенькових грошей" у дітей?

Виховуючи в учнів почуття майбутнього господаря, треба на прикладах трудового життя країни знайомити їх з новими термінами, які входять у наше життя і характеризують основу ринкових відносин.

Економічний словник

Економіка – в перекладі з грецької означає мистецтво ведення домашнього господарства. Господарство країни; наука про ведення господарства.

Економічна політика – система заходів, за допомогою яких держава намагається зробити життя людей заможнішим.

Економічна криза – загострення суперечностей в господарстві держави, розлад зв'язків між усіма господарчими частинами.

Інфляція – в перекладі з латинської роздмухування, розбухання. Знецінення грошей через те, що їх випускається більше, ніж товарів.

Безробіття – багато людей не можуть знайти роботу, бо підприємства під час кризи закриваються.

Кредит – (від латинського – вірити, довіряти) 1) продаж товарів з відстрочкою платежу; 2) позичка грошей чи матеріальних цінностей з умовою повернення їх у певний строк і з надлишком (сплатою проценту).

Скорочення виробництва – від час економічної кризи закриваються підприємства, якщо товар, який вони випускають, ніхто не купує.

Приватизація – держава продає або частково передає безкоштовно своє майно (підприємства, землю, будинки та ін.) громадянам в особисте користування.

Приватизаційні майнові сертифікати – цінні папери, які замінюють гроші для приватизації майна.

Рівень життя – забезпеченість населення необхідними для життя матеріальними і духовними благами.

Бартерний обмін – товари не купуються, а обмінюються на інші товари.

Біржа – ринок, на якому укладають різні угоди: продають і купують товари, цінні папери.

Акція – цінний папір, який дає право на одержання частини прибутку.

Валюта – іноземні гроші, чеки, використовувані в міжнародних розрахунках.

Конкуренція – економічне змагання між підприємствами за одержання більшого прибутку.

Аукціон – продаж майна чи цінних паперів шляхом змагання: хто більше заплатить, тому і продається товар.

Позиція дорослих відіграє помітну роль у створенні тієї атмосфери у школі і сім'ї, яка формує у дитини якості діловитості, ощадливості, практичності, бережливості.

Такий комплексний підхід, спільні зусилля школи, сім'ї і громадськості сприятимуть формуванню в учнів економічного мислення, що є базою для психологічної готовності школярів жити і працювати в нових ринкових умовах.

Правила ділової людини

Точно визначайте мету

Чимало людей марно втрачають час та енергію тільки через те, що не уявляють собі чітко, що власне, вони збираються робити. Перш ніж приступити до будь-якої справи, постарайтеся якомога ясніше визначити свою мету.

Зосередьтеся на головному

Наприкінці робочого дня занотуйте на окремому аркуші паперу, які справи вам належить виконати завтра. Починайте список з найважливіших і невідкладних.

Не загрузайте в телефонних розмовах

Перш ніж зняти телефонну трубку, чітко з'ясуйте, яку інформацію хочете одержати чи передати. Відповідно до цього і ведіть розмову, інакше ризикуєте будь-яку телефонну бесіду перетворити на балаканину.

Навчіться бути рішучим

Приставаючи до складної справи, не дозволяйте собі погрузнути в сумнівах і ваганнях, уподібнюючись тому ослу, котрий ніяк не міг вирішити, який із двох жмутів соломи з'їсти, і так і помер від голоду. Зваживши всі факти, приймайте рішення і дійте.

Встановлюйте тверді дати

Термін, який ви встановлюєте собі для виконання завдання, має бути реальним і жорстким. Намагайтеся додержувати його, не дозволяйте собі поблажок і перенесень "на завтра".

Навчіться говорити "ні"

Якщо ви цього не навчитесь, то виявитесь залученими у такі справи, якими ніколи б не зайнялися з власної волі. Не піддавайтеся чужим настроям і планам, якщо вони йдуть у розріз з вашими намірами.

Придумайте собі стимули

Ми краще робимо те, що нам хочеться. Тому постарайтеся переконати себе в тому, що справи, які вам обов'язково треба виконати, дуже вам по душі.

Набувайте звички користуватися записничком

Кожен, мабуть, хоч раз відчув спокусу запам'ятати якісь важливі відомості, а потім з великим трудом намагався пригадати їх. Не слід переобтяжувати свою пам'ять. Чим раніше ви набудете звички постійно заносити до записничка потрібні телефони, імена, адреси, назви та інші відомості, тим скоріше позбудетесь хаосу в голові.

Підсумуємо розгляд матеріалів змісту і методики проведення дискусій.

Дискусія – це публічне обговорення якого-небудь спірного питання, проблеми з метою їх правильного розв'язання.

Основні етапи підготовки і проведення дискусії:

1. Вибір теми (тема повинна бути актуальною, містити в собі проблему, викликати інтерес учнів і враховувати рівень їх підготовленості).

2. Розробка питань для обговорення (питання обов'язково повинні носити полемічний характер, тобто давати привід для суперечки, роздумів, можливість співставляти різні точки зору).

3. Складання плану дискусії, тобто сценарію, який включає вступне слово ведучого, питання для обговорення, прийоми активізації учасників дискусії, перелік наочності і ТЗН тощо.

4. Підготовка учасників дискусії (учасників дискусії завчасно ознайомлюють з темою, питаннями, списками рекомендованої літератури з обговорюваної проблеми, методикою полеміки).

5. Керівництво ходом обговорення.

6. Підведення підсумків дискусії.

2.9. Читацькі конференції

Одним із засобів пропаганди художньої та науково-популярної літератури є читацькі конференції. Конференція допомагає учням більш глибоко зрозуміти зміст та образи твору, особливості мови та стилю, відрізнити головне від другорядного, прищеплює літературно-естетичні смаки.

Види і тематика читацьких конференцій різноманітні. Конференція проводиться на матеріалі одного або декількох творів на одну тему, творчості письменника, з окремої літературної або наукової проблеми. Вибір теми визначається завданнями національного виховання, характером навчального матеріалу і віковими особливостями учнів.

Мета читацької конференції буде досягнута в тому випадку, якщо виступи учнів знайдуть живий відгук в присутніх, викличуть в них інтерес до обговорюваної книги взагалі та до тих конкретних питань, які вона піднімає, до творчості письменника.

Конференція пройде успішно і цікаво, якщо вона буде підготовлена. В ході її підготовки виявляються інтереси учнів, переглядаються їх читацькі картки в бібліотеці. Після цього визначається тема конференції. В старших класах створюються комісії щодо організації підготовки і проведення конференції.

Вчитель ретельно вивчає літературу, готує вступне та ключове слово, розробляє план конференції. План художньо оформляється і вивішується на видному місці для ознайомлення учнів, які за бажанням вибирають питання для виступів. До них залучаються і слабші учні, тому що підготовка до виступу фор-

мує навички вдумливого читання і оцінки прочитаного. Необхідно домогтися того, щоб більшість учнів прочитали твір і розібралися в його ідейному змісті і художніх особливостях. З цією метою проводять бесіди, систематично консультують виступаючих, допомагають їм розібратися в суті твору та виявити враження від нього. Не слід допускати, щоб учні під час виступів користувалися текстами, написаними вчителями.

При підготовці конференції необхідно звертати увагу і на розвиток художньо-естетичних смаків учнів: в бесідах з ними розкривати особливості мови, стилю, форми твору, працювати над навичками виразного читання, готувати інсценівки.

З метою залучення якомога більше учнів до підготовки конференції їх включають в різноманітні види роботи: художнє оформлення плану конференції, виготовлення фотомонтажу і фотовітрини, випуск літературної газети, організація виставки малюнків, вибір з тексту творів цитат до ілюстрацій, підготовка інсценівок, виразне читання з книги, складання літературної вікторини, організація книжкової виставки тощо.

В залежності від типу конференції і індивідуальних особливостей читацького колективу визначається структура її проведення. В V-VIII класах читацька конференція наближається до бесіди, під час якої учні висловлюють своє ставлення до героїв, їх вчинків, читають напам'ять уривки з книги, а після цього ставлять інсценівки або переглядають діафільм, кінофільм. В IX-XII класах читачі виступають з доповідями, повідомленнями, в яких дають моральну оцінку рисам, якостям і вчинкам героїв книг, творів в цілому, аналізують художні особливості і недоліки творів, роблять висновки про виховне та освітнє значення твору.

Клас або зала, де проводиться конференція, гарно оформляється: вивішується портрет автора, фотомонтажі, літературна газета, оформляється книжкова виставка, виставляються альбоми, малюнки учнів, враження про книги, кращі щоденники читачів і т.п. На конференцію запрошуються батьки, письменники. В середніх класах конференцію веде вчитель, а в старших – учень.

Конференція починається вступним словом вчителя. Після вступного слова обговорюється прочитана книга або декілька книг в формі живого обміну думками, виступів учнів з доповідями, повідомленнями, запереченнями доповідачам і часто суперечок з основних питань. В заключному слові вчитель підводить підсумки конференції, вказує на правильні і неправильні міркування, відмічає кращі виступи учнів.

Читацька конференція може закінчуватись виступом автора-письменника, проведенням літературної вікторини, постановкою інсценівки, переглядом кінофільму, діафільмів, виконанням музичних номерів на тему конференції.

Наведемо приклад програми читацької конференції за книгою В.О. Сухомлинського "Серце віддаю дітям" (Учасники конференції – студенти-практиканти та учні, зорієнтовані на педагогічну професію).

1. "Школа радості" – що вкладав у це поняття В. Сухомлинський?

2. "Маючи доступ до казкового палацу, ім'я якому – Дитинство, я завжди вважав за необхідне стати в якійсь мірі дитиною". Як ви розумієте цю думку педагога?

3. "Що найголовніше у моєму житті? Не роздумуючи, відповідаю: любов до дітей". Педагог-гуманіст, що це означає?

4. Чи можна назвати гуманістом вчителя, якщо в його класі є ображені діти?

5. Гуманізм, професійний обов'язок, праця – чи сумісні ці поняття? Як ця проблема вирішується В.Сухомлинським у книзі?

2.10. Тематичні конференції

Методика проведення конференції подібна до проведення диспутів. Є лише особливості у формулюваннях теми і запитань для обговорення. Нерідко під час конференції виникають спірні питання, і обговорення їх набуває дискусійного характеру. Тоді вона може перерости в диспут (особливо у старших класах).

Підготовку конференції починають з проведення організаційних зборів майбутніх їх учасників, де затверджують тему конференції, розподіляють конкретні обов'язки.

Над кожною доповіддю варто працювати групою з 4-5 учнів: один готує текст доповіді; другий добирає літературу для виставки і, головне, цікаві приклади та ілюстрації із журналів; третій оформляє ілюстрації і креслення до доповіді; четвертий добирає і демонструє на конференції кіно- і діафільми і т.д.

Через 1-2 тижня після зборів члени кожної групи разом обговорюють підготовлений матеріал і складають під керівництвом учителя програму конференції, план її підготовки і проведення.

Наведемо приклад тематичної конференції.

Тема. *Вчені – лауреати Нобелівської премії*

Програма конференції

1. Вступне слово ведучого про А.Нобеля і значення Нобелівських премій.
2. Виступ вченого (або магнітофонний запис його відповідей на запитання школярів).
3. Вільгельм Рентген – перший лауреат Нобелівської премії.
4. Видатні постаті українців.
5. Тематична вікторина.
6. Вручення премій.

Оформлення зали: портрет Нобеля, медаль Нобелівського лауреата, портрети лауреатів Нобелівської премії, заповіт А.Нобеля, записаний на магнітофон, різні плакати, малюнки.

Щоб не затягувати конференцію, необхідно заздалегідь спланувати всі її етапи в часі і перевірити на репетиції.

При підготовці цієї конференції можна скористатися книгою: Чалаков В. Нобелевские лауреаты. – М.: Мир, 1986.

На тематичних конференціях обговорюються книги з певної проблеми. Наприклад: Людина у світі знань, Людина майбутнього в науково-фантастичній літературі, Книги про професії тощо.

Ось, наприклад, як можна провести конференцію за книгою Л.В. Успенського "Имя дома твоего". Учасники майбутньої конференції на підготовчому етапі складають запитання за змістом прочитаної книги для вікторини на конференції, для усних журналів і для самої конференції. На наступному етапі випускаються тематичні бюлетені і усні лінгвістичні журнали за матеріалами книги Л.В. Успенського. Проводяться конкурси творів на вільно обрану учнем тему: "Чим цікава і корисна книга Л.В. Успенського "Имя дома твоего", "Що дало мені читання книги Л.В. Успенського "Имя дома твоего", "Для чого потрібно знати топоніміку", "Про що можуть розповісти назви річок, озер" і т.п. Оформляються виставки книг Л.В. Успенського і книг з топоніміки, стенд "Читачі про книгу Л.В. Успенського "Имя дома твоего".

Програма конференції

1. Розповіді про Л.В. Успенського, його життя і творчий шлях.
2. Повідомлення-доповіді на теми: "Як виникають географічні назви?", "Яких змін зазнають у своїй історії топоніми?"
3. Читання творів-відгуків про книгу.
4. Вікторина за книгою (Як виникла назва Охотське море? Яка історія слова Константинополь? Ким утворено назву міста Житомир? Скільки Новгородів можна відшукати на карті світу? і т.д.).

2.11. Усний журнал

Усний журнал вигідно відрізняється від інших виховних заходів широтою і свіжістю інформації, цікавою формою організації роботи, широким простором для самодіяльності і творчості учнів.

Зміст усного журналу може відображати одну тему або комплекс найрізноманітніших питань, тобто журнал може мати тематичний або оглядовий характер.

Розрізняють кілька видів журналів: енциклопедичний (типу "Хочу все знати"), тематичний (зв'язаний з певним шкільним предметом), виробничий, літературно-художній, театральномузичний, спортивний тощо.

Усний журнал має свою назву, наприклад: "Рідне слово", "Місяцелік", "Народний золотослів" та ін.

Випуск усного журналу складається з 4-6 цікавих і ретельно дібраних сторінок, кожна з яких також має назву: "Чи правильно ми говоримо?" – про культуру мови, "Чому не інакше?" – про походження слів, "Чи знаєте ви?" – про цікаві факти з філології, "Слово на карті" – про походження географічних назв і т.п.

Бажано практикувати усні журнали, присвячені науковопопулярній літературі про українську мову, з актуальних проблем риторики як науки і мистецтва переконуючої комунікації в період духовного відродження України [Див.: Сагач Г.М. Золотослів. – К.: Райдуга, 1993].

Вибір сторінок усного журналу повинен відповідати віку і рівню розвитку учнів.

Методи оформлення кожної сторінки можуть бути різними: виступи учнів, демонстрування цікавих дослідів, зустріч з вченими, відповіді на запитання учнів, читання віршів, виконання пісень, музичних творів, гуморесок і т.д. Широко використовуються в журналі технічні засоби: діа- і кінофільми, магнітофонні записи, відеокасети.

Для ведення журналу вибираємо двох учнів, бажано хлопчика і дівчинку. Вони відкривають журнал коротким вступним словом, потім оголошують кожну наступну сторінку або під музику проносять по сцені гарно оформлений плакат з назвою сторінки. Про початок і кінець сторінки ведучі оголошують ударом гонгу або звучанням камертону.

На останній сторінці журналу можна підсумувати роботу його учасників і глядачів, нагородити найбільш активних із них, вбрати тему для наступного журналу.

Подаємо орієнтовні випуски кількох усних журналів.

Тема **"Рідний край, де ми живем, Україною зовем"**

1. Державні символи України.
2. Слово про рідну матір-Україну.
3. Народні символи України.
4. Пісня – душа народу.
5. Мова калинова.
6. На твою книжкову полицю.

Вчитель. Цей випуск нашого журналу присвячений роковинам незалежності України. 24 серпня 1991 року прийнято Акт проголошення незалежності України, за яким Україна є самостійною демократичною державою. Вистраждавши, виборовши волю, Україна має тепер свої державні символи: герб, прапор і гімн, які уособлюють її історію, її сутність, тобто найбільш характерне для неї. Герб – символ влади. В основу сучасного герба нашої держави покладено стародавній золотий тризуб на синьому тлі (*показує учням державні символи, зображені на 1-й сторінці*). Національний прапор України – синьо-жовтий стяг. Жовтий колір – це колір пшеничної ниви, колір хліба, зерна. Це і колір золотого сонечка, без ласкавого проміння якого не дозрів би хліб. Синій колір – це колір чистого мирного неба.

В основу сучасного державного гімну України покладено мелодію пісні композитора ХІХ ст. Михайла Вербицького "Ще не вмерла Україна". Послухайте, будь ласка, його мелодію. Державний гімн прийнято слухати стоячи. Встанем усі. (*Звучить мелодія гімну*).

Друга сторінка "Слово про рідну матір-Україну" – поетична: учні читають вірші про Україну, наприклад: Платон Воронько "Облітав журавель", Дмитро Павличко "Де найкраще місце на землі", Ганна Черінь "Рідна хата", Олесь Лупій "Україна" та інші.

Т.Г. Шевченко заповідав нам:

*Свою Україну любить,
Любить її, во время лете,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа молить.*

Наступна сторінка – "Народні символи України". У кожного народу є свої улюблені речі, дерева, рослини. Верба, калина, барвінок – невіддільні від українського народу. Ось верба – символ краси, неперервності життя. Вона дуже живуча: встромиш у землю гілочку і виросте дерево, засип ранку порошком меленої вербової кори – і кров зупиниться. З давніх-давен на Україні вербу вважали святим деревом. Перед Великоднем шостий тиждень посту називався "Вербним". На Вербному тижні, у неділю, святити вербу. Освячені її гілочки служили оберегами полів від граду, під час грози їх викидали на двір, щоб, як казали, "град припинився", обкурювали хату від хвороб, клали у купіль немовляти. Діти хльоскали один одного освяченими прутиками, приказуючи:

*Не я б'ю – верба б'є.
За тиждень – Великдень.
Недалечко – червоне яєчко!
Спаси і сохрани, Матір Божя,
Під своїм покровом.*

На це хльоскання не можна було ображатись, оскільки верба давала силу і здоров'я.

А тепер погляньте на ці рушники. Це теж символи українського народу. "Дім без рушників, – говорилось у народі, – як сім'я без дітей". Вони – старовинні обереги дому. Вишитий різними візерунками, рушник був неодмінним атрибутом багатьох обрядів: з рушником приходили до породіллі вшанувати появу нової людини, зустрічали дорогих гостей, виходили в поле чи справляли обжинки, проводжали в армію; дівчина подавала рушник на знак згоди при сватанні, молоді ставали на рушник під час шлюбного обряду, з рушником проводжали в останню путь. На багатьох рушниках були написи, як от: "На щастя, на долю", "Хай щастить тобі, доню" та інші. Це побажання тій людині, якій призначався рушник.

Вишивали рушники різними способами і кольорами. Ось цей вишитий квітами, червоними і чорними хрестиками. Чому таке поєднання? В пісні співається:

*Два кольори мої, два кольори,
Оба на полотні, в душі моїй оба.
Два кольори мої, два кольори
Червоний – то любов, а чорний – то журба.*

В житті кожної людини бувають радість і смуток. Так і на рушниках люди записували свою долю. Я бажаю, щоб на ваших життєвих дорогах-рушниках були тільки світлі, радісні кольори і не було чорних – журби та печалі (*Тут же йшла розповідь про мамин рушник – домашню реліквію*).

Вчитель. Друзі, а хто знає, чим українці славляться на весь світ?

Учні. Піснею!

Вчитель. Справді, українська пісня – це диво, її люблять у всьому світі.

Наступна сторінка нашого журналу – "Пісня – душа народу" (*Учні виконують "Грицю, Грицю", "Ой ходила дівчина бережком" та інші*).

Вчитель. "Мова калинова" – назва наступної сторінки (крім назви, на сторінці написано прислів'я "Хто материнську мову забуває, той матір зневажає", намальовано гілочки калини, барвінку). "Мова кожного народу неповторна і – своя" – це рядки з вірша. Ми також любимо свою українську мову і називаємо її калиною, солов'їною, барвінковою. Вона є державною мовою України. Жити на Україні і не знати української мови – неповага до народу. Послухаємо вірші про мову (*учні читають вірші про рідну мову*).

Бібліотекар. Остання сторінка – "На твою книжкову полицю". Ми підготували виставку "Твої улюблені книги", ось вона перед вами. Тут ваші улюблені книги українською мовою, ознайомтесь самі.

Тема "Твої здібності – у твоїх руках"

1. Від природи і від себе.
2. Пізнай себе.
3. Допоможи собі.
4. Навчи себе.
5. Знайди себе [Пекеліс В.Д. Як знайти себе. – К.: Веселка,

Тема "*Хочу все знати*"

Перша сторінка. Твоє прізвище.

Якщо розпитати знаючих людей, попорпатися у книжках, то віднайдемо потаємний смисл кожного прізвища. Бо йому довго слугувати людині й нащадкам, тому й обирали влучне, значуще...

Ясна річ, чимало прізвищ пов'язано з різноманітними професіями. Згадаємо, що бондар виготовляв бочки, стельмах – вози, гончар – вироби з глини, швець – взуття шив, шевчук – син шевця, шкляр – склив вікна, мірошник перемелював зерно на борошно і т.д. От і маємо: Бондар, Бондаренко, Бондарчук, Стельмах, Стельмашенко, Гончар, Гончарук, Гончаренко, Шевчук, Швець, Шевченко, Скляр, Скляренко, Мірошник, Мірошніченко. А ще – Чепіга, Мличенко, Коваль, Ковалів, Ковальчук, Коваленко...

Продовжити спробуйте самі.

Є й такі прізвища, що вказують на село, місто, річку, звідки родом предки: Дончак, Дончик, Славута, Остерський, Шполянко, Поліщук, Лубенченко, Хоролук, Косів...

Священна повага й любов українців до хліба загальновідома. Отож зрозуміла й наявність прізвищ – Паляничко, Овсієнко, Житник, Житко; а ще – Пиріг, Мандрика, Книш, Корж, Плачинда, Балабуха.

Цікавий, сповнений несподіваних знахідок світ прізвищ.

Друга сторінка. Радість у хаті.

Так, саме з радістю чекають, як правило, народження дитини. Аякже – підмога в сім'ї, надія на старість. Тому й не дивно, що з цією подією пов'язано чимало звичаїв, обрядів.

У дні перед народженням дитини батько запалював свічку, наближався до вікна і, дивлячись на вогник, молився: "У вогні – тепло й чистота, сила та мудрість. І я схилию голову перед Тобою. Буду навіки вдячний Тобі, коли обережеш здоров'я дружини моєї, а дитя наділиш могутністю Своєю. Гори, вогню, ясно! Хай світ Твій буде красен!"

На восьмий день дитину несли до священика – "щоб ім'я дитяті наректи".

Хрестини – на сороковий день від народження. Вперше купали дитя в четвер чи неділю. Як правило, у дерев'яних ночвах, з травами, що зібрані на Івана Купала, до схід сонця. Коли ж

після купання одягали, неодмінно били сорочку об одвірок – на здоров'я. Для хлопчиків у воду під час купання кидали листя дуба, клена, хвою, звіробій. Для дівчаток же додавали листя яблуні, калини, вишні, квіти романцю, материнки. Зілля зберігали у хаті за сволюком.

Особливо ж урочисто проводили купання напередодні Покрови – у день зцілення дітей. Тому й готувалися заздалегідь.

Минає рік дитині – це час пострижин. Вистрижене волосся ховали. Коли ж виповняться три роки, показували пострижину дитині. "Чиє?" – питали. Як скаже, що якоїсь тварини – господарем буде. Як скаже ж, що волосся людське, – мудрою виросте.

Тож хай щастить усім тим, хто читає ці рядки, і тим, кому сьогодні три-чотири роки, й усім немовлятам, і тим, що з'являться на світ Божий.

Третя сторінка. Поговоримо на есперанто.

Інтерглоса, тімеріо, есперанто... Вчені-лінгвісти, фахівці мови, чудово знають ці терміни. Так свого часу назвали штучні мови, які покликані допомогти різним народам спілкуватися. Найпоширеніша з них – есперанто. Нею можуть розмовляти понад мільйон чоловік в багатьох країнах.

Та мало хто знає про мову сольресоль. На початку минулого століття її створив французький вчитель музики Жан-Франсуа Сюдре. Слова мови сольресоль складаються з назв семи музичних нот: до, ре, мі, фа, соль, ля, сі.

Цю мову вивчав навіть відомий французький письменник Віктор Гюго. Він вважав, що мова ця відзначається великою мелодійністю.

Але зараз мовою сольресоль можуть спілкуватися лише фахівці.

Сценарій усного журналу "Народні символи України"

Мета заходу. Виховання любові до рідного краю.

Клас оформлено в українському стилі. На стіні – портрет Тараса Шевченка, прикрашений вишитим рушником. На столі – хліб, букет з барвінку, калини, колосся, вербових гілок; миска з писанками. Всі присутні – в національному вбранні. Хтось із дітей називає сторінки журналу. Їх можуть готувати групи дітей, кожна – свою сторінку. Ілюстрації (пісні, вірші, легенди) можна добирати за своїм смаком, віком дітей і можливостями.

Ведуча. Народи світу різняться між собою мовою, одягом, традиціями, звичаями, уподобаннями. У кожного народу є свої національні святині, улюблені речі, дерева, тварини. Українці мають свої, які споконвіку шанують і бережуть. Це – батьківська хата, материна пісня, святий хліб, вишитий рушник, червона калина, зажурена верба, хрещатий барвінок, дивовижна писанка, вірний своєму краю лелека та інші. Всі вони – наші давні і добрі символи, наші обереги. Можливо, маючи такі прекрасні символи, український народ зумів уберегти від забуття нашу пісню і думу, нашу історію і родовідну пам'ять, волелюбний дух. Поговоримо про них на сторінках нашого усного журналу. Наші народні символи оповиті легендами, оспівані в піснях, тому ілюстраціями до сторінок будуть старовинні легенди, народні пісні, вірші улюблених поетів.

Сторінка 1. "Хата моя, біла хата".

Рідна хата – наша берегиня. Вона зігріта теплом материнської любові, осяяна мудрим усміхом батька.

Біла хата... Біла барва в Україні – це символ чистоти, морального здоров'я, душевної краси. Тому традиційно в українців стіни рідної оселі білили. Гарна біленька хата у вишневому садку, мов дівчина у вінку. У цій хаті люди народжувалися, жили і помирали, щоб поступитись місцем прийдешнім поколінням. У ній – корінь нашого роду, все одвічне, як життя, святе, як мамина пісня. Вона – символ добра і надії. Її любили, про неї згадували в далекій дорозі разом із матір'ю і батьком, як одне ціле.

Українська хата – це колыска нашого народу, де творилася його журлива й оптимістична доля. З неї пішли у світ велетні духу і думки Григорій Сковорода, Богдан Хмельницький, Тарас Шевченко, Іван Франко, Олександр Довженко. Перелік цей можна продовжити, тоді простягнувся б ланцюг людських доль нескінченно, аж у Всесвіт. Тому й уявляється українська хата величезною, де долівка – земля, стіни – гори і ліси, а стеля – небо з зірками.

(Пісня "Хата моя, біла хата", вірші, прислів'я).

Сторінка 2. "Хліб – усьому голова".

Хліб – символ життя. З давніх-давен він у великій пошані в народі. Недаремно у молитві до Бога "Отче наш..." люди як великої милості просили не позбавляти їх хліба, бо він не просто основа життя, хліб – то саме життя. Споконвіку хліб називають святим. Він завжди лежав на столі.

Яке щастя, яке добро, що він є на світі! Спочатку в землі, потім у борошні й, нарешті, на столі – зарум'янений, духмяний, вірний наш годувальник, смачний хліб. Народжений працею.

Якби в нас було хліба стільки, що могли б ним прогодувати весь світ, ми все одно сказали б: бережіть кожну скибочку хліба, кожний колосок, кожну зернину, бережіть не тому, що ми скупі, а тому, що це наш хліб! "Як вродить жито, то будемо жити", – говорить народне прислів'я. Про ціну хліба складено легенди.

Важливу роль відіграє хліб в обрядах і звичаях українців. Він з людиною від народження і до смерті. З хлібом ідуть на родини, хрестини, новосілля, сватання. На знак згоди дівчина подає хліб на вишитому рушнику сватам, хлібом мати благословляє до вінця, з хлібом і зустрічає молоде подружжя. А який гарний весільний коровай, про який говорять: "Зорями вквітчаний, місяцем оперезаний".

З хлібом-сіллю на вишитому рушнику зустрічають в Україні найпочесніших гостей. Він – ознака гостинності українського народу. З хлібом на вишитому рушнику навесні йшли оглядати поле, сіяти, жати. На його честь складено багато пісень, сповнених відданості й любові.

(Пісня "Хліб – усьому голова", прислів'я, вірші).

Сторінка 3. "Рушники, рушники – то матусі моєї роки..."

Український рушник! Хто з вас не бачив його? Він пройшов крізь віки і нині символізує чистоту почуттів, глибину безмежної любові до своїх дітей, до всіх, хто не черстве душою. Рушник передавали як оберіг з роду в рід, із покоління у покоління. А який він гарний! Його можна порівняти з піснею. Без рушника, як і без пісні, не обходиться жодне сімейне свято. Найбільше обрядових сюжетів, пов'язаних з рушниками, збереглося у весільному церемоніалі. Рушники подавали і брали на сватанні, ним пов'язували молодих на заручинах, на рушничок ставали, коли брали шлюб, одружувались.

Важко уявити і сучасну, і колишню хату в Україні без рушників. "Дім без рушників, як сім'я без дітей", – говорить народне прислів'я. Їх вишивають для прикрашання оселі, для домашнього затишку, просто так для душі.

Узори на рушниках – то давні забуті символи: ромб з крапкою посередині – засіяна нива; вазон чи квітка – світове дерево

від неба до землі; людська фігурка, немов з дитячого малюнка, — знак Берегині, богині хатнього вогнища. А подивіться, де висять рушники. Над вікнами і над дверима, на покуті — це обереги від усього злого, що може зайти в дім.

"Хай стелиться вам доля рушниками!" — казали, бажаючи людині щастя.

("Пісня про рушник").

Сторінка 4. "Пісня — душа народу".

Яке це диво — українська народна пісня! Кого тільки не полонила її вічна краса. Українська пісня — то живий скарб, що йде від покоління до покоління, несучи радість чи смуток, чаруючи людську душу, даючи їй силу і натхнення.

Любов до рідного краю, мови починається з маминої колисаночки. В ній — материнська ласка і любов, світ добра, краси і справедливості.

Минають віки, змінюються покоління, а народні пісні залишаються. Вони володіють чудовою здатністю полонити людські серця, допомагати в праці, овівати радістю відпочинок, розраджувати в горі, тамувати душевний біль, множити сили в боротьбі. Земля наша, Україна, така співуча, що не тільки кожне село — кожна вулиця мала свої пісні, свою пісню мала майже кожна людина, душа в якій була добра і чиста.

Скільки зірок на небі, скільки квітів на землі, стільки й пісень в Україні.

(Виконується віночок українських народних пісень).

Сторінка 5. "В кінці греблі шумлять верби..."

Ще тільки зійшов сніг, ледь пригріває сонце, а верба вже поспішає привітати світ з весною, даруючи йому пухнасті жовті котики. Дерево, що зацвітало першим, віддавна шанувалось в Україні. Одягнувшись у красиві зелені шати, стоять верби рядами над річкою чи ставком і, опустивши свої віти у воду, навівають нам сум.

*А три верби схилилися,
Мов жураються вони.*

Крім окраси і суму, що промовляє до самого серця, верба дарує нам багато корисного, лікує. Вона — ніби позначка води на землі. Тому й криницю копають завжди під вербою. На сухому місці це дерево не росте ніколи. "Де срібліє вербиця, там здорова водиця", — говорить народне прислів'я, бо це дерево є природним фільтром.

Українці здавна вважають вербу святим деревом і шанують його. На останню неділю перед Великоднем припадає Вербна неділя. Цього дня в церкві святять заздалегідь нарізані вербові гілочки. Повсюди в Україні побутував звичай ритуального биття ними. Похльоскуючи один одного свяченими гілочками, говорили:

*Не я б'ю, верба б'є.
Не будь сонливий,
До роботи лінивий.
Будь здоров, як вода.
Рости, як верба.*

Люди вірили в чудодійну силу живої верби. Вона мала дати здоров'я і достаток. Освячену вербу зберігали весь рік і використовували як засіб від дитячих хвороб, граду. Вербна дуже живуча. Ввіткнеш гілочку чи кілок у вологу землю – виросте дерево. Вербна – символ неперервності життя, символ України. Красива і ніжна, невибаглива і корисна.

(Легенда про вербу, пісня).

Сторінка б. "При долині куц калини..."

Калина – найулюбленіший в Україні куц. Про його походження розповідає народна легенда. Давно це було, коли на нашу країну нападали турки й татари. Вони грабували, вбивали літніх і старих людей, а дівчат і хлопців забирали в полон. Одного разу вони помітили дуже гарну дівчину і захотіли її спіймати, але вона почала втікати. Була б втекла, та зачепилась за куц своїм червоним намистом. Воно розірвалось, а червоні намистинки розсипалися по землі. Загинула дівчина на чужині, а з намистинок вирости прекрасні куці з червоними кетягами. Назвали їх каліною.

Похилена калина – засмучена дівчина. Щоб вівся рід, калину садили біля хати. Куц калини біля матеріної хати – це не тільки окраса, а й наш духовний символ, наша спадщина. З давніх-давен вона відігравала неабияку роль у весільних обрядах: з неї плели гірлянди, прикрашали світлиці, весільні столи, коровай. Калинові букети ставили перед молодими, бажаючи їм вічної краси і міцного кохання.

"Без верби і калини нема України", – говорять у народі. Калина – символ нев'янучої краси, кохання, рідної землі, нашої вродливої України.

Калинонька! Скільки прекрасних пісень присвячено їй, скільки визначних українських поетів оспівали її у своїх творах! (Пісня "При долині куц калини").

Сторінка 7. "Цвіти, цвіти та барвіночку..."

Не знайдеться в Україні такого села чи міста, де б не було цієї рослини. Не боїться вона ні затінку, ні морозу. "Цвіте синьо, лист зелений, квітник прикрашає, мороз усе поглушив – його ж не займає" – існує така загадка. Неважко здогадатись, про яку рослину мовиться. За таку вдачу барвінок став символом мужності, життя, символом справжнього козака. "Ой ти, козаче, зелений барвінку", – співається в народній пісні.

Хрещатий барвінок... Не обходилося без нього жодне весілля. Його вічнозеленими листочками завітчували шлюбне вбрання нареченої, устеляли доріжку перед молодими, а разом з кетягами червоної калини прикрашали коровай, кімнату нареченої. На весіллі барвінок – символ вірності, краси і цнотливості.

А ще вічнозелений барвінок висаджують на могилах померлих як символ вічності й безсмертя. Ця синьоока рослина оспівана в піснях, оповита легендами.

(Легенди, весільна пісня).

Сторінка 8. "Ой вінку ж мій, вінку..."

Віночки з роду-віку були найкращою прикрасою дівчини, неодмінною ознакою національного українського одягу. Український віночок – не просто окраса, а й оберіг, "знахар душі", бо в ньому є така чаклунська сила, що болі знімає, волосся береже. Впліталось до віночка багато різних квітів, кожна квітка щось символізувала. Деревій – символ нескореності, барвінок – символ материнської любові, ружа, мальва і півонія – символи віри, надії і любові. Ромашка у вінку, наймолодша за своїм віком, приносила не лише здоров'я, а й доброту і ніжність. Любисток додавали, щоб хлопці любили. І обов'язково вплітали калину – символ дівочої вроди та нашої України. А всього в українському вінку – дванадцять квіточок. І кожна – лікар, оберіг від злих сил.

До віночка в'язали стрічки – теж символи. Першою – світло-коричневу – символ землі-годувальниці, побіч неї – жовті – символ сонця. За ними – світло-зелені, потім голубі... В'язали й білу стрічку, кінці якої розшиті сріблом і золотом. На лівому кінці вишивали сонце, а на правому – місяць.

(Веснянка про віночок, вірш "Мій вінок" Олекси Кобця).

Сторінка 9. "Недалечке червоне яєчко".

З глибини віків від пращурів дісталась нам у спадщину дивовижна писанка. Це диво – витвір рук людських – народжується не з дерева, не з металу, а із звичайного яйця і представляє собою мініатюрний живопис. Напередодні Великодня в Україні був звичай розписувати яйця і роздаровувати з добрими побажаннями друзям, знайомим і близьким. Через свої цікаві зовнішні і внутрішні властивості, як-от: форма яйця, що не має ні початку, ні кінця, здатність народжувати із себе життя, яйце стало видимою моделлю джерела і вічності життя. Отже, писанка – це мініатюрний символ життя. У слов'ян яйце, як і дерево, було ще й символом весняного пробудження та оновлення світу, символом перемоги життя над смертю.

Розписуючи писанки, українські дівчата потай ворожили над білою шкаралупою яйця, купали кожне яйце в трав'яних фарбах, покривали символами сонця, воскресіння, любові, щастя і радості.

(Легенди про писанки з книги О.Воропая "Звичаї нашого народу").

Сторінка 10. "Візьміть мене, лелеченьки, на свої крилята".

Чи думали ви коли-небудь про те, чому так багато високих поривань у нашій свідомості пов'язано з птахами? Голуб здавна уособлював вірність, мир, любов; лебідь – гордість, чистоту і кохання; орел – мужність і сміливість. І все ж ми особливо любимо лелек, що символізують сімейний затишок, благополуччя, вірність своєму краю.

Лелека.. Тепер уже не скрізь його побачиш, цього красивого птаха, котрого звать в Україні по-різному черногуз, лелека, бусол, бузько. Він споконвіку селився поблизу людей – на хатах, клунях, хлівах. Повір'я було: в кого поселився на хаті лелека – тому щастя буде довіку. І горе тому, хто зруйнує його гніздо. Вірили, що тоді станеться біда – лелека принесе вогню і спалить хату, або накличе грозову хмару.

Існує чимало легенд про походження цього птаха. За однією з них, Бог дав людині мішок і наказав віднести далеко в ліс, але не розв'язувати і не заглядати в нього. Та на півдорозі чоловік не витримав і поцікавився, що ж він несе. Як тільки він розв'язав мішок, звідти повистрибували жаби, повилазили вужі

та змії і розповзлися по всьому світові. Розгніваний Бог перетворив чоловіка на лелеку і звелів ходити по полях та болотах і збирати усяке гаддя.

Особливо ми любимо лелек за те, що вони завжди повертаються з вирію до своїх гнізд і приносять на своїх крилах весну.

Лелека – символ любові до рідної землі.

(Пісня "Лелеченьки" на слова Д.Павличка, вірш "До отчого дому" П.Перебийноса).

А тепер послухаємо вірш П.Бондарчука "Батьківщина" і вдумаймося у його слова.

Що таке Батьківщина?

За віконцем калина,

Тиха казка бабусі,

Ніжна пісня матусі,

Дужі руки у тата,

Під тополями хата,

Під вербою криниця,

В чистім полі пшениця,

Серед лугу лелека

І діброва далека,

І веселка над лісом,

І стрімкий обелісок...

Ким в житті ти не станеш –

Шахтарем, хліборобом,

Зореплавцем хоробрим,

Будівничим, солдатом –

Слід завжди пам'ятати:

Коли любиш ти все це

І приймаєш у серце,

Як готовий щомиті

Від біди боронити

Кожну в лузі билину,

Кожну в гаї пташину,

Значить це – Батьківщина

Має доброго сина.

Наша свята земля, рідна оселя, солов'їна мова, невмируща пісня, червона калина і все, про що ми говорили, – є нашою Батьківщиною, що зветься Україна. Тож любимо, шануймо, беремо її та будьмо гідними її синами й доньками.

Рекомендована література

- Воропай О. Звичаї нашого народу. – К., 1990.
 Жигаленко О. Куди ведеш Чумацький шлях? – Полтава, 1993.
 Скуратівський В. Березина. – К., 1991.
 Українська минувшина. – К.: Либідь, 1993.

Усні журнали є ефективною формою популяризації української мови, задоволення різноманітних інтересів школярів.

2.12. Бесіда за "круглим столом"

Бесіда – словесний спосіб виховного впливу, а переконання словом ефективно тоді, коли воно викликає переживання. Все, що учням необхідно зрозуміти і засвоїти, повинно хвилювати їх, викликати емоційний відгук, бажання здійснювати добрі вчинки.

На відміну від лекцій, доповідей і т.п. бесіда за "круглим столом" носить діалогічний характер, тому забезпечує активну позицію кожного її учасника. Учні вільно висловлюють свої судження, самі доходять правильних висновків.

Тема бесіди має бути актуальною, відповідати запитам і інтересам школярів. Матеріалом для бесід слугують факти із шкільного життя, художніх творів, кінофільмів, театральних вистав, публікацій в періодичній пресі на теми моралі, майбутньої професії, української минувшини, політичні проблеми сьогодення тощо.

Наведемо приклад бесіди за "круглим столом" на тему: *"Люди і звичаї"*.

Ведучий. Нашу планету населяють близько 2 тис. великих і малих народів. У кожного з них – свої звичаї, свої традиції, однак в усіх вітання є виявом гостинності й радості.

Найпоширеніша його форма – рукостискання. "Дивись, моя правиця без зброї, я тобі довіряю!" – наче говорять при цьому люди одне одному. У глибоку давнину деякі народи віталися досить своєрідно: висовуючи язика чи повертаючись спинами. Стародавні греки і римляни при зустрічі цілувалися.

Побачивши знайомого, ми звертаємося до нього із словами: "Доброго ранку!", "Добрий вечір!" чи загальним "Здрастуйте!" Схожі вітання в росіян, французів, італійців та інших народів. Та не в усіх. Жителі Гвінеї кажуть одне одному: "Будь старим!", маючи на увазі "розумним, мудрим". Ще зовсім недавно евенки замість вітання зверталися до гостя із запитанням: "Що їв?" або "Що добув (уполював)?", а на Таїті – острові в Тихому океані – місцеві жителі й досі вітаються словами: "Приходь попоїсти".

Цікавий звичай у гірських бедуїнів з острова Сокотри. Вони тиснуть гостеві руку, прикладають її до свого носа, а потім цілують. А коли входиш у дім жителів плавнів Тигру і Євфрату, треба спочатку притиснути долоню до серця так, як це робить господар, і вже потім піднести її до чола.

У гості колись ходили нечасто: на великі свята або в неділю та ще й на весілля. А відвідувати когось, скажімо, у жнива чи під час сівби взагалі вважалося непристойним. Форми гостини були різні, існував і певний порядок розміщення людей у домі. Найбільш шановані в усіх народів – батьки (їх називали "першими гостями"), далі – посаджені батьки, куми, найближчі родичі. Звичай забороняв сідати за стіл раніше від батька.

Питання для обговорення

1. Як ви думаєте, чому люди ходять у гості? (В основі цього звичаю лежить прагнення людей до спілкування).

2. Що означає бути гостинним господарем? (Гостинність – уміння так прийняти гостя, щоб йому було добре, приємно, цікаво).

3. Чи доводилося комусь із вас почуватися незручно, перебуваючи в гостях? Чим це можна пояснити?

4. Що слід робити, щоб перебування у вашому домі принесло гостям задоволення? (Заздалегідь дізнатися про інтереси і нахили гостей, продумати, чим їх зайняти, пригостити).

5. Кому з вас доводилося читати або чути про цікаві звичаї, правила гостинності у різних народів?

Закінчуючи бесіду, слід підвести учнів до висновку, що в основі гостинності, як і в основі культурної поведінки взагалі, лежить повага до людей.

До підготовки бесіди потрібно залучити якомога більше учнів. Вони читають рекомендований учителем матеріал, добирають приклади, готують інсценівки, вірші, виготовляють наочні посібники.

2.13. Пізнавальні вечори

Подаємо орієнтовну розробку виховного заходу на тему "Грибна мозаїка".

Ведучий. Дорогі друзі, наша природа – це таємнича, не прочитана до кінця книга. У ній багато цікавого й невідомого. Тому постійне "чому?" супроводжуватиме нас завжди. Природа – майстерня загадок-горішків. Якщо таку загадку-горішок не розгадає хтось один, то її можна розгадати гуртом. Давайте разом думати над загадками природи. Нехай нашим девізом стане: шукай сам і допомагай знаходити іншим.

Наш Слідопит багато мандрував, зустрічався з цікавими явищами в природі. Під час мандрів у нього виникло безліч запитань.

Слідопит. Люблю я подорожувати лісом, та особливо подобається мені збирати гриби. У наших лісах ростуть різноманітні гриби: підберезники, підосичники, рижики, зеленушки, лисички, свинушки, опеньки, моховики і, звичайно, білі. Хто знає, чому їх так назвали?

Перший учень. Підберезники та підосичники, опеньки та моховики названі так за місцем, де вони ростуть; рижики, зеленушки, білі гриби – за кольором; лисички, свинушки – за подібністю до тварин.

Слідопит. Чому з'явилася така приказка: "Будь-який гриб у руки беруть, та не кожний до кошика кладуть"?

Другий учень. Тому, що в наших лісах поряд з їстівними ростуть і отруйні гриби: бліда поганка, боровик чортів, мухомор – білий, зелений, червоний, пантерний, опеньок неїстівний та деякі інші. Особливо небезпечна бліда поганка. Навіть маленький шматочок цього гриба спричинює смерть. Ніщо на нього не діє: вари його в десятках водах, суши, смаж, маринуй – однак він залишається отруйним.

Ведучий. Кожен із вас повинен запам'ятати:

1. Якщо вам зустрінеться пластинчастий гриб білого кольору з булавоподібним потовщенням біля поверхні землі, не рвіть його, не беріть, він отруйний.

2. Якщо вам зустрінеться гриб-зонтик, булавоподібна ніжка якого захована у мішечок-калошу або в чохлик, не беріть його. Це – отруйний гриб.

3. Якщо ви побачите невідомий гриб з чистеньким комірцем на ніжці, не рвіть його. Це – лісова смерть (*показує малюнок блідої поганки*).

Третій учень. Я розповім про інші отруйні гриби. До білого гриба подібний боровик чортів. Проте їх неважко розрізнити. Білі гриби на зрізі завжди залишаються білими, навіть коли їх сушать. Боровик чортів при надломі червоніє, а потім синіє. Несправжні опеньки відрізняються від їстівних кольором. В отруйних колір шляпки яскравий: зелено-жовтий, вогняно-червоний. Шляпки їстівних опеньок забарвлені скромно: вони сірувато-жовті, світло-коричневі або буруваті.

Слідопит. Якось у лісі мою увагу привернув мухомор з над'їденою шляпкою.

Четвертий учень. Мухомори – гриби отруйні. Від них гинуть мухи та інші комахи. Діє їхня отрута й на людину. Проте деякі тварини, наприклад, лосі, сороки, мухоморами лікуються. Отже, мухомора для них не отрута, а ліки. З червоних мухоморів виготовляють ліки.

Слідопит. Одного разу на узліссі я спостерігав таку картину: на широкому пеньку були розкладені гриби. Спочатку я подумав, що це хтось із грибників залишив їх. Проте нікого поблизу не було. Знайомий лісник показав мені нору якогось звірка і сказав, що це його робота. Як ви думаєте, хто і чому розклав гриби на пеньку?

П'ятий учень. Це – борсук. Борсуки заготовляють гриби про запас і сушать їх, розклавши на пеньках або стовбурах повалених дерев. А от білки нанизують гриби на сучки, гілки дерев. Були випадки, коли в дуплі білки знаходили по 2 тис. засушених грибів. Їдять гриби також лосі, дикі свині.

Слідопит. Чому в народі кажуть: "Сонечко – мати квітам тіль – грибам", "Коли жарко та сухо, гриби під деревами збираються, а коли вогко та тепло, по галявинах розбігаються"?

Шостий учень. Основна частина грибів – грибниця міститься в землі. А те, що ми називаємо грибом, це тільки їхнє плідове тіло. Найкраще гриби ростуть тоді, коли є вдосталь вологи тепла. А в жарке літо волога краще зберігається в затінених місцях, під деревами.

Слідопит. У книгах та журналах я натрапив на цікаві малюнки (*показує їх*). На першому ви бачите гриби, більші за дерева. Де можна побачити таку картину? На другому – гриби, я

футбольні м'ячі. Що це за гриби? А на третьому зображено зиму, але на деревах ростуть гриби. Чи буває таке?

Сьомий учень. Гриби, більші за дерева (карликові), ростуть у тундрі. "Футбольні м'ячі" – це гриби-дошовики. Взимку на деревах ростуть зимові опеньки.

Ведучий. Ось і закінчилася наша невеличка подорож до таємниць природи. Але ми її ще не раз продовжимо. Дорогі друзі, де б ви не були – в оздоровчому таборі, в туристичному поході чи просто на прогулянці, не залишайтеся байдужими до рідної природи. Будьте спостережливими, уважними, допитливими. І природа розкриє вам свої таємниці. Станьте її друзями, адже природа і ми – невіддільні.

Сценарій свята "Українська символіка"

Мета. Поглибити знання дітей про державні та національні символи, їх значення. Пробуджувати пізнавальні інтереси до вивчення історії та культури українського народу. Виховувати глибокі почуття любові та поваги до Батьківщини, її символів.

Центральна стіна сцени прикрашена жовто-блакитною драпіровкою із зображенням Тризуба. По боках – вишиті рушники. На авансцені – композиції із верби, калини і квітів.

Зала оформлена виставкою (кожний клас оформляв виставку про один із символів) і стінгазетами.

На сцені – ведучі в національних костюмах.

1-й ведучий. Україна – це земля, де ми народились і живемо, де живуть наші батьки, де жили наші предки. Усім нам має бути люба й дорога наша мати – Батьківщина.

2-й ведучий. Україна... Золота, чарівна сторона. Земля, рясно уквітчана зеленню закосичена. Це історія мужнього народу, що віками боровся за свою волю, щастя, свідками чого є високі в степу могили,obelіски та прекрасна на весь світ народна пісня.

(Звучить українська народна пісня "Ой вийду я на долину").

1-й ведучий. Вистраждавши, виборовши волю, Україна має нині свої державні символи: герб, прапор і гімн, які уособлюють її історію, її сутність, тобто найбільш характерне для неї.

2-й ведучий. Герб, прапор і гімн – це три основні державні символи України, котрі мають давню й цікаву історію.

Учень. Золотий тризуб на блакитному тлі – це символ влади. Він зустрічається ще з часів Київської Русі, зокрема на монетах київського князя Володимира Великого.

Герб – це частина корони, яку носили київські князі.

Чому саме тризуб вважають гербом України?

Мабуть тому, що число три завжди вважалося числом казковим, чарівним. У багатьох казках ви знайдете розповідь про трьох богатирів, про три бажання, про три дороги. А ще у тризубові відображено триєдність життя. Це – батько, мати, дитя, які символізують свою силу, мудрість, любов.

Учениця. Національний прапор України – синьо-жовтий прапор. Він теж має досить давнє походження. Поєднання цих двох кольорів зустрічається на гербах і прапорах нашого славного народу, ще за часів княжої доби. Жовтий колір – колір хліба, життя, а блакитний – це колір неба, води, миру.

Учень читас вірш В. Крищенка "Прапор України":

Вже скільки закривавлених століть

Тебе, Україно, імені лишали...

То ж встаньмо, браття, в цю урочу мить:

Внесіте прапор вільної Держави!

Степів таврійських і карпатських гір

З'єднався колір синій і жовтавий.

Гей, недругам усім наперекір —

Внесіте прапор вільної Держави!

Ганьбив наш прапор зловорожий гнів,

Його полотна в попелі лежали...

Але він знов, як день новий розцвів,

Внесіте прапор вільної Держави!

Повірмо в те, що нас вже не збороть,

І долучаймось до добра і слави.

Хай будуть з нами Правда і Господь —

Внесіте прапор вільної Держави!

1-й ведучий. До внесення прапора вільної України прошу всіх встати! Внести прапор!

Учениця. Національний Гімн України – це урочиста пісня, символ нашої державної єдності, яку більше століття тому написали поет П. Чубинський та композитор М. Вербицький. Слова гімну, які були надруковані вперше в 1863 році так припали до серця всім українцям, що вони навіть приписували їх Т. Шевченку.

2-й ведучий. *Все, що мріялось віками,
Сповнилось, настало!
"Ще не вмерла Україна" —
Гордо прозвучало.*

(Звучить Гімн України).

1-й ведучий. Але кожна держава має і свої народні символи. Говорячи про Україну, ми не уявляємо її без наших прекрасних вишивок. Українців пізнають по їх барвистих костюмах, по вишитих сорочках і блузках.

(Учень виконує пісню "Два кольори" на сл. Д.Павличка, муз. О. Білаша).

2-й ведучий. Важливе місце для українця займає вишитий рушник. Його можна порівняти з піснею, витканою на полотні. Без рушника, як і без пісні, не обходилось народження, одруження і, навіть, смерть людини.

1-й ведучий. З хлібом і сіллю на рушнику зустрічають у нас дорогих гостей. Рушник пройшов крізь віки і нині символізує чистоту почуттів, глибину безмежної любові до своїх дітей, до всіх, хто не черствіє душею.

2-й ведучий.

*Із червоної нитки і білого льону,
Як до рідної пісні усяк з нас привик.
В буден день і на святах, в Карпатах, за Доном,
Наш народ давно вигадав диво-рушник.*

1-й ведучий. *Щоб і хата була красивішою,
Щоб і доля була прихильнішою,
Щоб весілля були та й клечальними,
Щоб ми завжди були величальними.*

2-й ведучий. Коли син вирушав з дому в далеку дорогу, мати дарувала йому рушник, як оберіг від лиха.

("Пісня про рушник" на сл. А. Малишка, муз. П. Майбороди).

1-й ведучий. У кожній землі є свої герої. Таким героєм є для нас Тарас Григорович Шевченко. Його шанують в усьому світі.

2-й ведучий. Тарас Шевченко народився на українській землі, під українським небом, проте він належить до тих людей — світочів, що стають дорогими для всього людства і що в пошані всього людства знаходять безсмертя.

Учень. *Малого сліду не покину
 На нашій славній Україні,
 На нашій – не своїй землі.
 І не пом'яне батько з сином,
 Не скаже синові: "Молись".
 Молися, сину: за Україну
 Його замучили колись.
 Мені однаково, чи буде
 Той син молитися, чи ні...
 Та не однаково мені,
 Як Україну злії люде
 Присплять, лукаві, і в огні
 Її, окрадену, збудять...*

Учень. Доля не шкодувала йому страждань, але не пожаліла втіх, що били із здорового джерела життя.

Найкращий і найцінніший скарб доля дала йому лише по смерті – невмирущу славу і всерозквітаючу радість, яку в мільйонах людських сердець все наново збуджуватимуть його твори.

Отакий був і є для нас, українців, Тарас Шевченко.

(І. Франко. "Присвята").

(Учень читає "Заповіт" Т. Шевченка).

2-й ведучий. Майже в усіх народів є улюблені рослини-символи. І коли ми говоримо про нашу Україну, то не уявляємо її без верби і калини.

Ансамбль вчителів виконує пісню "Розмовляла із калиною верба" на слова і музику А. Грищука.

*Розмовляла із калиною верба:
 "В нас з тобою здавна доля непроста:
 Ти навек мені сестра, а я твоя,
 Рідна мати – Україна в нас одна.
 І нелегкі і тривожні ті роки,
 Гнули нас сніги холодні і вітри,
 Але віра у життя у нас була,
 Бо нас мати – Україна берегла.
 Під вербою і калиною не раз
 Двох закоханих у ніч, у зірний час
 Ти квітчала калиновим цвітом їх,
 Я шептала вербовим гіллям до них.
 Ніжним літом – буйноцвітом у свят-час,
 Як дівчата знов плетуть вінки для нас,*

*Калинові сяють грона вогняні
На Івана, на Купала на вербі".
Нам калинонька червона і верба
Ясним променем освітлює життя.
Калиновий і вербовий краю мій,
Мене воленькою світлою напій!*

1-й ведучий. Про вербу, скромну нашу вербу, написано немало. Їй, "гнучкій та тонкоталій" присвячені прислів'я і приказки, пісні та вірші.

2-й ведучий. Чим заслужило шану в народі це дерево?

У народі кажуть: "Там, де росте верба, житиме й річка. Нема верби – річка міліє, замулюється і пропадає".

1-й ведучий. З верби в Україні здавна робили музичні інструменти: кобзи, бандури. З вербового стовбура видовбували човни, ночви. З вербових гілочок виплітали кошики, робили стіни хат і хлівів, а потім обмазували їх глиною. Кожний запорозький козак обов'язково мав вербову ложку.

2-й ведучий. Гілкою верби вітають із святом Вербної неділі. Із вербою пов'язано багато цікавих історій.

1-й ведучий. Не випадково Великий Кобзар, перебуваючи на засланні в Орській фортеці, висадив у пустелі саме вербову гілочку, прижив її, виходив. Вона нагадувала йому рідну Україну.

Учениця. І знов – степ, і муштри знову,
У місто степом ідучи,
Знайшов Шевченко гілочку вербову
І посадив її вночі.
І часто хилений журбою,
Біля солдатського двора
Сидів Шевченко під вербою
І рвавсь до берегів Дніпра.
І в день сумний, і в день погожий
Тут одкривався сам собі.
Спинись під нею, подорожній,
Вклонись Шевченковій вербі.

1-й ведучий. Правду каже прислів'я: "Без верби і калини нема України!" З давніх-давен народ опоетизовував кущ калини. Калина – це символ дівочої вроди, вірності, чистоти.

2-й ведучий. Дуже любив цей кущ Т. Шевченко. Є багато віршів про калину, складених цією геніальною людиною.

Учениця читає вірш Т. Шевченка "Зацвіла в долині червона калина".

1-й ведучий. Гарна калина в усі пори року. Навесні закосичена ніжно-зеленим суцвіттям, а на кінці весни вкривається білим цвітом, як про це співається в пісні "Білий цвіт на калині".

(Дует матерів виконує пісню "Виростеш ти, сину..." на сл. В. Симоненко, муз. І. Кириліної).

2-й ведучий. У цій пісні згадується про тополь, її садили біля обістя, якщо народжувалась дівчинка, тільки не з видноти, як калину, а десь у непомітному місці. Вона була ліками від малого зросту і незграбної постави. Тому деякі поети порівнюють тополь з дівчиною.

1-й ведучий. Тополя зустрічається в багатьох народних піснях. В образі дівчини, яка під впливом чарів чи заклинання перетворюється в тополь, втілювалася ідея невмирущості кохання.

2-й ведучий. Цей мотив ліг в основі балади Т. Г. Шевченка "Тополя". Подивіться інсценізацію цього твору.

(Інсценізація балади "Тополя" Т. Шевченка).

1-й ведучий. Дорогі друзі! Любіть свій народ, свою землю, яка є найкращою в світі, любіть свою Україну, шануйте її символи.

2-й ведучий. Нехай сьогоднішнє свято послужить зціленню і духовному відродженню наших юних душ.

2.14. Українські вечорниці

Є в нашого народу чудові традиції – колядування і вечорниці. Віддаючи шану минулому, беручи все найкраще у наше сьогодні, ми на вечорницях відроджуємо усе найдорожче, що є в народі: його пісню, мову, етнографію, історію.

Пора вечорниць – це довгі вечори глибокої осені і зими. Збирались у когось у хаті. Кожен брав із собою роботу. На вечорницях пряли, вишивали, мотали пряжу, чесали вовну, плели кошики й майстрували інші предмети домашнього вжитку. На вечорницях співали народні пісні, танцювали, грали музики, розповідали бувальщини, небилиці. А скільки тут можна було почути розповідей про чаклунів, відьом, русалок. Господиня хати (паніматка) тримала лад на вечорницях.

Давайте завітаємо до однієї з українських сільських хат, де нас уже чекають добрі господиня і господар.

***Ой на вечорницях дівки – чарівниці
(сценарій вечорниць Наддніпрящини)***

Традиційний інтер'єр селянської хати. Особлива прикмета: на стінах багато прикрас – витинанок, рушників.

Біля печі пораяється тітка Текля – досвічена мати. Дядько Тиміш сидить на лаві і лагодить кожуха.

Тітка Текля (сумовито). Відколи оддали ми свою Оксану на чуже село, то тільки й тішимося, що дівочими та парубочими співами.

Дядько Тиміш. Та отож... Усе веселіше. Але якби-то наша донька ближче була, то й вечорниць нам не треба було б. Онуків би бавили...

Тітка Текля (зітхає). Така, видать, наша доля...

За сценою чути дівочий спів.

Ой коли б той вечір

Та й повечоріло,

То б моє серденько

Та й повеселіло!

Ой коли б той вечір

Та й сонечко зайшло,

То б моє серденько

Та й до мене прийшло!

Тітка Текля (зраділо). А он і дівчата! Це ж сьогодні Дарина Пилипова перший раз на гулі прийде. Горщик битимем, щоб вечорниці водилися.

Дядько Тиміш. От і добре!

За сценою чути гамір, сміх. До хати заходять дівчата. Дарина з Катрею несуть горщик із кашею.

Дівчата (стоять біля порога, разом). Добрий вечір вам!

Дядько Тиміш (привітно). Доброго здоров'я, дівчата.

Тітка Текля. Чого ж біля порога стали? (Радісно-здивовано). О, нашого полку прибуло! Просимо, просимо, Дарино!

Дарина. Дякую вам, тітко Текле, і вам, дядьку Тимоше, дякую!

Дівчата проходять до хати, ставлять горщик із кашею на припічок, потім розгортають свої вузлики, виймають полотно, нитки і сідають до роботи.

Катря. Тітко Текле, будьте ласкаві, покажіть мені, як краще рукав на сорочці викінчити мережкою.

Тітка Текля. Ось, дивись. (*Бере голку, показує.*)

Олена (весело). Ой, дівчата, давайте я вам нові загадки загадаю, їх мене дідусь навчив. (*Загадково.*)

*В лісі росло,
В столяра пишалось,
В гарного хазяїна
Прядиком вкривалось.*

Катря (замислено). І що ж це таке може бути?

Галя. Мабуть, це стіл, бо його скатертиною вкривають.

Олена. Молодець, відразу одгадала, а мені дідусь підказував. А ось ще одна:

*Я морозу не боюся,
А хто мерзне – я сміюся.
Біля мене всі товчуться
І веселі діти в'ються;
Всі до мене! Є у мене
І печене, і варене.*

Дівчата (хором). Піч! Піч!

Олена. А оцю загадку вже нізащо не відгадаєте!

*З землі робився,
На кружалі вертівся,
На огні пікся,
На базарі бував,
Людей годував;
Я упав, то й пропав,
Ніхто не поховав.*

Дівчата. Не вгадаємо, ні, не вгадаємо.

Дядько Тиміш. Оленко, а може, це той горщик, у якому Дарина кашу принесла?

Олена. Так, дядьку Тимоше, ви вгадали!

Дядько Тиміш. А теперечки, дівчата, відгадайте мою загадку: "Чого хочеш – не купиш, а що хочеш продати – не продаси".

Катря. Такого ж не буває! Як є гроші, то все можна купити.

Дядько Тиміш. Е ні, дочко, всього не купиш. Моя відгадка така: це молодість і старість. Молодості ми вже ні за які гроші не купимо, а старості своєї нікому не продамо. Отож бережіть, дівчата, молодість, бо вона проминає, як весна. Як у пісні співається:

*Літа молодії, де ж ви полинули,
Чи в огні згоріли, чи в морі втонули?
Як в морі втонули, припливіть близенько,
Як в огні згоріли, то болить серденько.*

Галя (замисливо). Гарно ви, дядьку, кажете. А щоб душа не боліла, найкращі ліки для неї – пісня. Давайте заспіваємо.

Тітка Текля. Давайте, дівчата, давньої! (*Починає співати "Не ходи, козаче, понад берегами" або якусь іншу старовинну пісню*).

Галя (по паузі). Тітко Текле, скажіть, а який краще візерунок на рушники брати, щоб такі були гарні... ну, щоб такі, як ще ні в кого не було?

Тітка Текля (всміхаючись). І щоб старостам сподобалися?

Галя мовчить, тільки нижче схиляє голову.

Тітка Текля. Найкращі візерунки для вишивання дає нам наша багата природа. Це і ягоди калини червоні, і кручені паничі та рожі, що під вікнами ростуть. А є ще малюнки, які в душі народжуються. Це ознаки сонця, роси, любові і життя. Такі рушники говорити вміють, по них людську долю читати можна. Я бережу ще рушники своєї матері, бо вона була у селі найкраща вишивальниця.

Олена (з цікавістю). Ой, тіточко, покажіть нам ті рушники!

Тітка Текля повагом іде до скрині й виймає звідти декілька вишиваних рушників. Дівчата захоплено розглядають їх.

Тітка Текля (згадуючи). Мабуть, у матері тому так гарно виходило, що вона завжди, вишиваючи, співала пісень. Казала, бувало, що доля жіноча в пісню переливається, у вишивці стелиться. Недаремно про долю жіночу багато пісень у народі складено. Ось одна з них (*тихенько наспівує, а дівчата підхоплюють*).

Олена. Ми, тітко Текле, будемо своїх хлопців чарувати, щоб вони тільки нас любили. Давайте веселенької якоїсь заспіваємо.

Дядько Тиміш. Правда твоя, Оленко. А то затягли на сумне.

Олена починає співати, дівчата підхоплюють.

Катря (по закінченні пісні). Я на своїй хусточці таку мережку зроблю, що буде як намальована. Пам'ятаєте, як у Тараса Шевченка про хустинку сказано:

*У неділю не гуляла,
Та на шовки заробляла,
Та хустинку вишивала,
Вишиваючи співала:
Хустоночко мережана,
Вишиваная,
Вигантую, подарую,
І він мене поцілує...
Хустино моя
Мальованая.*

За сценою чути спочатку звіддалік, а потім ближче парубочий спів – то хлопці виконують уривок із народної пісні "Нащо мені женитися".

*Нащо мені женитися,
Нащо жінку брати?
Тепер сіно не вродило –
Нічим годувати.*

До хати заходять четверо-п'ятеро хлопців.

Хлопці (разом). Добрий вечір господарям хати і вам, вишивальниці.

Дядько Тиміш. Проходьте, хлопці, сідайте та розкажіть. А чи вибрали ви поміж себе старшого – березу і чи устав свій маєте?

Андрій (гордо). Аякже! Оце мене березою і обрали. Спочатку не хотів, але коли вже довірили, то служитиму. Устав наш такий: "Будемо ж гуляти чесно, тихо та смирно, як і слід чесному і поважному парубоцтву, так, як гуляли наші діди й батьки. Господиню на вечорницях шанують, як матір, з дівчатами поводитись з повагою; не забувать, братця, що чесна дівчина – то є краса і честь усього села". Оце і є наш устав.

Дядько Тиміш. Складно говориш, Андрію, добре, що тебе березою обрали. Гарні будуть у нас вечорниці. А сьогодні до нашого гурту Дарину прийматимемо.

Андрій (охоче). Чому б і ні? А чи вміє наша Дарина співати й вишивати?

Дарина соромиться, а дівчата приходять їй на допомогу.

Катря. Не кепкуй, Андрію, бо ось ми зараз заспіваємо, але й послухаємо, на що ви здатні!

Співають по черзі з хлопцями пісню "Лугом іду, коня веду".

*Хлопці. Край битої доріженьки
Яра рута зійшла;
Молодая дівчинонька
Та вже й заміж вийшла.*

*Дівчата. А й у млині, на камені,
Кукіль не вродився,
Козак, старий як собака,
Досі не женився.*

Андрій (поблажливо). Ну що ж, хлопці, треба нам визнати перемогу за дівчатами – висміяли вони нашого брата. Треба думати вже про одруження, а не чекати, коли кукіль на камені вродить. Але чи готові ви добре оповідати та жартувати, як доведеться у весільні бояри йти? Чого ти, Олесю, мовчиш, як води в рот набрав?

Олень (голосно). Ось я переповім вам розмову нашої Оленки з її мамою.

Всі затихли і з інтересом слухають.

Олень. Дочка матері скаржиться: "Мамо, я не піду за Гриця, бо він не вірить, що існує пекло". – "Не бійся, донечко: коли він одружиться з тобою і поживе хоча б півроку, сам переконається, що пекло існує".

Всі сміються, а Олена сердиться.

Олена. Ти не переживай дуже, бо будеш ти у раю, як я за Гриця в сусіднє село заміж вийду!

Олень (примирливо). Та хто ж таку гарну й веселу дівчину із свого села випустить? Правда ж, хлопці, не віддамо Оленки, бо хто ж нам виспівуватиме як соловейко?

Хлопці. Заспівай, Оленко, просимо!

Олена, повеселівши, заспіває українську народну пісню "Ой летіла горлиця".

*Ой летіла горлиця через сад, через сад, гей!
Розпустила пір'ячко на весь сад, гей, на весь сад!
Ой хто ж тебе пір'ячко ізбере, ізбере, гей!
Отой мене, молодую, забере, гей! Забере!
На курочці пір'ячко в один ряд, в один ряд,
Любімося, серденько, в один лад, гей, в один лад!*

Олесь (наближається до Олени і підспівує до неї).

*Коло лісу походжав, в лісі не бував,
А я свою Оленочку по голосу упізнав.
Ой як вона заговорить – як задзвонить,
Ой як вона заспіває – село розлягає.*

Василь підходить до дівчат і сідає поміж Оленкою і Даринкою.

Василь (поглядає на Дарину). І кому це ви сорочки вишиваєте? Чи не мені, бува?

Дарина сором'язливо схиляється над шиттям, а Олена приходить їй на виручку.

*Олена (завзято). Ой Василю, Василю,
Сорочку пошию,
І пошию, померезжу,
І надіну, підперезжу.*

До Олени й Дарини наближається Олесь.

Олесь. Овва! А я думав, ти мені сорочку вишиваєш! (Підсідає до Олени і приспівує).

*Ой, дівчино, дівчинонько, що то з того буде?
Як я тебе вірно люблю, бачать бог і люди.
Не хочеш ти, дівчинонько, миленькою бути,
То дай мені таке зілля, щоб тебе забути.*

Олена (сміючись, підспівує йому).

*Ой, є в мене таке зілля коло перелазу,
Як нап'єшся того зілля, забудеш відразу.*

Тітка Текля (урочисто). Дівчата й хлопці! Дарина на свої перші вечорниці кашу принесла, тож давайте частуватися.

Всі сідають до столу. Дарина, сором'язлива й несмілива, ставить горщик з кашею на стіл, знімає з нього рушник і підносить тітці Теклі.

Дарина. Це вам, тітко Текле, за гостинність, за доброту, за пісні ваші...

Тітка Текля. Дякую тобі, дитино! Будь чемною до людей і доброю до батьків своїх! А тепер пригощай усіх.

Дарина накладає кашу. При цьому вона має за звичаєм кожного, кого пригощає, поцілувати в щоку. Наблизившись до Василя, вона хутенько подає йому кашу і втікає, не цілуючи.

Василь (удає, що дуже здивований). А чому це ти, Даринко, мене обминаєш? Чи я твому батькові межу переорав? Чи мої

телята траву у вашому саду випасли? Га? (*Ловить її за руку притягує до себе, хоче обняти, та дівчина виривається*).

Василь. Звичай велить усіх цілувати, а коли вже ти така не-смілива, то я тебе сам поцілую (*Обнімає і цілує дівчину*).

За столом сміх, жарти.

Після частування всі встають. Андрій ставить спорожнілий горщик на стіл, а потім спускає його по дошці долу. Горщик падає і розбивається.

Дівчата (голосно). Дрібно, дрібно! Будуть наші вечорниці часті, часті і веселі! Хлопці з усіх кутків до нас ходитимуть!

Андрій (сміючись). Авжеж! З вами й нам весело! Давайте заспіваємо гуртової. Починай, Оленко!

Олена заспіває українську народну пісню "Ой у полі три криниченьки", всі підхоплюють. Поспівавши, починають збиратися додому. Дякують господарям хати, прощаються з ними, а ті проводжають хлопців і дівчат за поріг.

За сценою ще якийсь час чути дівочий та парубочий спів [Див.: О.Ільченко, О.Карпенко. Пусти ж мене, моя мати, на вулицю погуляти // Українська культура. – 1991. - №№ 7, 8].

Сценарій свята "Українські вечорниці"

Хазяйка. Добрий вечір, любі гості,

Просим до світлиці,

Будемо розпочинати

Наші вечорниці.

Всіх, хто чесно працював,

Віддав сил немало,

Від усього серця, друзі,

Я запрошую до залу.

Зала прикрашена вишитими українськими рушниками, зліва – колодязь із журавлем, справа – перелаз, сплетений із лози, квіти, дерева. Посередині – майстерно зроблена світлиця із вікнами, дверима, видніється піч, в печі горять дрова. Біля вікна сидять дівчата, вишивають рушники, деякі прядуть.

В світлиці зібралися хлопці, допомагають хазяйці розставити лави, накрити стіл.

Хлопець. Як хороше, що ми зібралися разом.

Дівчина. Можна славно відпочити та й повеселитись.

Хлопець. Сміху, танців буде доволі в нашій оселі.

Хазяйка. Хлопці, заспівайте нашу веселу українську. Може, швидше дівчата всі прийдуть.

(Звучить пісня "А я все дивлюся, де моя Маруся").

Хазяйка. От і веселіше стало в нашій господі.

Хлопець. Люба господине! Ми хочемо, щоб вечорниці сьогодні були на славу.

Дівчина. Хлопці, а що за свято без музик?

(Хлопці виходять і йдуть шукати музик).

(Хазяйка витягає скатертину вишиту і накриває стіл).

Хороші в нас хлопці. Отак завжди: допоможуть, знайдуть, що треба, геть і під землю достануть.

Голоси дівчат.

Дівчата. Добрий вечір, люба господине! Добрий вечір.

Хазяйка. Добрий вечір, дівчатонька. Заходьте, ласкаво просимо! Дівчата, заспівайте українську пісню. Щоб від танців, пісень, сміху стало весело у нас.

(Звучить пісня "Добрий вечір, дівчино, куди йдеш").

Хазяйка. Дівчата, розміщайтесь, сідайте та трохи порозмовляйте.

Дівчина. Ой ні, ми краще попрядемо, пошиємо, пов'яжемо. Бо як прийдуть хлопці, то яка то вже буде робота.

Хазяйка. Дівчата, то ви тут погомоніть, поспівайте, а я піду вечерю готувати.

1-а дівчина. Ой дівчатонька, тут і в печі горить сьогодні. А як так, то я сяду тільки коло печі. Дуже люблю, коли тепло.

2-а дівчина. А я теж біля тебе, хоч на стільчику, аби ближче до печі.

3-я дівчина. Ну й замерзлячки. А мені будь-де, аби видно було.

4-а дівчина. Так тісно в нашій хаті, хоч би закінчити прясти, поки хлопці прийдуть, а то ніде дітись.

1-а дівчина. А де ж це наші хлопці, щось забарились.

2-а дівчина. Дівчата, давайте щось веселе заспіваємо.

(Звучить пісня "Ой чие то жито").

3-я дівчина. Щось у нас сумно сьогодні. Давайте щось веселіше заспіваємо.

(Звучить пісня "В саду гуляла").

1-а дівчина. Дівчата, заспіваймо про хлопців. Почують і швидше придуть.

(Звучить пісня "Хлопці кучеряві". Чуються голоси, сміх).

Хлопець. Агов, чи є хтось в цьому домі?

Хазяйка. Заходьте, заходьте, чекаємо вас.

1-й хлопець. Добрий вечір тому, а хто в цьому домі.

2-й хлопець. Всім гостям оселі й хазяйці веселій.

3-й хлопець. Я, дівчата, обіцяв вам, що вечорниці будуть веселі.

Дівчата. Обіцяв, обіцяв. Ану побачимо.

1-й хлопець. Та в нашій компанії такі орли, що не дадуть дівчатам скучати. Ану, хлопці, втнемо якоїсь.

Хлопці. Аякже, обов'язково.

Пісня "Їхав козак містом".

1-а дівчина. А ну, дівчата, хоровод заведемо.

(Дівчата співають і ведуть хоровод "Маринька". Звучить пісня "Ой піду я лугом").

Сценка "Баба Параска і баба Палажка" І. С. Нечуя-Левицького.

Хазяйка. Що це таке? Дівчата, хлопці.

Хлопець. Це наші дівчата зіграли сцену про двох приятельок. Правда, чудово?

Дівчина. Звичайно, чудово. А й справді є ще такі приятелі і в нашому житті.

Хазяйка. Треба побільше гумору, сміху, бо це ж наші вечорниці.

Сценка — пісня "Куди їдеш, Явтуше?"

Появляються герої з твору Нечуя-Левицького "Кайдашева сім'я" Карпо і Лаврін. В руках у них заступі. Вони підійшли до хворостяної стіни, а потім перелізли через перелаз і почали копати землю. Веселий Лаврін заговорив до Карпа.

— Карпе! А кого ти будеш оце сватати?

— Посватаю, кого трапиться.

— Сватай, Карпе, Палажку. Кращої од Палажки нема на всі Семигори.

— То сватай, як тобі треба.

— Якби на мене, то я б сватав Палажку. В Палажки брови, як шнурочки; моргне, ніби вогнем сипне. Одна брова варта вола, другій брові й ціни нема. А що вже гарна! Як намальована!

— Коли в Палажки очі витрішкуваті, як у жаби, а стан крикий, як у баби.

— То сватай Хіврю. Хівря доладна, як писанка.

— І вже доладна! Ходить так легенько, наче в ступі горотовче, а як говорить, то носом свистить.

— То сватай Вівдю. Чим же Вівдя негарна? Говорить тонісінько, мов сопілка грає, а тиха, як ягниця.

— Тиха, як телиця. Я люблю, щоб дівчина була трохи бриклива, щоб мала серце з перцем.

— То бери Химку. Ця як брикне, то й перекинешся.

— Коли в Химки очі як у сови, а своїм кирпатим носом чує, як у небі млинці печуть. А як ходить, то неначе решето горох точить, такі викрутаси виробляє.

— Сватай Олену. Олена кругла, як цибулька, повновиде як повний місяць; в неї щоки, мов яблука, зуби, як біла ріпа, кса, як пряник, сама дівка здорова, як тур: як іде, то під нею аземля стугонить.

— Гарна... мордою хоч пацюки бий; сама товста, як бодня а шия, хоч обіддя гни.

— То сватай Одарку. Ця тоненька, як очеретина, гнучка стном, як тополя; личко маленьке й тоненьке, мов шовкова нитка; губи маленькі, як рутяний лист. З маленького личка хоч води напийся, сама пишна, як у саду вишня.

— Вже й знайшов красуню! Та в неї лице, як тріска, сталаче копистка, руки, як кочерги, сама, як дошка, а як іде, то акістки торохтять.

— Але ж ти вередливий, Карпе!

Дівчина. Чи до пісні, чи до танцю

В нас охота здавна,

Наша рідна Україна

Таночками славна.

Хлопець. Хай квітне наш рідний край,

Гей, кінчай журитися,

Грай музико, дужче грай —

Будем веселитися.

(Дівчата танцюють з хлопцями "Гопак").

Хазяйка. Ну ж бо, дівчата, покажемо себе у пісні, танці, щми не гірші від предків своїх. (Звучить пісня "Несе Галя воду").

Сценка за твором І. Котляревського "Наталка-Полтавка".

Наталка виходить з хати. Несе на коромислі відра і прямує до колодязя із журавлем. Співає пісню "Ой я дівчина Наталка". До неї підходить Возний і вони ведуть між собою розмову.

Хлопець. Ну й молодець Наталка, зуміла відрубати цьому недоучці канцелярському.

Дівчина. А тепер давайте заспіваємо нашу улюблену.
(Звучить пісня "Ой у вишневому саду").

Хазяйка. Пісня в праці помагає,
Пісня в горі нас втішає,
Пісня радощі приносить,
Моє серце пісні просить,
Хоч сама я й не співаю,
Та ж для вас, співанок маю.

(Звучить пісня "Ой на горі два дубки").

Сценка з твору І. Нечуя-Левицького "Кайдашева сім'я".

Не чорна хмара з синього моря наступала, то виступала Мотря з Карпом з-за своєї хати до тину.

Не сиза хмара над дібровою вставала, то наближалася до тину стара видроока Кайдашиха, а за нею вибігла з хати Мелашка з Лавріном та всі діти.

— Нащо ви одв'язали нашого коня та заперли в свій хлів? — крикнула Мотря. — Не святі ж прийшли з неба та одв'язали його!

— Одчепись, сатано! Хто його одв'язував. То твої діти їздили по дворі та й упустили його, — крикнула Кайдашиха.

— Он глянь на тин! Це твій кінь звалив. Заплати три карбованці та оддай нашого кабана, тоді візьмеш свого коня.

Мотря. Як то? За свого невірного гнилого кабана та ви взяли нашого коня!

Мелашка. То ваш кінь гнилий та червивий, а не наш кабан.

Мотря. Ще й та обзивається! Мовчала б уже та не гавкала.

Мелашка. Принеси лишень три карбованці, а ні, то піду в волость тебе позивати.

Мотря. Ще й вона піде в волость! Втри передніше віскривого носа та тоді підеш в волость.

Кайдашиха. Не лайся, бо я тобі в вічі плюну.

(Сценка продовжується. Дівчата і хлопці танцюють).

Хазяйка. Ну, а зараз кінчай веселитися. Будемо вечеряти. От і добре.

*Всіх до столу прошу сісти,
Вареники будем їсти,
Вареники не погані,
Вареники у сметані.*

(Звучить пісня "А мій милий вареничків хоче").

Всі учасники сідають за столи. Чується сміх, жарти. Потім читають гуморески П. Глазового, С. Олійника, О. Вишні. С. Руданського, А. Гарматюка. Учасники вечорниць з гостями співають українські народні пісні.

2.15. Виховні традиції народного календаря

Програма з календарно-обрядових, родинно-побутових та господарських обрядів українського народу.

I. Зимові свята.

1. Свято Миколая (19 грудня). Святий Микола-угодник божий. Святий Микола і діти.

2. Різдво Христове (7 січня). Святий вечір (6 січня). Кутя. Обряд Святої вечері. Дідух. Колядування. Участь дітей у святі Різдва.

3. Новий рік (14 січня). Свято Меланії (13 січня). Свято Василя (14 січня). Щедрування, посівання.

4. Водохреща (19 січня). Церковний і парадний обряд. Освячення води. Голодна кутя. Закінчення колядок і шедрівок. Виряджання куті.

5. Стрітєння (15 лютого). Символіка освяченої свічки. Народні повір'я.

II. Весняні свята.

1. М'ясниці, колодки (час весіль та забав). Свято Сорока Мучеників (22 березня). Зустріч весни.

2. Теплий Олекса. Благовіщення. Вербна неділя. Страсний тиждень. Церковні та народні обряди. Готування писанок, поминання покійних. Весняні хороводи, гагілки, участь дітей.

3. Великдень - церковний і народний обряди.

4. Трійця, зелені свята. Культ зелені. Церковний і народний обряди. Водіння Куста, Тополі, Вільхи. Участь дітей. Русалії.

III. Літні свята.

1. Святий Юрій (6 травня). Збирання роси. Вигін у поле худоби.
2. Свято Купала (7 липня). Купальський обряд – церковний і народний.
3. Свято Маковея (14 серпня). Свято Спаса (19 серпня).
4. Зажинки. Обжинки.

IV. Осінні свята.

1. День святого Симеона (14 вересня). Обряд початку нового навчального року.
2. Свято Андрія (13 грудня). Кусання Калити.

V. Родинно-побутові обряди.

1. Хрестини, родини, іменини.
2. Виряджання в армію.
3. Похорон.

VI. Господарські обряди.

1. Обряд закладання хати, криниці. Вхідчини в хату.

VII. Дозвілля молоді.

1. Вулиця. Колодки. Вечорниці. Досвітки.
2. Весілля.

VIII. Толока, ярмарок.

Різдво. Одне з найбільших релігійних свят, яке відзначають 7 січня. З ним пов'язують народження Ісуса Христа.

З початком Різдва вже можна було вживати скоромину. Власне до цього свята в кожному господарстві кололи свиней, щоб наготувати різноманітних м'ясних страв. Адже було за правило приходити один до одного в гості. Щоправда, до обіду намагалися не відвідувати сусідів. Особливо це стосувалося жінок. Якщо жінка чи дівчина першою заходила в хату, то неодмінно "приносила лихо", а тому, запримітивши "небажаних гостей", замикали двері: коли ж оселю до обіду відвідував хлопець або чоловік, то його намагалися почастивати.

Відтак пополудні літні люди збиралися в гурти, а молодь починала колядувати.

Одна з невмирущих різдвяних традицій – шкільний вертеп. Ось майданом рухається жвава група школярів, які постійно вибухають сміхом, реготом. Всі учасники цього незвичного походу – у чудернацьких костюмах, виготовлених власними руками. Часто серед героїв різдвяних дійств – незламні борці за свободу і незалежність України – гетьмани і полковники, сотники, козаки, повсталі селяни. У різних регіонах республіки це свято має свою специфіку, яка відображає крайові культурно-історичні особливості.

Великдень (Паска) – найзначніше християнське свято на честь воскресіння Ісуса Христа. Відзначається у першу неділю після весняного рівнодення і повного місяця, обов'язково окремо від Іудейської Пасхи.

Випікання паски, розписування і фарбування яєць, веселі народні ігри, освячення в церкві святкових страв надає цьому святу незвичайності, небуденної краси.

Дуже цінним у виховному відношенні є розписування і фарбування яєць (писанкарство), що стало окремим видом українського народного мистецтва. Тут використовуються елементи народної символіки, міфології. Оволодіння учнями писанкарства сприяє підвищенню естетичного рівня, формуванню в них народного світосприймання.

Багатим був репертуар традиційних великодніх ігор. Діти залюбки грали у цоканье – биття яєць: той, кому вдалося розбити яйце суперника, забирав його собі. Парубочі ігри (бити лука, піп, чорт, харлай, шила бити, кашу варити, довгої лози та ін.) являли собою змагання у спритності, швидкості й силі. У дівочих іграх (шум, жельман, кострубонька, мак, кривий танець, вербова дощечка та ін.) випробовувалися художні здібності учасниць – вміння танцювати, співати, перевтілюватися у певний образ. Недарма великодні ігрища вважалися справжніми ярмарками наречених.

Загалом Великдень – родинне свято, а тому в гості майже не ходили.

У першу неділю після Великодня (проводі, гробки) на кладовище несли паски, яйця, інші страви й обідали прямо на могилах. Подекуди пов'язували рушники на хрестах. У цей день обов'язково годували старців і роздавали милостиню "за упокій душі". Ця традиція побутує й сьогодні. Беручи участь разом із дорослими у вшануванні пам'яті померлих, спогадах про їхні добрі справи, діти проймаються повагою, любов'ю до своїх предків.

Зелені свята (інші назви – клечальна неділя, Трійця) – відзначається на 50-й день після Паски. Напередодні зеленої неділі, у суботу, що називалася *кличаною*, обов'язково прикрашали подвір'я та господарські будівлі *кличанням* – зеленими гілками клену, верби, липи, акації, ясеня, горіха, дуба тощо. Гілки встромляли в стріху, на воротах, біля вікон, за ікони. Підлогу або долівку в хаті встеляли запашними травами: осокою, любистком, м'ятою, пижмою, ласкавцями, татарським зіллям.

Троїцькі розваги починалися з понеділка і тривали цілий тиждень. Звичайно їх влаштовували в лісі чи полі, на вигоні за селом.

Клечальна неділя – це вшановування царства рослин, "зеленого дому", в якому живе людина. Завдяки цьому святу учні глибше усвідомлюють і відчувають свою єдність із природою, красою рідного краю. Необхідно залучати дітей до вирощування рослин, які використовуються у процесі святкування цієї дати, щоб не збіднювати флору рідної місцевості. Активна участь учнів у святі виховує в них бережливе ставлення до природи, її краси. На власному досвіді вони глибше відчувають, що затишок, зручність, краса і гармонійність життя залежить від того, якою мірою зберігається природа – наш "зелений дім".

За Різдвом Христовим (7 січня) йдуть Меланки, Меланії, Щедрий Вечір, Щедра Кутя (13) та Новий (старий) рік, Василі (14 січня), Богоявлення Господнє: (Водохреще), Йордань (Єрдань, Ордань) — 19 січня чи Голодна Кутя.

До складу "Сонячного кола", зимового циклу свят входило свято "Щедрого Бога", що пізніше прибрало назву "Маланки", "Щедрівки".

У давнину – це було величне релігійне й громадське свято. У часах похристиянських Новий рік не був релігійним святом. Але богослужба на Новий рік присвячувалась св. Василю.

За віруванням наших далеких пращурів у ніч напередодні Нового року Щедрий Бог сховався з неба на селянську ниву, у селянську хатку, в господарство. Його зустрічали у хатах дід-Ладо та духи померлих, що прийшли з полів й лугів.

У цей вечір прощають коляду і цей вечір уже не святий, а Щедрий Вечір.

Ще зранку цього дня починали готувати другу обрядову Кутю-щедру. На відміну від багатой, її можна було заправляти. Як і на багатвечір, кутю також ставили на покуть, дотримуючись попередніх обрядів. Крім того, господині пекли чимало млинців із салом, готували пироги, вареники з сиром, щоб віддаровувати щедрувальників та посівальників. Дехто різав чорну курку, щоб інші добре неслися, адже саме з цією породою пов'язані численні забобони (якщо чорна курка починала співати півнем, то їй відразу відрубували голову, "оскільки вона віщувала покійника в родині").

Під час щедрої вечері, коли не цілком смеркло – лунають голоси щедрівників-щebetунів, тобто дітей. Діти щедрують тільки дітям, зрідка господареві:

*Як Василько сіно косив,
Як Юрась коника сідлав,
Як Марічка воли пасла... і т. ін.*

За кожним рядком приспів:

*Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я!*

Характерним є те, що коли колядувати ходять усі, то щедрують лише діти, дівчата і молодиці.

Дівчата та молодиці ідуть щедрувати після дітей, коли вже цілком смеркло.

Ніч перед Новим роком – ніч ворожіння. Молодь ходить по вулиці і запитує у першого подорожнього ім'я й так відгадують ім'я нареченого або нареченої, лічать кілки, стовпи, огорожі: коли кілок, стовп високий і в корі, то такий буде й чоловік: високий та багатий; витягують солому із стріхи — коли вона з колоском, особливо коли колосок із зерном, то й з достатком буде життя; насипають на купки жито й коло кожної купки ставлять воду в покришці і приносять курок і півня та дивляться, чия курка або півень, що почне робити: їсти, пити, співати, битись з іншими або ховатись – на підставі всього цього ворожать про свого судженого або суджену; загадують чи буде майбутній рік урожайний, неврожайний, дощовий чи сухий; до нової миски додають 9 ложок води і ставлять миску на сволок. Ранком на Новий рік міряють воду: коли води збільшилось, то корови будуть давати більше молока, ніж у минулому році, коли води зменшилось – то менше.

Крім цього гадають на квасолі, на макові, на тіні, клоччі тощо.

З характерних дій у новорічну ніч треба відмітити "водіння кози", переодягання та маскування "подорожування Василя з Маланкою" (Парубки возили перевдягненого в жіноче вбрання жартівника).

На межі старого і нового року близько 12-ої – 1-ої години молоді хлопці "крадуть" у селі в господарів солому, кукурудзення, очерет і на кожному кутку палять вогонь, скакають через нього – очищаються від злого, весело вітають вогнем-сонцем щедрого бога Новий рік!

Багато сказань, легенд і вірувань пов'язано з новорічною ніччю. Ось деякі з них:

1. У новорічну ніч перед першими півнями горять зачаровані гроші.

2. Відьми вилітають на кочергах на місяць – виганяють туди старий рік.

3. Усі духи хати на чолі з Ладом збираються і радяться, бо з завтрашнім димом від дідуха – полетять у небо, а відтіля на ниву.

4. Усі духи ярів, лісів, скель і вод чатують на людину, святкують і танцюють до третіх півнів... Тому всім треба бути обережними.

5. Коли місячна ніч – то місяць розмовляє з сонцем і зірками, а сонце призначає кожній зірці новонароджену душу і т. ін.

Новий старий рік, Васи́лі. За євангелівським вченням, у цей день Христові зробили "обрізання", а тому намагалися нічого не різати. На Новий рік припадає свято Василя, який вважався покровителем землеробства. Ось чому вдосвіта годилося засіяти збіжжям оселі. Здебільшого це робили підлітки.

Батьки будили своїх синів (традиційно засівали тільки хлопчики, а дівчатка лише щедрували). Зодягшись, дітлахи брали спеціально вплетену рубавицю, наповнювали її житнім чи пшеничним зерном і, ставши перед образами, засівали власну хату: "На щастя, на здоров'я! Роди, Боже, жито, пшеницю і всяку пашницю. Будьте здорові з Новим роком та з Василем!"

Батьки ошедрювали хлопців грішми, і тоді вони, починаючи з крайньої хати, оббігали сусідські оселі. Кожен намагався щонайпершим засіяти і отримати найкращий подарунок. Тим, хто спізнився, давали лише млинці та пироги. Відтак за дітьми бігали собаки, яких підгодовували юні посівальники.

У цей день вважалося за честь вітати всіх Василів. Виносити на подвір'я частину дідуха і спалювати його і цим символізувати початок Нового року. На цей вогонь клали і сміття, що вперше замели хату від Різдва. Дуже добре вважалося, коли дим обкурював усі фруктові дерева у саду. "Дідух" запалювали перед ранком. Після цього господар розмовляв з неродючими деревами. Він підходив до неплодючого дерева з сокирою і казав:

— Як не буде у тебе стільки яблук (груш чи слив) як на небі зірок, то зрубаю!

За деревом ставав хтось із родини і відповідав:

— Не рубай мене... Як зірок у небі дам стільки яблук (груш чи слив).

Так тричі господар питався і тричі слухав однакову відповідь-обіцянку. Але все таки господар тричі ударяв обухом деревину, примовляючи:

— Ясне сонце, світлий місяцю, і ви, зірки-зірниці, врятуйте цю деревицю, пошліть їй дар з неба.

Після цього скручував з другої частини дідуха перевесла й об'язував стовбури фруктових дерев.

Обід на Новий рік мусить бути особливо багатий та смачний з кільканадцяти страв. З традиційних страв це – млинці, вареники, пиріжки, капуста, смажені ковбаси, кишка (кров'янка), холодець та багато інших м'ясних страв.

Свято Нового року – це свято надії і віри у краще майбутнє, ось чому людкість завжди ставить питання: "Що принесе нам цей рік?"

Водохреще, Водоці, Йордана (19 січня). Це третє найбільше і завершальне свято різдвяно-новорічного циклу. З ним пов'язують хрещення на Йордані Христа. Відтак у всіх селах, де були церкви, святили воду. Зранку чоловіки йшли до річки чи ставка, вирубували з льоду хреста ("Йордана"), ставили його поруч з ополонкою і обливали червоним буряковим квасом. Під обід священник, виголосивши молитву, освячував воду, занурюючи в неї срібного хреста. Після цього випускали в повітря кілька пар голубів і вчиняли гучну стрілянину з холостих набоїв, імітуючи "проганяння куті", "розстріл коляди".

Віддавна в народі посвячену на Водохреще воду вважали цілющою, нею також освячували будівлі, тварин, збіжжя. Водохрещенська джерелиця може зберігатися протягом року.

До Водохрещ жінки намагалися не полоскати на річці білизну, бо "там чорти сидять і можуть вчепитися". Натомість дівчата у посвячену воду клали калину чи коралі і вмивалися, аби щоби були рум'яними. Загалом до Водохрещ, протягом усіх свят, жінки не ходили по воду, це мали робити лише чоловіки.

Після Водохрещ, вважалося мають слабнути морози. Тому казали: "Тріщи не тріщи, а вже минули Водохрещі".

З цим святом пов'язані і прикмети.

На Водохрещі день теплий – буде хліб темний.

Якщо пасмурно – хліба буде вдосталь.

Йде лапятий сніг – на врожай.

Якщо зоряна ніч – вродяться горіхи і ягоди.

Коли на Водохрещі з'явиться новий місяць – бути великій воді.

Удень йде сніг – на врожай гречки; вранці – ранньої, вдень – середньої, а ввечері – пізньої.

Коли на Водохреща риба табунами ходить – на рої добре.

Щедрівка

*Щедрий вечір, пане господарю,
Стережи, Боже, твого товару,
Твого товару, всякого статку,
Молім Бога за отця, за матку.
Добрий вечір!*

Ой чи є, чи нема пан господар дома

*Ой чи є, чи нема
Пан господар вдома?
Щедрий вечір, добрий вечір,
Пан господар вдома?
Ой нема, ой нема,
Та й поїхав до млина
Щедрий вечір, добрий вечір,
Та й поїхав до млина.
Та й муки спетлювать,
Меду-пива купувать,
Щедрий вечір, добрий вечір
Меду-пива купувать,
Меду-пива купувать,
Щедрівників частувать.
Щедрий вечір, добрий вечір
Щедрівників частувать.*

Щедрик, щедрик, щедрівочка

*Щедрик, щедрик, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка,
Стала собі щебетати,
Господаря викликати:
— Вийди, вийди, господарю
Подивися на кошару,
Там овечки покотились,
А ягнички народились
В тебе товар весь хороший,
Будем мати мірку грошей.
Хоч не гроші, то полова,
В тебе жінка чорноброва.
Щедрик, щедрик, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка.*

Різдвяне дійство

Побудова вертепного палацу. Вертепний палац являє собою легку споруду-макет, виготовлену для зручності із фанери та картону. Розміри його невеликі: 1 м 50 см заввишки і завширшки, 50 см завглибшки. Має він два поверхи. У підлозі кожного з них вирізані щілини. Позаду у стіні між підлогою верхнього поверху і стелею нижнього вирізано великий отвір. Такий самий отвір – під нижнім поверхом.

У дійстві зайняті ляльки, вирізані з дерева і вдягнені у різноманітний одяг. Вертепник (один або кілька), стоячи за палацом, водить ляльки за допомогою міцних дротиків і ручки. Робиться це таким чином: знизу в ляльку всилюється дріт, на кінці якого прикріплюється ручка так, щоб з'єднання ці були нерухомі. Тримаючи ручку ляльки, вертепник проводить дротик у щілину в підлозі вертепного палацу; сама лялька, таким чином, знаходиться над підлогою, а рука вертепника – під нею.

Оформлення фасаду може бути довільним. Необхідно було лише зберегти два поверхи з колонами і поручнями. Можна також зробити виступи для зручного розміщення ляльок, які проголошують монологи. Традиційними у вертепах є свічки. Для них у поручнях вирізали спеціальні місця.

Дійові особи-ляльки "виходять" на сцену через троє дверей: одні з них розміщені посередині задньої стіни, а двоє інших – з боків сцени, які відділені сінцями.

Ляльки.

На верхньому поверсі:

ДІВА МАРІЯ – мати Ісуса Христа, Свята Богородиця. Лялька, яка зображує її, має розміри трохи більші, ніж інші [27 см]. Вона білява, з блакитними очима. Комір сукні з білої парчі. На голові блакитна намітка, яка спереду сходиться під складеними руками. Ноги – з білої матерії. На руках дитина-лялька, зроблена з білої тканини, сповита і обв'язана золотою стрічкою.

ЙОСИФ – чоловік Марії, опікун Ісуса Христа в дитинстві. Висота ляльки 26 см. Вдягнений у синю рясу із золотистою оздобою. Має сиві вуса і волосся на голові. Ляльки Діви Марії і Йосифа сидять під час усієї дії на верхньому поверсі неподрушно.

АНГЕЛИ – з крилами, один з лілією.

ТРИ ЦАРІ – одягнені у сріблястого кольору сутани, на головах – корони. Власне, це одна лялька. Вона об'єднує трьох царів, що дає змогу їм рухатись синхронно.

На нижньому поверсі:

ІРОД – жорстокий іудейський цар. У нього чорні вуса і борода. Ніс довгий. Одягнений у довгий червоний одяг, обшитий по краях золотистим. Комір сріблястий. На голові корона.

ОХОРОНЕЦЬ ІРОДА – у панцирі, з великим мечем, із шоломом.

ЧОРТ – має чорне голе тіло з хвостом. У нього крила кажана, на голові ріжки. Рот червоний. На руках пальці з кігтями. Ноги конячі.

СМЕРТЬ – скелет з косою.

РАХІЛЬ – одягнена у довгу сукню з синьої у смужку матері. На руках у неї дитина.

ВОЇНИ – із списами, в шоломах та панцирах. Їх двоє.

Постановка п'єси. Дійство можна виконувати також як звичайну театральну виставу, тобто ролі виконують живі актори. Ставити вертеп можна на шкільній сцені, на вулиці чи в просторій кімнаті будинку. Проте скрізь мусить бути присутня зіезда, зоря з вісьмома променями, прикріплена на жердині так, щоб її можна було крутити.

ЯВА I

Хор (за сценою).

Співанкам час і молитві час —

Христосе рожденний, спаси всіх нас!

Дзвонить дзвін, що висить не першому поверсі. На верхньому поверсі горять свічки, по шість з кожного боку. Видно Діву Марію та Йосифа, які сидять посередині нерухомо.

Хор.

Ангели, спускайтеся,

До землі приближайтеся,

Господь Бог, котрий з нами

Сьогодні, вічно з нами був.

Славою неба повіті,

Всі народи на світі,

Веселіться, радійте,

Бо є з нами Бог.

Як люцифер впав з неба,

То там святих людей треба,
 То ж Христос родився,
 А люцифер з неба звалився.
 Славою неба повиті,
 Всі народи на світі
 Веселіться, радійте,
 Бо є з нами Бог.
 Бог сьогодні родився,
 Небом цей день освятився,
 Служать йому всі ангели,
 Злітаються архангели.
 Славою неба повиті
 Всі народи на світі
 Веселіться, радійте,
 Бо є з нами Бог.

ЯВА 2

Два ангели під час співу третьої і четвертої строфи виходять на другий поверх із свічками. Вклоняються новонародженому Христу, потім глядачам. Коли закінчує співати хор, один з них покидає сцену, а інший, вийшовши наперед, говорить.

Ангел. Встаньте, пастирі, і пильні будьте,
 Встаньте і радійте, коли вже відбулось
 Різдво Христове, пророчоне всім людям на землі.
 Від Богородиці Марії сьогодні Він родився;
 Встаньте і прославте Його всюди,
 Де знають про Нього навколишні люди.

Ангел виходить. З'являються два пастухи.

Пастух перший. Вставай швиденько.
 Вибери ягня молоденьке,
 Та підем ген-ген на гору.
 Може ще встигнемо в пору.

Хор. Бога великого славимо нині,
 Радість дає Він кожній людині,
 Рожденну, явленну,
 У яслах безсловесних покладенну.
 Він дарував нам золоті сїті,
 Нам жити в них многії літа.
 Співайте і грайте,

Всі люди рожденного прославляйте.
 Ти, вертепе, возвеселися,
 Це в тобі Христос родився.
 Ісуса Христа
 Рожденного вітайте у всьому світі.
 Віл та осел Його вітають.
 Пастирі Його прославляють,
 І царі-володарі
 Від Персії та Індії приносять дари.

ЯВА 3

*Пастухи приносять ягня у подарунок Божій Дитині.
 Перший пастух.*

Оце ж і ми, паничу, до вашої таки мосці,
 Але ж Грицько з Прицьком приплелися в гості;
 Ось і ягня вам принесли із сільського стада,
 Нехай буде та здорова вся наша громада.

Другий пастух. Та годі лиш, Грицьку, тобі тут бляяти,
 Та нум поздоровляти,
 Може, кому вже й час до стада чухрати.

Перший пастух.

Як так, то бувай же, паничу, здоров;
 Та й нам дай, щоб і ми були такі здорові,
 Та й із цих чижмачків взулися у сап'янові.
 Благослови ж цей подарунок від нас прийняти,
 А нам дозволь погуляти.

За сценою грає скрипка. Пастухи танцюють і примовляють: "Зуба, зуба на сопілку".

Другий пастух. Спасибі вам, ми б довше тут гуляли,
 Та хліба із дому не брали.

ЯВА 4

На нижньому поверсі заходять і виходять воїни. Хор за сценою починає співати. Ірод зі своїми тілохранителями іде через сцену до свого трону.

Хор. Вже Ірод приходить в країни свої віфлеємські
 Полонити всі храми,
 Щоб знайти Христа рожденного,
 Від трьох царів йому сповіщенного,
 Із війнством своїм великим.

І велів же він у своїм володінні
 Всіх маленьких дітей убити,
 По два роки і менших,
 А трьохрічних – побільше.
 О Іроде преокаянний!

Ірод гордо сідає на троні. Тілохранителі виходять.

ЯВА 5

Три східні царі йдуть тихо до Ірода.

Хор. Ішли три царі
 До Христа з дарами.
 Ірод їх зустрів,
 Куди йдуть питає.

Ірод встає, зустрічає їх і говорить.

Ірод. Царі і друзі, куди ваша дорога?
 І кому такі дорогі дари з поклоном несете?

Царі (із смиренням).

До Христа новонародженого ідем уклін віддати,
 Щоб в милості його свій вік вікувати.

Ірод. Та де ж Він народився? Якщо в моєму царстві,
 То не бороню, ідіть, шукайте;
 Прошу ж і мене про це швидко повідомте,
 Бо і я піду. Йому поклонюся
 І як перед сильним царем змирюся.

Царі переходять на верхній поверх. Ірод сідає.

ЯВА 6

Хор. Відповідали йому,
 Ідем до рожденного;
 До рожденного ідіть
 І мене сповістять.
 Я піду, поклонюся,
 Перед Христом змирюся,
 Честь воздам я звично,
 Як цареві личить.
 Звізда іде чудна
 З восток на полудне.

Тут зірка з'являється у верхньому поверсі і посувається перед царями. Хор в цей час продовжує співати.

Над вертепом сіяє,
Царя прославляє.

Царі підходять до немовляти, вклоняються.

Царі. Це ж тобі, Христе, царю народжений,
Хай будемо силою твоєю відгорожені!

Прийми труд наш,
Бо ми прийшли тебе вітати
І смиренний уклін тобі віддати.

Царі виходять, їх зустрічає ангел.

ЯВА 7

Ангел. Куди, царі, мислите йти? Чи не до Ірода знову?
Іншим шляхом ідіть, повірте цьому слову.
Ірод вам, коли ви в нього були, говорив лукаво,
Ви ж не слухайте його та ідіть направо.

Царі. Дякуєм тобі, Ангеле, а найбільше Богу,
Що ти у нашому шляху показав дорогу;
Проведи ж нас, ангеле небесний,
Де не піймає нас до рук цей Ірод нечесний.

Царі з ангелом виходять.

ЯВА 8

Дія на нижньому поверсі. Ірод сидить на троні.

Хор. Ангел до нас віщає,
На шлях наставляє,
Іншим шляхом ідіть,
До Ірода не йдіть.
Волхви верталися,
У Ірода не були.
Назад верталися,
Не даремно трудилися.
Прийшли в країни свої,
Христа прославляючи,
З ним у небі жити бажаючи,
Йому ж навіки служити.

Ірод (розлютований кричить).

Який, який великий збиток нашій славі,
Насміялись з мене простаки у моїй державі!
Я послав їх в Віфлеєм, щоб там запитати
Про незвичайне це народження дитяти,

Але мені про нього вість не принесли,
Навколо пальця мене обвели.

(Ще дужче кричить).

Розжарена утробо! Не знаю, що чинити.
Я є цар! На землі хто мене може учити?
Пошлю вірних рабів, щоб Його убити.
Хоробрі мої воїни, сюди прийдіть,
Повинністю і вірністю ви скрізь мені служіть!

ЯВА 9

Воїни. Володарю наш, чого кличеш нас?
Ми тут завжди стояли,
Накази всі сповняли.
Повік не може статися,
Щоб над державою твоєю
Смів хтось насміхатися.

Ірод (крізь сльози).

Проте волхви мене обсміяли
Та й царський наказ ногами потоптали.
Обійдіть всі міста, всі мої наділи,
Убивайте немовлят, яких би зустріли.

Воїни. Наказ твій виконать готові, царю,
На всіх твоїх ворогів ми знайдемо кару.

Хор. Перестань ридати,
Печальная мати,
Із радістю знайся,
До царя вітайся,
Не прийми як шкоду,
Що кров проливають,
Дітей убивають.
Вічно житимуть діти,
На небі будуть радіти.
Таку плату матимуть,
Що життя вони втратили.

ЯВА 10

Воїн веде Рахіль з немовлям і гнівно говорить.

Воїн. Ступай, бабо, ступай! Не вгинайся, ступай! *(До царя)*
Ось, царю, твій наказ ми добре сповняли,
По всіх містах дітей убивали.

Це одне із немовлят в царстві вже зосталося,
 Я довго за його матір'ю гнався.
 Ця остання, що перед тобою,
 Хоче замінити його смерть собою.

Ирод. Я царського слова не можу змінити,
 Наказую не матір, а дитину вбити...

(Воїн піднімає дитину на спус).

Рахіль (до Ирода). Ах, тяженька печаль мою душу з'їдає,
 Що лютий цей воїн дитя убиває,
 Вирвавши з рук моїх, хоче убити,
 О нещастя, що маю робити.
 Жінки, котрі дітей не мають,
 Тяжкого горя ніколи не знають

(Б'є себе в груди. Воїни виходять).

Хор. Ирод неситий
 Велить убити,
 А воїн терзає
 І убиває.
 Маленькі діти,
 Що життя тратять
 За Христа і Бога,
 Всі будуть радіти,
 Тому-то з неба платять.
 То дяка велика
 Малим немовлятам,
 Невинним ягнятам.

Рахіль (до Ирода). Змилосождься, царю, поверни мені дитя!
 Навіщо його вбив? Воно ж таке мале!

Ирод. Досить, бабо, досить шуміти!
 За убитим нема чого жаліти.

Хор. Не плач, Рахіле,
 Що дитя не ціле,
 Не в'януть,
 Не ув'ядають
 Вільнії крила
 Нової святині.
 Богу і Сину
 Дякувать маєш,
 Твоє бо дитятко
 Небом узяте.

Рахіль (до Ірода).

О Іроде пребеззаконний, мучителю стопекельний,
Який ти в дітях злочин маєш,
Що смертю від грудей наших відриваєш?

ЯВА 11

Вбігає воїн, виганяє Рахіль і сам виходить за нею.

Воїн. Ступай, баба, ступай, здесь балов не точи.

Ірод (тіхо сам з собою).

Ах, які тепер зробились переміни,
Я думав вічно жити, а вже іде кончина.
Але я із смертю битись буду.

(Голосно).

Воїни вірні мої! Станьте біля порога,
І щоб смерть не втікла, то ловіть якомога!

ЯВА 12

Воїни входять юрбою у всі двері і стають коло порогів.

Хор. Смерть добре знає твою провину,
Як смів пролити ти кров невинну?!
За неї ж, кажу, візьму твою душу,
Та запросити друзів своїх мушу,
О Іроде преокаянний!

ЯВА 13

Смерть виходить. Перелякані воїни тікають.

Смерть. Що ти, Іроде неситий,
Себе вихваляєш
І мене убити
Воїнам повеліваєш?
В урвищі пекла
Будеш ти знати,
Як невинних
Дітей убивати.

(До Чорта). Вийди, брате, друже,
Мені допомагати
Кровопийцю Ірода
Добре покарати!

ЯВА 14

Спочатку під долівкою, а потім за сценою все голосніше чути грубий голос: "Гуп, гуп, гуп, гуп!" Потім виходить Чорт із словами: "Гуп, гуп!"

Чорт (до Смерті).

Чого мене, моя другиня, кличеш на пораду?

Зараз умертвлю і препоручу аду.

(До Ірода) А доки ти, неситий Іроде, будеш сперечатися з
моєю сестрою?

Хіба ти не хочеш брататися зі мною?

(До Смерті) Підніми, сестро, косу, удар його в голову,
Щоб всюди пізнали нашу державу.

(Виходить).

ЯВА 15

Ірод підводиться. З переляку осмілів і писклявим голосом кричить на Смерть.

Ірод. Що ти мене словами лякаєш?

Смерть (тим самим голосом). Хіба ти мене до сьогодні не знаєш?

Ірод. Я є багатий і славний,

І ніхто мені не рівня.

Смерть. Слава і багатство пройдуть!

Я цією косою лиш "вжік" —

І мертвий уже чоловік.

Ірод. Коси ти, бабо, траву своєю косою,
Не тобі, машкаро, сперечатись зі мною!

Я могутністю і силою

Заставлю тебе покоритись.

Смерть. Безумний! Я всього світу сильніша,

Від початку віку наймогутніша.

Я є монархиня, всього світу пані,

Я цариця всіх країн та околиць.

Князі і царі під владою моєю,

Усіх я посічу косою своєю.

Б'є Ірода. Той падає і довго конас. Смерть виходить.

ЯВА 16

Хор. Мучся, Іроде, посічений косою,
Хай смерть тепер буде з тобою.
В пеклі ти вічно будеш,
О Іроде преокаянний!

Спочатку під долівкою потім під сценою знову чути: "Гуп, гуп, гуп!"

ЯВА 17

Чорт входить, бере в обійми Ірода і басом говорить уривчасто й протяжно.

Чорт. Вірний мій друже, прелюбий мій друже!
У найглибшій безодні я чекав тебе дуже.

(голосніше, скоромовкою)

Розкішників світу!

Ось так беруть, ось так несуть

Бо не можуть дати перед Богом звіту.

Хор. Не відав же він, що скоро загине
І царство розорене своє покине.
Провина твоя добре всім відома,
Зате пекло стане твоїм домом,
О, Іроде преокаянний!

Завіса опускається.

2.16. Вікторини

Майже на кожному шкільному вечорі організують вікторину – своєрідне змагання учасників вечора. Проводять її так. Заздалегідь заготовляють 20-30 легких, але цікавих задач і запитань, написаних на окремих картках. Їх розкладають на столі як екзаменаційні білети. Учасники вікторини беруть по два-три білети, читають уголос записані на них запитання і тут же відповідають. Жюрі оцінює кожну відповідь очками. Хто набере найбільшу кількість очок, той і буде переможцем вікторини.

Практикують і таку форму проведення вікторин. Заздалегідь заготовляють 6-8 задач і запитань. Проти кожної з них пропонують кількість очок і максимальний час на розв'язування.

Той, хто веде вікторину, читає перше питання, а всі учасники обдумують його (усно чи письмово) і, якщо знаходять відповідь, підносять руку. Ведучий записує ще двох-трьох учнів, які підняли руку до закінчення відведеного на завдання часу. Як тільки минає цей час, дають слово першому, хто підніс руку. Коли він закінчить відповідати, бажано вислухати ще двох-трьох учнів – чи погоджуються вони з відповіддю першого. Якщо перший учень відповів правильно, йому зараховують записану в білеті кількість очок. Учні, які правильно виконали завдання пізніше, також нараховують очки, але менше. Якщо, наприклад, першому учневі нараховано 5 очок, то другому можна поставити 3, третьому і четвертому – по одному очку.

Зрозуміло, що задачі і запитання для вікторини слід тримати в секреті: тільки члени журі можуть знати ці запитання і відповіді на них. Завдання треба підбирати неважкі.

Наприкінці вікторини підводять підсумки, переможцям вручають нагороди.

Наводимо запитання для предметної вікторини.

1. Які умови потрібні для проростання насіння? (Волога, повітря, світло).
2. Яку користь приносить сонечко? (Поїдає попелицю (тлю) на деревах і кущах).
3. Які птахи ночують у снігу? (Тетерук, рябчик).
4. Який птах наймузикальніший? (Ліра).
5. Чи росте дерево взимку? (Ні).
6. Яка настала пора року, якщо у лісі розцвіла шипшина, а на лузі – ромашка-поповник? (Літо).
7. Ягоди якої рослини можуть бути і жовтими, і яскраво-червоними? (Черешня).

Вікторина "Чи знаєш ти пунктуацію"

1. Наведіть приклади, коли зміна розділових знаків змінює зміст висловлення. (Помилювати не можна, стратити. Лящі кажуть: рибалки добре клюють на горох. Здалеку виднілись гілки, груші).

2. Визначте роль трьох крапок у тексті.

– Після цієї війни, – сказав Черниш, – ні наші, ні їхні, ні будь-які діти вже не кублитимуться на попелищах... не гнутимуться як той сьогодні зі скрипкою... Після цієї війни всі люди повинні стати нарешті... справжніми людьми... (О.Гончар).

(Три крапки допомагають передати схвильованість, біль, зворушення героя роману "Прапорonoсці", його надію на світле майбуття людства).

3. Поясніть вживання тире у поданих реченнях. Як ви розумієте друге висловлювання? Наведіть приклади вживання так званих авторських знаків.

НІЧ – мов криниця без дна (М.Рильський). Газета для людини – що вікно для хатини (Народна творчість).

4. Чи потрібна кома в реченні: *Дружба, скріплена кров'ю?* (У реченні: *Дружба, скріплена кров'ю* кому можна ставити і не ставити. Якщо розглядати його як двоскладне (підмет – дружба, присудок – скріплена), то кома, звичайно, не ставиться. Якщо ж вважати це речення номінативним (називним), з одним головним членом – дружба, а скріплена кров'ю – означенням, вираженим дієприкметниковим зворотом, кома необхідна).

"Хитра" вікторина

1. Яке трискладове слово об'єднує 32 букви? (Азбука).
2. Який птах важить 40 пудів? (Сорокопуд).
3. Який рік найкоротший – всього один день? (Новий рік).
4. Яка рослина вбиває звіра? (Звіробій).
5. У якої рослини горить цвіт? (Горицвіт).
6. Якого каменя немає у морі? (Сухого).
7. Яке місто літає? (Орел).
8. Яку країну можна носити на голові? (Панама).
9. До якого місця земної кулі можна під'їхати тільки з півночі? (До південного полюса).
10. Змініть один приголосний звук на інший, перетворивши свійську тварину, що відзначається впертістю, на птаха (Осел – орел).
11. Хто мовчки навчає? (Книга).

Конкурс знавців творчості Тараса Шевченка (для учнів 7-8 класів)

Мета. Поглибити знання учнів про життєвий і творчий шлях Т.Г.Шевченка, розвивати творчі здібності школярів. Виховувати почуття любові та поваги до рідної мови, художнього слова.

Обладнання. Портрет Тараса Шевченка, виставка творів митця, кращі учнівські твори, виставка стінгазет та малюнків до творів письменника; папір та олівці для кожної команди.

Конкурс проводиться в актовій залі школи. Склад команд — 5 учнів. Заздалегідь учасникам заходу дається завдання: повторити біографію поета (бажано в повному обсязі), перечитати всі твори Кобзаря, що вивчаються за шкільною програмою. Крім того, команда має випустити стінгазету, взявши за заголовок крилаті Шевченкові вислови: "Гомоніла Україна, довго гомоніла...", "Думи мої, думи...", "Наша дума, наша пісня не вмре, не загине" і т. ін.

Уболівальники повторюють напам'ять поезії Шевченка народні перекази та легенди про Кобзаря.

Журі – вчителі, батьки, учні-старшокласники – перед початком конкурсу оцінює представлені газети, малюнки і зараховує командам додаткові бали (не більше 10).

Хід гри.

1. Ведучий (*вчитель чи учень-старшокласник*) говорить про значення творчості Т.Г. Шевченка для розвитку української мови і літератури; роль письменника в історії рідного народу. Знайомить гравців та уболівальників з правилами гри.

Конкурс проходить у п'ять турів, окремо проводиться гра для глядачів.

I тур

Правила проведення: отримавши картки з рядками поезій Шевченка, учні за 3 хвилини мають написати назви творів, з яких ці рядки взято. За командою ведучого помічники роздають картки командам.

1. "Сидить собі в старій ряднині..." ("І золотої, й дорогої")
2. "А хату раєм називають..." ("Якби ви знали, паничі")
3. "Веселі здалека палати..." ("Зоре моя вечірняя")
4. "По діброві вітер виє..." ("Тополя")
5. "Як понесе з України..." ("Заповіт")
6. "І не пом'яне батько з сином..." ("Мені однаково...")
7. "На свічку Богу заробляла..." ("І виріс я на чужині")
8. "В темний садочок на Україну..." ("Сонце заходить")
9. "І усміхнулася небога..." ("Сон")
10. "Нема в мене хати!" ("Мені тринадцятий минало")

Журі підводить підсумки, команди відпочивають, а уболівальники розповідають народні легенди та перекази про Кобзаря. Бали за активність глядачів зараховуються командам; глядачі-переможці отримують призи.

II тур

За 3 хвилини написати, які події в житті Т.Г. Шевченка відбулися у вказані роки.

1814 р. — (народився в с. Моринцях)

1831 р. — (прибув до Петербурга)

1835 р. — (вперше малюнки визнані професійними)

1838 р. — (викуплений з кріпацтва)

1840 р. — (виходить перший "Кобзар")

1845 р. — (пише "Заповіт")

1847 р. — (заарештований)

1857 р. — (закінчується період заслання)

1860р. — (присвоюється звання академіка)

1861 р. — (помер у м. Петербурзі)

Підведення підсумків другого туру. Слід мати на увазі, що можливі й інші відповіді, які можуть бути зарахованими.

Конкурс глядачів на кращого декламатора поезій Шевченка.

III тур

Конкурс реставраторів. За 5 хвилин відновити пропущені слова в поданих рядках.

1. "Садок вишневий ... — (коло хати)

Хрущі над вишнями гудуть".

2. "Малого сліду... — (не залишу)

На нашій славній Україні".

3. "Як у Дніпра... — (веселочка)

Воду позичає".

4. "Цвітуть сади, білють хати,

А на горі..." — (стоять палати)

5. "Наша дума, наша... — (пісня)

Не вмере, не загине".

6. "Уже прокликали... — (до паю,)

А я собі у бур'яні".

7. "Нема на світі... — (України)

Немає другого... " — (Дніпра)

8. "Весело сонечко ховалось

В веселих ..." — (хмарах весняних)

9. "Ну що б, здавалося, слова.

Слова та голос — ..." — (більш нічого)

10. "Біленькі хати повалаялись,

Стави..." — (бур'яном поросли)

Підведення підсумків. Гру продовжують лише три (якщо їх більше) команди, що за наслідками трьох турів набрали найбільшу кількість балів.

IV тур

Правила гри: прослухавши питання, обговоривши його, команда дає відповідь. Право відповідати першим надається команді, капітан якої першим піднесе руку. Звичайно, краще було б використати технічні засоби. Якщо команда дає відповідь неправильну, слово надається іншим командам.

1. Назвіть автора повісті "Тарасові шляхи". (*О.Іваненко*)
2. Що платив кріпак панові крім того, що працював на панщині? (*Оброк*)
3. Кому Т.Шевченко присвятив вірш "Сон" ("На панщині пшеницю жала")? (*Маркові Вовчку*)
4. Зараз ця гора називається Тарасова. А яка її попередня назва? (*Чернеча*)
5. Запишіть цифри: 10, 1, 20, 19, 3, 12, 23. Назвіть вірш, що тут зашифровано. ("*Заповіт*")
6. Село, в якому провів дитинство Тарас? (*Кирилівка*)
7. Майстер живописних справ, у якого навчався і працював молодий художник? (*Ширяєв*)
8. Прізвище пана, якому належав Шевченко? (*Енгельгардт*)
9. "Реве та стогне Дніпр широкий..." Визначте віршовий розмір, яким написано ці рядки? (*4-стопний ямб*)
10. Ім'я сестри, яка була для Тараса другою матір'ю? (*Катерина*)

Журі підводить підсумки. Команда, що набрала найменшу кількість балів, з подальшої гри вибуває.

V тур

1. Художник-земляк, з яким зустрівся Т.Шевченко в Літньому саду в Петербурзі? (*Сошенко*)
2. Великий російський художник — наставник і друг Шевченка? (*Брюллов*)
3. Російський письменник, портрет якого намалював Брюллов, для того, щоб викупити Т.Шевченка з кріпацтва? (*Жуковський*)
4. Назвати дату перепоховання Шевченка в Україні. (22.05.1861)

5. Хто автор картини "Тарас-пастух"? (*Іжакевич*)

6. Назвіть українських композиторів, що писали музику до творів Т.Шевченка. (*Лисенко, Аркас*)

7. Відомо, що, навчаючись в Академії мистецтв, Тарас Шевченко отримав три срібні медалі за свої роботи. Назвіть ці картини і роки, коли автора було нагороджено. ("Малюнок з натури" 1839 р., "Хлопчик-жебрак" 1840 р., "Циганка-ворожка" 1841 р.)

Журі підводить підсумки конкурсу знавців творчості Тараса Шевченка.

Ведучий дякує всім учасникам і глядачам за активну участь у конкурсі.

Голова журі оголошує результати й нагороджує переможців та всіх конкурсантів.

Лінгвістична вікторина

1. Назвіть два синоніми до слова алфавіт і поясніть походження цих слів.

Відповідь. *Алфавіт* – за походженням грецьке слово, утворене від назв двох перших букв грецького алфавіту – "альфа" і "віта" (римляни називали "бета").

Абетка – за походженням українське слово (власне українська лексика). Утворене від сучасних назв двох перших букв – "а", "бе".

Азбука – від старих назв двох перших букв алфавіту давньоруської мови – "аз", "буки".

2. У нашій мові є так звані слова-помилки, наприклад: громовідвід, кенгуру. Ось ще два таких слова: *індіани*, *індик*. Поясніть, чому їх можна назвати словами-помилками. Назвіть і "винуватця" цих помилок.

Відповідь. Славнозвісний адмірал Христофор Колумб під час однієї з експедицій – кругосвітнього плавання (кінець XV – початок XVI ст.) – привів свою ескадру до прекрасних, багатючих берегів якогось материка. Колумб був упевнений, що це Вест-Індія, тобто західне узбережжя Індії. З легкої руки відомого мореплавця корінних жителів цього материка європейці назвали індіанами. Звідти було вивезено в Європу багато скарбів, представників флори і фауни, в тому числі індійських півнів – відомих нам індиків (слово того ж кореня). Пізніше помилка Колум-

ба з'ясувалася, та було вже пізно – слова індіани, індик закріпилися в іспанській мові, звідки потрапили і в інші мови.

3. Січень січе, лютий лютує,
 Березень плаче, квітень квітує.
 Травень під ноги стеле травицю,
 Червень збирає сіно в копиці...
 Липень медовий бджілок чарує,
 Серпень чудовий булки дарує.
 Вересень трусить груші в садочку,
 Жовтень гаптує клену сорочку.
 Йде листопад, застеля килими.
 Грудень надходить — початок зими.

(Ф. Петров.)

Усім вам ще з дитинства відомий цей віршик, у якому пояснюється походження назв місяців в українській мові. Так, травень – місяць буйного розвитку трав, жовтень – час жовтого листя. Назви місяців прозорі, зрозумілі. Але чи все тут так просто? За одну хвилину спробуйте пояснити назви перших місяців літа та осені.

Відповідь. Більшість дослідників вважає, що *червень* одержав свою назву у давніх слов'ян як місяць появи червця – черв'яка, з якого виготовляли червону фарбу для тканини. У давнину це було дуже поширеним заняттям на Україні і в Польщі, червця вивозили і за кордон. У діалектах цей місяць називався ще *червець*, тобто так само, як черв'як-фарбник.

Назву *вересень* пов'язують з вересом, рослиною-медоносом. Вересень – місяць найбільшого цвітіння вересу.

4. Управитель одного маєтку в Ірландії, англійський капітан, жорстоко ставився до орендарів-ірландців. Коли сутички з місцевим населенням загострилися, капітан викликав поліцію. Розлючений натовп накинувся на поліцаїв, і ті змушені були втекти. Наступного дня всі робітники і слуги пішли від капітана, крамарі відмовилися продавати йому товар, листоноші перестали носити йому пошту. Ніхто не спілкувався з капітаном, він змушений був виїхати з Ірландії.

Яке слово з'явилося після цих подій? До якої групи лексики (із стилістичного погляду) воно належить?

Відповідь. Ім'я жорстокого капітана – *Бойкот*. Як загальна назва бойкот означає припинення стосунків з державними установами, особами, ігнорування їх. Слово є інтернаціоналізмом, належить до суспільно-політичної лексики.

5. Цей чоловік народився на Україні, в місті Луганську, а став відомим російським лексикографом, етнографом, письменником (виступав під псевдонімом *Козак Луганский*). Був морським офіцером, закінчив Дерптський університет, став хірургом, захоплювався археологією, ботанікою, але справою свого життя вважав збирання... слів. Бував у Києві, Одесі, Миколаєві; мав дружні стосунки з Пушкіним і Гоголем, Шевченком і Квіткою-Основ'яненком, Жуковським, Одоєвським, Криловим, Нахімовим, Пироговим, Гребінкою, Максимовичем. Т.Г. Шевченко написав його акварельний портрет. Саме він "подарував" Гулаку-Артемовському сюжет опери "Запорожець за Дунаєм". Хто ця людина?

Відповідь. Володимир Іванович Даль (1801 — 1872).

6. Назвати слово, яке об'єднує ці предмети (на столі – карта зоряного неба та іграшковий собачка). Дві підказки: 1) це слово латинського походження; 2) те, що воно означає, дуже люблять учні й студенти.

Відповідь. Період з 22 липня до 23 серпня у стародавніх римлян називався *канікулами*, тобто часом, коли Сонце перебуває у сузір'ї Пса ("собака" по-латині *canis*, сузір'я Пса – *Canis*) і з цієї причини робилася перерва в засіданнях римського Сенату. Згодом *канікулами* почали називати перерви в роботі навчальних закладів.

7. Перед вами – зразок давньої грамоти. Яким алфавітом користувався її автор? Чому цей алфавіт так називається?

Відповідь. Кирилицею. Назва походить від імені просвітителя слов'ян Кирила, який разом із братом Мефодієм у середині IX ст. розробив на основі грецького алфавіту слов'янську азбуку.

8. Завдання для знавців фонетики і літератури: за хвилину прочитати слово і назвати двох письменників, які так назвали свої твори. Звуки встановіть за їх характеристиками, поданими на плакаті:

Перший звук – приголосний, шумний, передньоязиковий, щільний, дзвінкий, свистячий, твердий; другий – голосний, переднього ряду, середнього піднесення, нелабіалізований, ненаголошений; і т. ін.

Відповідь, [зе"мл'а] — "Земля" (назва повісті О. Кобилянської та кіноповісті О. Довженка).

9. Назвати слово, яке об'єднає ці три предмети: таблицю хімічних елементів, картку 47Ag і "Атлас світу" (карта Латинської Америки). Це слово є на карті.

Відповідь. *Аргентина* латинською мовою означає "срібна". Іспанські завойовники, ступивши на цю землю, сподівалися знайти тут скарби. У індіців племені гуарані вони побачили багато прикрас із срібла. Однак, за іронією долі, знайти срібло в "срібній" Аргентині не вдалося. Срібні рудники знаходилися далеко, в Болівії.

10. На сцену під мелодію сіртакі піднімаються учні, одягнені, як древні греки. В руках у кожного таблички зі словами: *вінок, життя, морська, мир*. У одного з хлопців у руці камінь, у дівчини – факел. Завдання: назвати імена "гостей", пояснити походження цих імен.

Відповідь. Усі ці імена давньогрецького походження: *Степан, Зоя, Марина, Ірина, Петро, Олена*.

11. На столі лежать чотири картки зі словами у такому порядку: *перехід, будує, лісовий, зима*. Завдання: з'ясувати, чому ці слова розташовані саме так, і утворити з частин цих слів п'яте слово. Але це ще не все: розкласти за цим принципом ще чотири картки зі словами *ліс, руки, прохід, книжка* та утворити з частин цих слів нове слово.

Відповідь. Від першого слова слід взяти префікс, від другого – корінь, від третього – суфікс, від четвертого – закінчення. Одержимо слово *перебудова*. Інші слова треба розташувати так: *прохід, ліс, книжка, руки* – нове слово *проліски*.

12. Сім славнозвісних подвигів здійснив цей герой давньогрецької міфології. Греки називали його... А втім, скажіть краще, як називали його древні римляни. Бо саме з латинським іменем цього героя пов'язано те, що знаходиться в чорному ящику. Отож, за хвилину вам належить назвати героя і предмет з чорного ящика, а також пояснити, яке вони мають одне до одного відношення.

Відповідь. *Геркулес* – латинське ім'я грецького міфічного героя Геракла, який відзначався дивовижною силою. У переносному значенні "геркулес" – богатир, силач, атлет; "Геркулес" – назва вівсяних пластівців (грунтується на переносному значенні слова). У чорній скриньці – пачка вівсяних пластівців "Геркулес".

13. У Т. Шевченка читаємо:

...Пострижемося ж у лакеї
 Та ревносно в новій лівреї
 Заходимось царів любити.
 Шкода і оливо тупить. ("Царі");
 ...Уже як хочете, хоч лайте,
 Хоч і не лайте, й не читайте,
 Про мене... Я і не прошу,
 Для себе, братики, спишу,
 Ще раз те оливо потрачу...
 ("Меж скалами, неначе злодій")

Запитання: Що таке *оливо*? Яка його сучасна назва? Цей предмет знаходиться в чорному ящику.

Відповідь. У чорному ящику – олівці. Оливо – олівець. Колись олівці робили з олов'яних паличок, вставлених у дерев'яну оправу. Такі *олива* добре писали на пергаменті.

14. У чорному ящику предмет, що по-різному називається українською і російською мовами, хоч обидва слова походять від одного давнього кореня. З'явилося це слово в давньоіндійській мові, звучало приблизно як *шаккара* і означало "пісок". Згодом воно потрапило до Персії, потім до Аравії, звідти – до Італії. Потім його було запозичено німцями. Від німців слово потрапило до поляків, а вже від поляків запозичили його ми, українці. Що ж у чорному ящику?

Відповідь. Українською мовою – *цукор*, російською – *сахар*. В українську мову слово потрапило через польську (*цукер*) з німецької, а німці, в свою чергу, запозичили його в італійців (*цуккоро*), до яких воно потрапило з Аравії (*суккар*). До російської мови слово йшло коротшим шляхом: від персів – до греків (*саххарон*), а потім через Візантію на Русь.

15. У чорному ящику лежать три "яблука". Перше "яблуко" було завезене до Росії у XVII ст. з Голландії за наказом Петра I, а в Голландію потрапило з Америки. Його називали "земляне" або "чортове яблуко". Друге "яблуко" було завезене з Південної Америки. Французи та італійці називали його "яблуком кохання", "золотим яблуком". Перша згадка про це "яблуко" в Росії датована 1781 роком. У цей час його вирощували тільки в приватному ботанічному саду Демидова в Москві. Третє "яблуко" – китайське, батьківщина його – Південно-Східна Азія. Воно так і називається – "китайське яблуко". Завдання: назвіть "яблука", що лежать у чорному ящику.

Відповідь. Перше "яблуко" – картопля. "Пом де тер" (франц.) – "земляне яблуко". Друге "яблуко" – помідор. "Пом д'ор" (франц.), "помми ди оро" (італ.) – "золоте яблуко". Третє "яблуко" – апельсин (голл. appelsien – з франц. pomme de Chine – "китайське яблуко").

16. Назвати потрібне ім'я в цій таблиці:

Ліліпут — Д. Свіфт,
вітамін — К. Функ,
гном — Ф. фон Гогенгейм,
газ — Ян Б. Гельмонт,
авоська — Олег Попов,
робот — ?

Відповідь. Автор слова робот брат Карела Чапека – Йозеф Чапек. Уперше це слово використано у п'єсі К. Чапека "РУР".

17. За часів Київської Русі ця місцевість являла собою відкриту лісом долину, якою протікав струмок. У давні часи вона була місцем полювання, де кияни розвішували (і перевішували) сітки для вилову диких звірів (звідси й найдавніша назва – Перевісище). Долину цю перетинали, перехрещували яри. Яка назва цієї місцевості в наш час?

Відповідь. Вулиця Хрещатик у Києві.

18. Росіянка за походженням, вона стала класиком української і французької дитячої літератури. Писала твори трьома мовами. Назвіть цю письменницю.

Відповідь. Марко Вовчок писала українською, російською, французькою мовами.

19. Назвіть "найпасивнішу", тобто найрідше вживану букву українського алфавіту. Відповідь обґрунтуйте.

Відповідь. Буква "ф". В українській мові звук, що позначається цією буквою, зустрічається тільки у небагатьох запозичених словах.

20. Чи є "родичами" слова *корова* і *коровай*?

Відповідь. Так, зв'язок між цими словами безпосередній, ритуальний. Первісне значення слова *корова* – "рогата", раніше корів вирощували не заради молока, а для жертвоприношень. Пізніше, коли корову оцінили по-справжньому, почали реальну тварину замінити символом: випікали з тіста фігурку корови. Згодом жертвний пиріг прикрашали частиною тварини, приміром, рогами. Звідси й назва *коровай* – жертвний "рогатий" пиріг.

Під час гри в залі не було жодного байдужого обличчя. Глядачі гаряче вболівали за результати змагань, самі брали участь у вікторині – їм було надано право запропонувати свій варіант відповіді в спірних ситуаціях, коли жодна команда не змогла правильно відповісти. Враховуючи активність, зацікавленість аудиторії, організатори в перервах між турами гри провели кілька конкурсів спеціально для глядачів.

1. *Конкурс на кращу шараду* (проводиться після запитання про будову слова). Зачитується кілька шарад про будову слова, наприклад: "Корінь у слові вихідний, там і перший префікс мій, другий – в слові набуття, разом – родич відкриття".

Глядачам пропонується самим скласти шараду про будову слова. Автора кращої шаради нагороджують в кінці вікторини.

2. *Конкурс знавців крилатих висловів про мову*. Переможцем стає той, хто правильно назве всіх авторів наведених висловлювань про мову (висловлювання заздалегідь написані на плакатах і розвішані на стінах).

3. *Конкурси-аукціони*. Переможцем стає той, хто останнім назве потрібне слово чи вираз.

Назвати синоніми до слова *говорити*.

Назвати синоніми до слова *іти*.

Назвати іменники, що вживаються тільки у множині.

Назвати невідмінювані іменники іншомовного походження.

Назвати фразеологізми зі словом *язик*. (*Тримати язика за зубами, язик до Києва доведе, чесати язика, вигострити язика, язик як лопата, прикусити язика, проковтнути язика, молоти язиком, висолопити язика* тощо).

Назвати фразеологізми зі словом *ніс*. (*Втерти носа, крутити носом, задерти носа, повісити носа, тримати ніс за вітром, не показувати носа, совати носа* тощо).

Назвати українські прислів'я та приказки, де вживаються числівники. (*У семи господинь хата не метена. Один у полі не воїн. Семеро одного не ждуть. Де діточок сім, там доля всім. Ледачий два рази робить, а скупий два рази платить. Не хвалися жінкою в сім день, а в сім літ і т. ін.*).

Назвати українські та російські імена слов'янського походження. (*Людмила, Світлана, Віра, Надія, Любов, Володимир, Ярослав, Святослав, Станіслав, Владислав, Ростислав, Мирослав, Мстислав, Всеволод, Борис* тощо).

Назвати українські прізвища, утворені лексико-синтаксичним способом. (*Кожум'яка, Затулівітер, Нетудихата, Добровечір, Непийтиво* тощо).

Назвати твори або рядки з творів українських письменників, де згадуються назви річок. ("Реве та стогне Дніпр широкий" Т. Шевченка, "Зачарована Десна" О. Довженка, "Десну перейшли батальйони" О. Десняка, "Не той тепер Миргород, Хорол-річка не та..." П. Тичини тощо).

Пісенний аукціон. Проспівати рядки з українських народних пісень, де згадуються назви рослин.

Музичний аукціон. Звучить "Заповіт" Т. Шевченка, покладений на музику Лисенком. Глядачі мають спершу назвати авторів слів і музики цього твору, а потім назвати композиторів, які також зверталися у своїй творчості до поезії великого Кобзаря.

Конкурси-жсерібкування для капітанів (команда капітана-переможця починає черговий тур гри):

1. Назвати псевдоніми українських письменників. (Марко Вовчок, Олена Пчілка, Дніпрова Чайка, Леся Українка, Панас Мирний, Карпенко-Карий, Марко Черемшина, Остап Вишня, Іван Ле, Леонід Первомайський).

2. Назвати топонімічні назви Києва, у яких збереглись імена легендарних його засновників? (*Річки Киянка, Либідь, Киянівський провулок, Старокіївська гора, гори Щекавиця та Хорєвиця, вулиці Щекавицька, Хорєва, Володимиро-Либідська* тощо).

3. Конкурс скоромовок (Ти, малий, скажи малому, хай малий малому скаже, хай малий теля прив'яже. Не клюй, курко, крупку, не кури, коте, люльку. Хитру сороку впіймати морока, а на сорок сорок – сорок морок. Ніс Гриць пиріг через поріг, став на горіх – упав на поріг).

2.17. Предметні тижні

Тема Тижня і план його проведення затверджуються на методичному об'єднанні вчителів-предметників (наприклад, філологів) і заздалегідь повідомляються учням. В залежності від вибраної теми намічаються різні заходи: бесіди, лекції, зустрічі з цікавими людьми, змагання і т.п. Заключним етапом свята являється, як правило, предметний вечір, який підводить підсумки роботи. Предметний Тиждень – це свято тематичне, не обов'язково всі шість днів займати заходами з певної навчальної дисципліни.

Подаємо методичні вказівки щодо організації та проведення тижня "Знання – це скарб, а вміння вчитися – ключ до нього".

План

Понеділок. Ключі знань.

Вівторок. Від уроку до уроку.

Середа. Азбука народної мудрості.

Четвер. Геометрія допомагає арифметиці.

П'ятниця. Сходинок до пізнання навколишнього.

Субота. Здоров'я дітей – здоров'я нації.

Для прикладу пропонуємо матеріал "Тіло людини і охорона здоров'я" для заходів, запланованих на суботу.

Первинні наукові уявлення про будову й функціонування людського організму з'явилися ще в сиву давнину. Проте знадобилося майже 23 століття (!) титанічної, а часом і героїчної праці вчених, щоб пізнати основні закони життя людини як біологічного виду.

Певну аналогію можна провести між машиною і живим організмом: обом для виконання роботи потрібні енергія і заміна деталей, що зношуються. Так, людина, яка перебуває в стані цілковитого спокою, для забезпечення своєї життєдіяльності – дихання, серцевих скорочень, тону м'язів і т.ін. – витрачає 1700 ккал за добу; під час роботи потреба в енергії збільшується до 3000 і навіть до 7000 ккал. Органи безперервно оновлюються: одні клітини відмирають, інші замінюють їх. Цей процес відбувається непомітно, хоч масштаби природного змертвіння і відновлення тканин досить значні. Наприклад, у дорослої людини протягом доби замінюється приблизно 1/20 клітин шкірного епітелію, 1/2 клітин епітелію, що вистеляє слизову оболонку травного тракту, близько 25 г крові тощо.

Загальна схема будови організму людини така ж, як і у вищих тварин. Проте є й істотні особливості. Вертикальне положення спричинило утворення широких грудей і спини, сильних м'язів спини, сідниць, гомілки, що надало тілу своєїрідної форми; прямоходіння звільнило руки, і вони поступово перетворились в особливий орган праці; трудова діяльність і колективний спосіб життя сприяли розвитку головного мозку, який у процесі еволюції набув великих розмірів і надзвичайно складної структури, що забезпечує вищу форму нервової діяльності – мислення, властиве тільки людині.

А тепер звернімося до конкретних прикладів. Порівняймо наші, людські рекорди, здобуті в легкоатлетичних змаганнях з "досягненнями" інших живих істот Землі. У бігу на 200 м золота медаль дісталася б гепарду (він спроможний з місця розвинути швидкість до 100 км/год). Не набагато б відстала від нього антилопа. Слідом за ними лінію фінішу по черзі перетнули б засць, кенгуру, кінь, собака, страус, а вже потім – людина.

Дещо інші шанси – на марафонській дистанції. Тут на перше місце виходить витривала антилопа, здатна долати відстані з швидкістю близько 60 км/год. За нею йдуть її "родичі" – газель і північний олень, потім – кінь, людина і "корабель пустелі" – верблюд.

У стрибка у довжину поза конкуренцією кенгуру (його результат – 12,8 м), на другому місці – антилопа. Гепард водночас долає дев'ятиметрову відстань. А людина його майже "наздоганяє": у цьому виді змагань вона посідає почесне четверте місце.

У стрибках у висоту "першість" належить представнику морських просторів – дельфіну: він легко долає шестиметрову висоту. Жодна істота з суходолу так не стрибне: пума поступається майже на 2 м, на третьому місці знову мешканець водойм – лосось. Потім – кенгуру, людина замикає п'ятірку рекордсменів.

Тепер про пульс. Кількість скорочень серця залежить від розмірів організму: чим він менший, тим серце б'ється швидше. Наприклад, у кита, чия маса тіла становить приблизно 150 т, воно робить 7 скорочень за хвилину; у слона (маса 3 т) – 46, у кішки (маса 1,3 кг) – 240, у синиці (маса 8 г) – 1200, а в найменшого з посеред ссавців, що мешкають на Землі, – етрусські миші – 1300. У здорової людини частота пульсу 60-80 ударів за хвилину.

Близько 90% усієї інформації про навколишнє ми одержуємо завдяки зору. Для людини це – найдосконаліший засіб пізнання світу. Хоч далеко не ідеальний. Досить порівняти його із зором деяких птахів. Соколи бачать свою здобич за кілометр, а грифи ще далі – за 3-4 км. А комахи вражають дивовижною швидкістю зору. Справа в тому, що ми розрізняємо форму предмета, що рухається, лише тоді, коли зображення затримується на сітківці ока протягом 0,05 с. (До речі на цьому ефекті побудована наша здатність сприймати кіно: за секунду на екрані пробігають 24 кадри, але зображення здається суцільним). А муха чи оса розрізняють форму рухомого предмета, навіть коли час експозиції дорівнює 0,01 с. Для них зображення на екрані розпадалося б на низку окремих кадрів.

Деякі вчені вважають, що коти щодо зору перебувають у привілейованому становищі: вони здатні охопити предмети в межах 187° , тоді як собака – тільки в межах 83° , лев – 120° , людина – 125° .

Очі багатьох тварин і птахів прислужилися як біологічні прототипи нових приладів. Зоровий апарат голуба став моделлю радіолокаційного пристрою, око мухи – прототипом приладу, здатного вимірювати миттєву швидкість літаків. За принципом мишачого ока створено фотокамеру для репродукування особливо точних мікросхем електронно-обчислювальних машин.

І, нарешті, такі цікаві дані про тривалість життя без їжі (якщо є вода): людини – до 50 днів, собаки – 60, кішки – 18, голуба – 11, риби – до 9 місяців, кліща – кілька років.

Міжвидові стосунки тварин часто мають назви, що ними позначаються й взаємини між людьми. Приміром, дармоїдство. Найбільший хижак африканських саван – лев – має чимало нахлібників, що живляться його недоїдками. Це гієни, шакали, птахи-стерв'ятники тощо. Вони по-різному залежать від "хазяїна". Так, гієна чи шакал є дармоїд тимчасовий. І ви вже здогадалися чому (вони здатні добувати корм самостійно). А от птахи-стерв'ятники – сипи, грифи та ін. – здебільшого втратили таку здатність, перетворилися на постійних паразитів.

Ще один вид дармоїдства – "квартирування". Скажімо, у великих гніздах орлана-білохвоста, білого лелеки селяться горобці, синиці, мухоловки, шпаки, які знаходять тут "і стіл, і дім".

2.18. Тиждень профорієнтації

Тиждень профорієнтації – це масовий загальношкільний комплексний виховний захід. За місяць до проведення "тижня" вибирають штаб для організації всіх справ. Штаб складає програму, яка передбачає трудові операції (збір макулатури, металолому, недільники), зустрічі з фахівцями, передовиками виробництва, екскурсії на підприємства, в професійно-технічні училища, випуск газет, конкурси на кращого за професією, тематичні класні години, загальношкільні вечори, диспути, бесіди за "круглим столом", прес-конференції, усні журнали, виставки учнівських робіт, виготовлених на уроках, в гуртку, дома тощо.

Наведемо приклади таких програм.

Програма I

Перший день. Урочисте відкриття тижня. Бесіда за "круглим столом" "Всі професії важливі, всі професії потрібні".

Другий день. Конкурси "Кращий за професією".

Третій день. Вечір-зустріч з представниками різних професій на тему "Допомогти обрати професію".

Четвертий день. Книжковий огляд "Світ професій".

П'ятий день. Усний журнал "Професії, які ми вибираємо".

Шостий день. Підведення підсумків тижня. Прес-інформація "Профорієнтаційний тиждень в оцінці випускників школи".

Рекомендована література

Захаров Н.Н., Симоненко В.Д. Профессиональная ориентация школьников. – М.: Просвещение, 1989.

Климов Е.Н. Как выбирать профессию. – М.: Просвещение, 1984.

Павлютенков Е.Н. Профессиональная ориентация учащихся. – К.: Рад.шк., 1983.

Програма II

Мета – орієнтація учнів на педагогічну професію.

Перший день. Урочисте відкриття тижня. Виступи педагогів на теми: "Сучасні проблеми в педагогічній науці", "Сучасні проблеми в психології". Літературно-музична композиція "Вчитель".

Другий день. Диспут на тему "Як ти готуєшся стати вчителем?".

Третій день. Перегляд і обговорення кінофільму "Доживемо до понеділка".

Четвертий день. Читацька конференція за книгою А.Макаренка "Педагогічна поема".

П'ятий день. Вечір на тему "Вчитель і сучасна мода".

Шостий день. Конкурс "Шукаємо педагогічні таланти".

Рекомендована література

Кондрашова Л.В. Внеаудиторная работа по педагогике в педагогическом институте. – Киев; Одесса: Вища шк., 1988.

Профорієнтаційна робота среди школьників на учительську професію. – К., 1982.

Орієнтовний план вечора "Захист професії"

З метою з'ясування визначеності школярів на свою майбутню професію можна рекомендувати проведення самостійних повідомлень учнів профорієнтаційного характеру. "Захист професії" учень може проводити за планом:

1. Ознайомлення з історією розвитку даної професії.
2. Основний зміст праці спеціалістів цієї професії; галузі народного господарства, в яких працюють спеціалісти; потреба підприємства міста, району, села в кадрах даної професії.
3. Знаряддя праці і матеріали, які використовуються спеціалістами цієї професії.
4. Умови праці.
5. Загальнотрудові, загальнотехнічні і спеціальні знання, уміння і навички, якими повинен володіти робітник даної професії.

6. Психофізіологічні вимоги професії до людини.

7. Економічні відомості про професію.

8. Підготовка кадрів і можливостей професійного росту.

При "захисті" конкретної професії доцільно використовувати технічні засоби, а також професіограму цієї професії, виконану у вигляді красивого стенда. Розкривати зміст даної професії зручно у відповідності з професіограмою.

Подаємо план і матеріал для організації виховного заходу на тему "**Захист професії вчитель**".

I. Диспут "Чому ти обрав педагогічну професію? Яким, на твій погляд, повинен бути хороший учитель?"

II. Експрес-анкета.

а) Які риси характеру і здібності необхідні вчителю?

Варіанти відповіді:

1. Любов до дітей.

2. Добррозичливість.

3. Витримка, терпіння і самоволодіння.

4. Життєрадісність.

5. Любов до предмета.

6. Здібність розуміти учня.

7. Здібність добре і доступно передавати знання.

8. Організаційні здібності.

9. Уміння виявляти і розвивати здібності учнів.

10. Здібність передбачувати, якою людиною стане учень.

б) Чим подобається любимий учитель?

Варіанти відповіді:

1. Доброзичливість.
2. Уміння розуміти учня.
3. Дохідливість пояснення.
4. Знання предмета.
5. Уміння зацікавити учня .
6. Висока вимогливість.
7. Любов до учнів.
8. Справедливість.

в) Які труднощі ви бачите в роботі вчителя?

Варіанти відповіді:

1. Робота з дітьми.
2. Значні витрати часу.
3. Одноманітність.
4. Необхідність високого самоволодіння.
5. Необхідність спеціальних педагогічних здібностей.
6. Уміння вести бесіду, дохідливо пояснювати.
7. Розуміння учня.
8. Необхідність швидко орієнтуватись.
9. Недисциплінованість дітей.

III. Народна мудрість про вчителя.

Учительська праця найскладніша, але водночас і найбагатіша, найвеличніша, бо вчитель творить найбільше чудо на землі – людину. Тому педагогічну місію вчителя в народі називають святою ("Священна праця вчителя щоденна"). Про вчителя кажуть найтепліші слова, такі, які можна сказати про найрідніше – про матір і батька ("Учитель, як мати, прагне все краще дітям дати", "Учитель, як батько й мати, вчить честь шанувати"). Вчителя називають сіячем добірного зерна. А добірне зерно – це міцні знання і ясний розум, чисте сумління і благородство, міцний дух і неспокійне серце, світлі помисли і працюючі руки ("Учитель, як сіяч добірного насіння, вчить підростаюче покоління", "Учитель – добра і розуму повелитель", "Учитель народний, бо труд його благородний"). Народ славить професію вчителя як таку, що посідає в суспільстві особливе місце і є матір'ю всіх інших професій ("Покликання учителя прекрасне – дбати, щоб іскра знань не гасла", "Професія вчителя прекрасна, мов на небі сонце ясне", "Професія вчителя доти буде, доки живуть люди", "Щоб учителем стати, треба шире серце мати", "Всі профе-

сії починаються від учителя", "Нема кращої дороги, як іти в педагога", "Без учителява слова нема ні лікаря, ні агронома").

У західних областях України майже донедавна з поваги до титанічної праці педагога звичайного, скромного сільського вчителя називали професором, а вчительку – професоркою. Школа – це вогнище культури народу, а народний вчитель – її носій ("Вчитель ступає – розум розквітає", "Де вчитель зерна засіває, там дурману місця немає"). Батьки, віддаючи свою дитину до школи, завжди з надією дивляться на вчителя, бо вірять, що він зробить з неї освічену, мудру, добру, чесну і працювиту людину ("Де вчитель і школа, там знання і світло довкола"). Учителеві завжди вірять. До вчителя горнеться люд простий ("У кожній громаді вчителеві раді"). Вчитель – це совість народу, його віра, любов і надія. Педагогові людство доручає найдорожче – дітей. Великим і світлим іменем "Вчитель" народ утверджує своє майбутнє.

IV. Педагогічний вогник.

Можливості педагогічної орієнтації зросли з відкриттям у школах класів педагогічного спрямування. Викладачі нашого університету працюють у міській і обласній (для сільської молоді) педагогічних гімназіях. Систематичні заняття з педагогіки і психології, знайомство з методикою навчальної і виховної роботи, проведення пробних уроків, ділові ігри, психологічний тренінг, різноманітна педпрактика, участь у роботі педради – все це забезпечує вагому передпрофесійну підготовку тим, хто своєю майбутньою трудовою діяльністю обрав педагогічну ниву.

2.19. Ділові ігри

Ділова гра – це імітація суспільної, професійної або якоїсь іншої діяльності, яку учасники гри здійснюють з позиції заданої ролі. Це своєрідна репетиція, яка дає можливість програти практично будь-яку штучно створену ситуацію. Наприклад, можна проводити ділові ігри, що відтворюють діяльність учнів: "Філологічний (музичний, біологічний тощо) КВК", "Конкурс політінформацій", "КТС – Приймаємо гостей", "Вогник знайомств" та ін.

Структура ділової гри включає в себе: підготовчу частину, хід гри, підведення підсумків.

На підготовчому етапі засвоюються завдання ділової гри, розподіляються ролі і здійснюється "вживання" в них, формується експертна група і визначається хід та інструментарій гри. На другому етапі ділової гри створені школярами в їх уяві способи діяльності дійових осіб втілюються в реальні форми поведінки. На третьому етапі (підведення підсумків) проводиться аналіз та оцінка результатів гри, дається обґрунтований доброзичливий аналіз діям учасників гри. На цьому етапі важливо активізувати увагу на творчих проявах в ході гри, вказувати на форми і засоби включення елементів творчої діяльності в поведінку кожного учасника гри.

Виховний результат ділових ігор залежить і від того, як враховуються при їх проведенні такі умови:

- ступінь складності гри (кількість учасників, тривалість у часі, складність завдань, різноманітність методів їх виконання);
- ступінь проблемності розв'язуваної задачі (конфліктність ситуацій, змагання учасників гри);
- ступінь імпровізації учасників гри (від жорстко заданих дій до вільної імпровізації).

Для прикладу пропонуємо ділову гру "Полеміст". Гра відбувається у чотири тури. На початку ведучий розкриває мету, ознайомлює з правилами гри та стисло змальовує її хід.

Для входження в ігрову ситуацію, зняття емоційної напруги та створення ігрової мотивації проводиться розминка, змістовно пов'язана з першим туром. Учасники повинні уявити себе у віці "чомучки", а ведучий постає в образі казкаря. Кожній з команд він називає казку, сюжет якої досить відомий ("Колобок", "Кіт у чоботях", "Дюймовочка"). Перед гравцями ставиться мета – "закидати" питаннями ведучого. Перемагає команда, котра задала найбільшу кількість оригінальних питань. Переможця визначають експерти. Ведучий доповнює їх оцінку аналізом питань за такими параметрами, як продуктивність (кількість можливих сюжетних поворотів), парадоксальність (здатність поставити розповідача у безвихідь), глибина проникнення в характер персонажу, проблемність (спроби з'ясувати підстави якогонебудь сюжетного ходу або вчинку героя) та ін. Цей аналіз проводиться у вільній формі; він не повинен бути занадто серйозним, дидактичним і тривалим. На деякі запитання, поставлені в гумористичній формі, ведучий може відповісти.

Після так званої розминки починається перший тур. Він, як правило, спрямований на розвиток умінь організовувати і вести дискусію, переконливо висловлюватись, оцінювати різні позиції, порівнювати різні точки зору.

Як умовна пропонується ситуація прес-конференції для журналістів. Вона може бути присвячена якій-небудь важливій події, широко висвітленій у пресі, або будь-якій актуальній проблемі. Гравці першої команди розподіляють між собою ролі офіційних осіб, котрі проводять прес-конференцію. Ролі добирає ведучий залежно від конкретної ситуації та кількості гравців. Друга команда розподіляє ролі журналістів, що представляють різні засоби масової інформації. Бажано обирати найвідоміші з них, котрі виразно уявляються учасниками гри.

В інструкції гравцям другої команди дається завдання ставити питання "офіційним представникам" і на основі їх відповідей підготувати статтю в "свою" газету. Гравцям першої команди повідомляється, що, відповідаючи на запитання "журналістів", вони повинні дати повну, точну інформацію, яка містить у собі офіційну точку зору.

У той час, як гравці розподіляють ролі й готуються до гри, експерти в груповій дискусії визначають критерії оцінки роботи команд. Дискусія проводиться ведучим, ступінь активності якого залежить від рівня підготовки групи експертів. Аналіз роботи команди журналістів здійснюється за критеріями: проблемність, оригінальність, стимулятивність, точна спрямованість, чіткість постановки питання, інтуїтивність (наявність у питанні здогадки про основу подій), відповідність питання вимогам друкованого органу, котрий представляє "журналіст", взаємозв'язок питань, заданих командою.

Оцінка поведінки офіційних осіб, які проводять прес-конференцію, може даватися на основі таких критеріїв: повнота, докладність, чіткість, доказовість та обґрунтованість відповідей, наявність аналізу різних точок зору, систематичність висловлювання, образність, правильна мова, відбиття стильових особливостей кожного учасника та ступінь узгодженості їхніх дій.

У наступному турі учасникам гри пропонується нова тема, з якої проводять прес-конференцію представники другої команди. Гравці першої виступають у ролі журналістів.

Після другого туру гравці отримують "домашнє завдання" – представити статтю в "свою" газету, використовуючи інформацію, одержану на прес-конференції. В інструкції ведучий дає установку образно усвідомлювати події, керуватися не тільки розумом, а й емоціями читачів, зважаючи на особливості своєї аудиторії.

Під час третього туру учасники гри подають свої статті. Для цілеспрямованої роботи розробляється система показників, за якими експерти оцінюють ці повідомлення: повнота інформації, аргументованість, проблемність, емоційність, образність, ступінь деталізації, оригінальність, індивідуальність, чіткість викладу, наявність власної позиції, зосередження уваги, звернення до групових цінностей.

Водночас зі слуханням повідомлень учасники пишуть рецензію на статтю колеги зі "своєї" газети – представника протилежної команди.

В четвертому турі подають рецензії, оцінюючи які, експерти звертають увагу на аргументованість, ясність викладення думки, доброзичливість тону, вміння відзначити позитивні аспекти і тактовно висловити зауваження, побажання, рекомендації. Етап оцінювання переходить у дискусію.

Переможців в окремих турах, найбільш активних і винахідливих учасників ділової гри заохочують.

Ігрова конкурсна програма "Містер лицар"

(Програма проводиться на зразок "А ну-мо, хлопці", з елементами театралізації).

Ведучий представляє глядачам кожного учасника, знайомить з правилами гри та журі.

I конкурс. "Портрет суперника".

Учасники мають право задати один одному по три запитання, після чого кожен складає словесний портрет суперника.

(Слово журі, оцінюють в балах).

II конкурс. "Малюнок з закритими очима - подарунок коханій".

Учасникам пропонується з закритими очима намалювати тварину.

(Слово журі).

III конкурс. "Військові зібрання". (Проводиться в два етапи).

1-й етап:

а) учасникам роздаються листівки, у яких намальовано військові погони різних військових звань - необхідно за 30 секунд визначити звання;

б) застилання постелі (на час);

в) обід (на столі велика кількість страв); ведучий дає завдання, хто з'їсть найшвидше, але після обіду змінює умову - необхідно пригадати, що ж їв кожен учасник;

г) звільнення.

2-й етап:

1) зустріч з дівчиною

2) танцювальний майданчик

3) подарунок дівчині.

(Слово журі).

IV конкурс. "Хто більше запам'ятає".

Ведучий приносить коробку, в якій велика кількість різних предметів. Учасникам дається 30 секунд на огляд предметів. Умова - хто більше запам'ятає?

(Слово журі).

V конкурс. "Окомір".

За допомогою різноманітних предметів потрібно визначити, наприклад, скільки ручок поміститься по довжині стола і т.д.

VI конкурс. "Спритних" (проводиться в два етапи).

1) "Безшумний крок" - одному учаснику зав'язують очі, інший намагається підійти до нього як можна тихіше і ближче, коли ведучий почув наближення - повинен сказати: "Стоп" і показати, в якому напрямку до нього просувається ворог;

2) "Яблука в каструлі".

(Слово журі).

VII конкурс. "Бережливих і уважних".

а) вода у склянці;

б) годинник.

(Слово журі).

VIII конкурс. "Спортивний".

а) імена популярних спортсменів;

б) футбольні команди;

- в) хокейні команди;
- г) спортивні телевізійні програми;
- д) конкурс "Злови м'яч відром".

(Слово журі).

IX конкурс. "Технічний" (на зразок "Що? Де? Коли?").

(Слово журі).

X конкурс. "Зустріч з дівчиною".

Ситуація "калюжа".

(Слово журі).

XI конкурс. "У світі тварин".

Мішок з тваринами, з зав'язаними очима.

(Слово журі).

XII конкурс. "Господарський".

- а) пришити гудзик;
- б) почистити картоплю;
- в) приготувати страву (за схемою).

(Слово журі).

XIII конкурс. "Новосілля" (проводиться в два етапи).

- а) обставити квартиру;
- б) танцювальний конкурс.

(Слово журі).

Запитання до технічного конкурсу.

I. Астрономія.

1. Які сузір'я ви знаєте? (Тілець, Дракон, Близнюки, Велика і Мала ведмедиця, Водолій, Діва).

2. Перерахуйте усі великі планети Сонячної системи по порядку їх розташування до Сонця (1. Меркурій. 2. Венера. 3. Земля. 4. Марс. 5. Юпітер. 6. Сатурн. 7. Уран. 8. Нептун. 9. Плутон).

3. Яка зірка нічного неба сама яскрава? (Сіріус).

4. Яка планета Сонячної системи найбільша? (Юпітер).

5. Яка планета на земному небі сама яскрава? (Венера).

6. Де можна побудувати будинок, всі чотири сторони якого повернуті на північ? (На південному полюсі, який з усіх сторін окутаний північчю).

Ігрова конкурсна програма "Міс чарівність"

(Конкурс проводиться на зразок конкурсів краси, розрахований на дітей старшого і молодшого шкільного віку).

I конкурс.

Всі учасниці конкурсу запрошуються на сцену, під музику проходять перед глядачами і членами журі. Слово надають членам журі, які вибирають учасницю, удостоєну звання "Міс Грація", учасниці вручають стрічку переможниці і вона займає місце, спеціально підготовлене для переможця на сцені.

II конкурс. "Міс парфуми" (конкурс проводиться на зразок конкурсів вибування).

Ведучий пропонує учасницям згадати назви:

- а) відомих парфумерно-косметичних фірм;
- б) духів;
- в) одеколонів (креми, дезодоранти...).

Слово надається журі, яке оголошує ту, що удостоєна звання "Міс парфуми", їй вручають стрічку переможниці.

III конкурс. "Міс реклама"

Ведучий пропонує учасницям вибрати будь-який із запропонованих предметів і за 30 секунд придумати рекламу цьому товару.

Журі оголошує ту, що носитиме титул "Міс реклама".

IV конкурс. "Міс зачіска"

Кожній учасниці пропонується вибрати із залу собі власного перукаря і майстра по макіяжу.

(Поки учасниці готуються до конкурсу, ведучий проводить різні конкурси із залом).

Журі оцінює учасниць і одній із них присуджує титул "Міс зачіска".

V конкурс. "Міс поезія"

Ведучий пропонує учасницям згадати:

- а) популярних поетів;
- б) улюблені вірші;
- в) кожній учасниці вручають конверт, в якому декілька слів, із яких потрібно скласти віршик.

Журі обирає учасницю "Міс поезія".

VI конкурс. "Міс казка" (Проводиться для більш молодших учасниць):

- а) продовжити казку;

- б) кольорові казки;
- в) казки з цифрами;
- г) чарівні слова;
- д) гра "Будинок казок".

Журі оголошує учасницю "Міс казка", вручає стрічку переможниці.

VII конкурс. "Міс господарка"

Учасниці отримують завдання із завчасно приготовлених продуктів зробити бутерброди.

- а) скласти святкове меню;
- б) учасниця отримує 50 гривень і за ці гроші повинна накрити стіл для гостей.

Журі оцінює конкурс і обирає учасницю, якій присвоюється звання "Міс господарка".

VIII конкурс. "Міс мода"

Учасниці загода повинні приготувати костюм на задану тему.

Журі оцінює і оголошує "Міс мода".

IX конкурс. "Міс спорт"

- а) імена відомих спортсменів-чоловіків;
- б) назви спортивних журналів і телепередач;
- в) конкурс на скакалках і обручах.

Журі обирає переможницю, якій присвоюють звання "Міс спорт".

X конкурс. "Міс фото" (Учасниці конкурсу можуть попробувати себе у ролі фотомоделі, із запропонованих ситуацій і предметів обирають ту, яку потрібно сфотографувати).

Журі обирає учасницю "Міс фото".

Допоміжні конкурси:

- а) чоловіки-актори кіно;
- б) режисери;
- в) артисти естради;
- г) професії в кіно;
- д) улюблені фільми.

XI конкурс. "Міс танець"

Кожна учасниця обирає із залу собі партнера, звучить танцювальний серпантин. Члени журі оголошують переможницю конкурсу "Міс танець".

XII конкурс. "Міс глядацьких симпатій"

Цю переможницю обирають глядачі.

Додаткова інформація.

1. В конкурсі "Міс господарка" можуть брати участь хлопчики, помічники господарки (*почистити картоплю*).

2. Конкурс "Міс чарівність" (*запропонувати різні життєві ситуації*).

3. Члени журі можуть бути представлені, як боги:

Афродита - богиня краси і кохання.

Віртута - бог мужності і доблесті.

Гіменей - бог браку і сім'ї.

Аполлон - покровитель муз.

Евтерпа - муза ліричної поезії.

Терпсихора - муза танцю.

Ерато - муза любовної поезії.

Калліопа - муза пісні.

Ніка - богиня перемоги.

Вірш на початок конкурсу:

Утром звезды уходят с залива,

Веткой в окна стучится рассвет.

Ты, наверное, очень красива,

Если звезды глядят тебе вслед.

Ты, наверное, очень добрая,

Если в нашей нелегкой судьбе

Через дни, через ночи долгие

Песня просится только к тебе.

Ты, наверное, очень открыта,

Если даже себе на беду

Не томишься в расщелинах быта,

А проходишь у всех на виду.

Видишь, звезды уходят с залива,

Виновато краснеет рассвет,

Ты, наверное, очень красива,

Если звезды глядят тебе вслед.

Економічна ігрова програма "Ваш шанс"

У холі, перед входом до глядацької зали, розташовані станції, крізь які повинні пройти учасники до початку програми.

Станції:

- словник бізнесмена;
- вільний мікрофон;
- реклама;
- казино

(за вірні відповіді найактивніші учасники одержують жетони).

Після проходження станції учасники направляються до зеленої естради або до зали. Зала прикрашена плакатами-лозунгами на економічну тему: "Наша гра - це Ваш шанс", "Запрошуємо Вас до участі у біржових торгах", "Солідна фірма шукає солідних партнерів". Ведучий представляє головного консультанта конкурсу з економічних питань. Розповідає про правила гри. Учасники, глядачі конкурсу можуть робити ставки. Торг ведуть асистенти, спеціально одягнуті по кольорам. Правила ставок от 10 коп. до 1 грн.

I конкурс. Блиц-інтерв'ю

Ведучий знайомиться з учасниками. Пропонує кожному з них ставити своєму партнеру по 3 питання на різну тематику, після чого кожен учасник одержує завдання скласти діловий портрет суперника.

II конкурс. Діловий портрет суперника

(Слово надається журі)

Ведучий знайомить глядачів з головою ставочної комісії і запрошує глядацький зал робити ставки.

III конкурс. Майбутнє підприємство

Лобне місце. (Кожному учаснику пропонується обрати своє майбутнє підприємство, а як керівник підприємства кожен учасник гри повинен добре орієнтуватись в питаннях економіки).

Запропоновані питання:

- Які підприємства мають пільгову оподаткованість? (буд-матеріали, с/г продукти, медобслуговування)
- Без якого документа не відкриєш фірму? (без патента на індивідуальну діяльність, без уставу)

- Які види угод ви знаєте? (*бартерні, оптові, біржеві, прямі угоди*)

- Які види оподаткування на вашому підприємстві? (*на землю, страховий збір, із прибутку, з обороту*)

- З якими державними закладами вам треба узаконити фірму? (*банк, міський виконком*)

- Форми трудових угод? (*по контракту, по договору, по сумісності*)

(Слово надається членам журі. Глядачі роблять ставки).

IV конкурс. Набір співробітників

Набір співробітників (*керівникам пропонується із глядачів вибрати собі 4 співробітники для організації роботи підприємства*).

V конкурс. Передача інформації

Ведучий пропонує всім учасникам відправитися на біржу, де йдуть торги. На біржі існує своя ділова мова, коли партнери розуміють один одного по жестам, і ось учасникам гри пропонується також ситуація використовувати свою мову.

Перший учасник передає інформацію за допомогою жестів учасникам № 2, № 3 - вони передають одержану інформацію № 4, а № 4 жестами передає № 5, а він, в свою чергу, розповідає залу.

Передбачена інформація

- вийти із зали
- одягнути національний костюм, вінок
- вінок вручити найцікавішій дівчині
- підійти до ведучого і сказати що завдання виконано.

- вийти із зали
- одягнути костюм джентльмена
- взяти квітку
- вручити найліпшій дівчині
- підійти до ведучого і сказати що завдання виконано.

- вийти із зали
- одягнути костюм повара
- взяти склянку води
- вручити склянку з водою найапетитнішій дівчині
- підійти до ведучого і сказати що завдання виконано.

VI конкурс. Реклама

Учасникам гри пропонується прорекламувати товар при ситуації, що їх реклама буде показана і знята ЦТ слідуючими програмами:

- "Здоров'я"
- "Сільський час"
- "Поле чудес"
- "Ранкова пошта"
- "Час" і т.д.

Поки команди готують рекламу (на підготовку дається 5 хв.) ведучий проводить безпрограшну лотерею, розігруються різні предмети, на яких написані ряд і місце. Якщо конкурс проводиться в батьківський день, то можна грати в рулетку - розігруються призи за гроші.

Запрошуються команди і дивимося рекламу підприємства.
(Слово надається журі)

VII конкурс.

Ви стали спонсорами (перед початком гри команди одержали завдання підготувати номери самодіяльності).

Ситуація: кожне підприємство стає спонсором якогось колективу. (Журі оцінює номери)

Той номер, який одержує найбільшу кількість балів, виграє, а решта стає банкрутами.

(Слово журі, глядачі роблять ставки).

VIII конкурс.

Керівникам підприємства пропонується ситуація.

Уявіть, що за хвилину у вас починається екстрена нарада. Запізнитися ніяк не можна, але виникають проблеми на вашому шляху, ви повинні вирішити за одну хвилину.

(Слово надається журі для оголошення остаточних результатів і голові ставочної комісії).

Бізнес-гра "Юні знавці податків"

1-й ведучий. Доброго вечора, пані і панове!

2-й ведучий. Доброго вечора, майбутні бізнесмени!

1-й ведучий. Ми з вами продовжуємо подорож по Країні бізнесу. Ви пам'ятаєте, що у нас уже була бізнес-гра "Шанс", під час якої ознайомилися з основами економіки та ринкових відносин.

2-й ведучий. Сьогодні багато чого змінилося в нашому житті і багато чого ще зміниться. Колишні духовні орієнтири втрачають свою цінність, на їх місце приходять інші: вміння бути діловою людиною, винахідливою, економічною, вміння вигідно вкладати кошти, бути респектабельним і таке інше.

1-й ведучий. Не останнє місце серед труднощів, що виникають перед підприємцями-початківцями і не тільки початківцями — правильна і своєчасна сплата податків.

2-й ведучий. Для того, щоб в майбутньому вам було простіше займатися своїм бізнесом і щоб з вами не трапилась така ситуація, як у вірші Степана Мозоло:

*З Сергієм ми дружили класно,
Та не сплатив податки вчасно.
У бізнес захотіли "грати",—
І ледь не втрапили за грати.*

Сьогодні ми в цікавій ігровій формі познайомимось із системою оподаткування України.

1-й ведучий. Отже, гра. Для того, щоб стати підприємцем, вам необхідно зареєструвати своє підприємство, отримати ліцензію. Для того щоб отримати ліцензію на нашому вечорі, а, отже, і дозвіл на участь у бізнес-грі, наші юні учасники будуть здавати бізнес-екзамен.

2-й ведучий. Завдання на екзамен у вас буде: пояснити форми розрахунків між підприємствами — те, без чого, — як без води: і не туди, і не сюди. (*Учасники беруть картки з назвами форм розрахунків. Кожному дісталась певна форма*). Щоб вам було легше розповідати про обрані форми, подивіться підготовлені нами інсценівки.

(*Інсценівки за чотирма формами розрахунків: готівковою, безготівковою, бартерною, вексельною, без називання форми*).

1-й ведучий. Слово надається учаснику № 1. _____

—" № 2 _____

—" № 3 _____

—" № 4 _____

2-й ведучий. І так, кожен з учасників одержує ліцензію та право продовжувати гру.

1-й ведучий. Наступний конкурс — "Візитка". Шановні члени журі, оцінюючи цей конкурс, враховуйте, будь ласка, зовнішність, зміст розповіді та винахідливість учасників.

2-й ведучий. Поки учасники готуються, хочемо познайомити вас із нашим високопрофесійним журі. (*Представлення членів журі*). А тепер слово нашим конкурсантам.

1-й ведучий. Наступний конкурс — "Відгадай податок". Проводить його представник районної податкової інспекції О.М. Зарванська (*Учасникам роздаються картки із назвами податків та робочі картки*).

2-й ведучий. Наступний конкурс — "Розважальний" — "Вільний час бізнесмена".

1-й ведучий. А тепер — знову про серйозні справи, бо зараз на вас чекає саме таке серйозне завдання. Кожен із учасників повинен буде зробити розрахунок податку на прибуток. Кожен одержить дані по прибутках і за формулою підрахує: яку суму потрібно сплатити державі, тобто податок.

2-й ведучий. Поки бізнесмени працюють, гра з глядачами — "Аукціон". (*Призи викупувуться за правильні відповіді на питання*).

1-й ведучий. Будь ласка, журі, підбийте підсумки і виберіть із чотирьох учасників двох кращих.

2-й ведучий. У нас залишилось тільки два учасники. Для вас конкурс — "Дуель". Хто швидше і правильніше відповість на запитання? (*Запитання задає представник податкової інспекції*).

1-й ведучий. Поки журі підводить підсумки і вибирає кращого знавця податкового законодавства, послухайте вірші про податки (*Дитячі вірші про податки з книжечки*).

2-й ведучий. Надаємо слово шановному журі.

(*Журі нагороджує всіх учасників і вручає головний приз*).

А тепер, шановні "бізнесмени", ми пропонуємо вам весело провести свій вільний час на дискотечі.

Додаток № 1

Конкурс "Відгадай податок"

Учасники конкурсу за малюнками 1-13 відгадують назву податку і вносять її в робочу картку у відповідну колонку до загальнодержавних або до місцевих податків.

Робоча картка має такий вигляд:

№	Загальнодержавні податки	Місцеві податки
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		
10.		
11.		
12.		
13.		

Кожному учаснику роздають аналогічну картку і перелік податків, що додається далі.

До загальнодержавних податків і обов'язкових платежів відносяться:

1. Податок на додану вартість.
2. Акцизний збір.
3. Податок на прибуток підприємств і організацій.
4. Прибутковий податок із громадян.
5. Мито.
6. Державне мито.
7. Податок на нерухоме майно.
8. Плата (податок) за землю.
9. Рентні платежі.
10. Податок із власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів.
11. Податок на промисел.
12. Збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету.
13. Збір за спеціальне використання природних ресурсів.
14. Збір за забруднення навколишнього середовища.

15. Збір до Фонду по здійсненню заходів по ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи і соціальному захисту населення.

16. Збір на обов'язкове соціальне страхування.

17. Збір на обов'язкове державне пенсійне страхування.

18. Збір до Державного інноваційного фонду.

19. Плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності.

20. Фіксований сільськогосподарський податок.

21. Збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмільоводства.

22. Єдиний збір, що справляється у пунктах пропуску через державний кордон України.

Як свідчить перелік, станом на 01.01.2000 року Верховною Радою України встановлено 22 обов'язкових загальнодержавних податків і обов'язкових платежів, що сплачуються юридичними особами і громадянами (фізичними особами) на усій території України.

До місцевих податків відносяться:

1. Податок із реклами.
2. Комунальний податок.

До місцевих зборів відносяться:

1. Готельний збір.
2. Збір за паркування автомобіля.
3. Ринковий збір.
4. Збір за видачу ордера на квартиру.
5. Курортний збір.
6. Збір за участь у бігах на іподромі.
7. Збір за виграш у бігах на іподромі.
8. Збір з осіб, що беруть участь у грі на тоталізаторі чи на іподромі.
9. Збір за право використання місцевої символіки.
10. Збір за право проведення кіно- і телезйомок.
11. Збір за право проведення місцевих аукціонів, конкурсного розпродажу і лотерей.
12. Збір за проїзд по території прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон.
13. Збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі.
14. Збір із власників собак.

Порядок сплати місцевих податків і зборів встановлюється органами місцевого самоврядування в межах розмірів ставок, встановлених законодавством і зраховується до місцевого бюджету.

Контроль за правильністю та своєчасністю стягнення податків і зборів (обов'язкових платежів) здійснюють державні податкові інспекції та інші державні органи в межах повноважень, визначених законодавством.

Додаток № 2

Конкурс "Розрахуй податок на прибуток"

Кожен з учасників отримує картку із завданням.

Завдання. Розрахувати податок на прибуток підприємства.

$$\text{ПП} = (\text{ВД} - \text{ВВ} - \text{Ам}) \times 30\%, \text{ де}$$

ПП — податок на прибуток підприємства,

ВД — валові доходи підприємства,

ВВ — валові витрати підприємства,

Ам — амортизація,

30% — ставка податку на прибуток підприємства.

Умови завдання:

Варіант № 1

ВД — 2000 тис. грн.

ВВ — 800 тис. грн.

Ам — 700 тис. грн.

Варіант № 3

ВД — 2000 тис. грн.

ВВ — 1300 тис. грн.

Ам — 700 тис. грн.

Варіант № 2

ВД — 2000 тис. грн.

ВВ — 1500 тис. грн.

Ам — 700 тис. грн.

Варіант № 4

ВД — 1500 тис. грн.

ВВ — 700 тис. грн.

Ам — 350 тис. грн.

Запитання до аукціону:

1. Що таке податки? (Податки — це обов'язкові платежі)
2. Що таке система оподаткування? (Сукупність податків, зборів, інших обов'язкових платежів до бюджетів і внесків до державних цільових фондів)
3. Що таке об'єкт оподаткування? (Предмет, що підлягає оподаткуванню (прибуток, майно, товари))
4. Що таке податкова ставка? (Величина податку на одиницю оподаткування)
5. Як розподіляються податки по відношенню до бюджетного устрою держави? (Загальнодержавні; місцеві)

6. Скільки загальнодержавних податків, зборів та обов'язкових платежів? (22)

7. Скільки місцевих податків і зборів? (16)

8. Скільки всього податків і зборів в системі оподаткування України? (38)

9. Що таке бюджет? (Розпис доходів і витрат)

10. Із яких частин складається бюджет? (3 доходної частини та видаткової частини)

11. З чого складається доходна частина бюджету? (3 податків). З чого складається видаткова частина бюджету? (Із таких частин: соціальний захист населення; фінансування науки, культури, освіти, охорони здоров'я; фінансування оборони, правоохоронних органів; утримання органів законодавчої, виконавчої, судової влади; зовнішньоекономічна діяльність; реставрація пам'яток; погашення витрат, обумовлених форсмажорними обставинами (стихійне лихо); виплати пенсій та компенсацій; інші)

14. Хто такий платник податку? (Фізична або юридична особа, на яку законом покладено обов'язок сплачувати податки)

15. Що таке одиниця оподаткування? (Одиниця виміру об'єкта оподаткування)

16. Що таке податкові пільги? (Повне або часткове звільнення від податків)

17. Які основні податки сплачують із заробітної плати? (Прибутковий податок із громадян, збір до Пенсійного фонду, збір до фонду соціального страхування на випадок безробіття)

18. Яка ставка ПДВ? (20%)

Філологічний КВК

Двоє ведучих: А і Б.

Команди дві: ІІ-А, ІІ-Б ("Диво", "Лісова Пісня").

А: Добрий день, дорогі наші гості!

Б: Ми сьогодні зустрілись в Клубі веселих і кмітливих на вечорі, присвяченому українській літературі, мові, їх міжпредметним зв'язкам та, власне кажучи, відношенню цих предметів до самого життя.

А: Назва нашої зустрічі така:

*"Мій друже, я красу люблю,
люблю, як рідну Україну"*

(М. Вороний)

Б: Сьогодні позмагаються почуттями гумору, знаннями, кмітливістю, ерудицією, винахідливістю 2 команди 11-класників.

А: Запрошуємо на сцену команду "Лісова пісня" на чолі з капітаном.

Б: Просимо на сцену команду 11-А на чолі з капітаном.

А: Сьогодні гру судить журі в складі 5 чоловік.

Б: Справа від мене знаходяться болільники команди 11-Б.

А: Зліва - команди 11-А...

Б: Капітан болільників команди "Диво". Капітан болільників команди "Лісова пісня".

А: А зараз команди назвуть себе: тобто привітання обох команд. Першою виступить команда...

Б: Черга за другою командою... Шановне журі! Прохання всі команди оцінювати за п'ятибальною системою.

Підсумки журі.

А: Команди, як бачите, до зустрічі готові. Слово за вами, болільники.

А: Наступний конкурс – *"Українські спотиканки"*. Для цього кожна команда виділить по одному чоловіку, і я з ними вивчу спотиканку. Потім по 3 рази повторять, і в результаті ми побачимо, хто краще справився з цим завданням.

Грає скрипка. Підсумки журі.

Б: Наступний конкурс: *"Переклад з російської на українську"*.

Шнур і скріпки, п'ятнадцять карток з буквами з однієї сторони, і з другої (1 по 15, 16-30).

Хто швидше складе речення - фразеологізм, роз'яснить його достеменно!

Заповнює ці хвилини танок. Журі оголошує результат.

А: Розминка закінчена!

Виходять двос: мова і література (в костюмах):

*Ми тільки вчора дізнались,
Що сьогодні в шкільній залі
Буде свято грамотіїв.*

*Будуть ігри і затії,
І згадають тут всі учні,
Що вони колись учили.*

І вручають командам однакові картини.

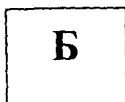
А: Завдання: потрібно в гумористичній формі написати твір-мініатюру.

Б: Хто швидше, оригінальніше витворить. На виконання даного завдання максимум 10 хвилин.

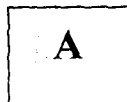
А: Все зрозуміло?

Підбігають гномики і дають учасникам гри олівці, ручки папір.

стіл

стіл

Б: Тим часом, поки учасники працюють, оголошується свято "Веселої граматики".

Гномики і учасники виконують пісні.

А: Слово нашим "письменникам".

Журі підводить підсумок цього конкурсу.

Б: А тим часом оголошується новий конкурс: "*Література і театр*".

А: Поки учасники готуються, оголошується конкурс "Школа терпіння".

Запрошуються на сцену по 1 любителю підлідного рибальства. Конкурс полягає в тому, що "рибалки" повинні продемонструвати міру терплячості. Вони повинні з вудочкою в руках просидіти біля вирізаної із фанери лунки всю зустріч, не звертаючи уваги на сцену. Кожна усмішка чи реакція на дію в залі чи сцені "карається" штрафним очком. Періодично ведучі провокують "рибалок" запитаннями чи чимось смішним. А ті, як риби!

Б: Потрібно "виловити" рядки, яких не вистачає у запропонованих їм на початку конкурсу римах:

.....риб,
.....настає.
.....змогли б
.....клює!

Слово за жури.

А: Починаємо традиційний конкурс капітанів. Капітани, прошу вас на сцену. Це один з найвідповідальніших конкурсів. Завдання капітанам.

1) З вини відправника зі складу склозаводу на адресу нашого клубу, вул. Соколовська, 14, шк. № 16, доставлено не той посуд. Замість бокалів пропонується виправити становище й перетворити колби на бокали. (Перестановка букв).

2) Представитись обом як літературним героям.

3) Запитання один одному (за конкретним твором). Мавка із "Лісової пісні" Л.Українки. Сивоок із "Дива" П.Загребельного (у відповідних костюмах).

Підсумок журі.

А: Саме цікаве завдання - це домашнє завдання. Тема його: "Не забувають в Україні обряди, Ох, не забувають..."

Перероблена інсценізація "Сватання на Гончарівці" і сценка із сучасного весілля української дівчини з женихом-негром.

Б: Члени авторитетного журі підбивають підсумки проведеного конкурсу. А також підраховують загальний підсумок.

Гномики "Мова" і "Література":

*Болільники з азартом, дружно
командам допомагали в бою.
Знати свою мову всім потрібно дуже.
Залишились ми задоволені зустріччю.
Дякуємо вам від душі!
Для всіх корисним був наш вечір.
(Всі) - Команди обидві хороші!!!*

"Мова" і "Література":

*Учіть українську
З душею і розумом всі, і
Вас жде велика нагорода,
Ця нагорода — в ній самій!*

Б: Журі, вам - слово!

А і Б: До побачення! До нових зустрічей!

Гра до дня Валентина "Зоряна година"

Шановні гості, учасники гри, болільники! Вітаємо вас на нашому конкурсі "Зоряна година". В ньому беруть участь учні 5-7 класів. Поки учасники готуються до початку гри, послухайте чому присвячуються наші змагання.

У III столітті нашої ери римський імператор видав наказ про заборону одруження. Бачачи, як страждають закохані, молодий єпископ Валентин вінчав їх таємно. Імператор наказав порушника кинути до в'язниці. А у в'язниці молодий єпископ закохався у сліпу доньку наглядача. Коханню молодих людей не судилось бути довгим, бо Валентина стратили. Перед смертю він надіслав коханій дівчині прощальну записку з короткою фразою "Від Валентина".

Так і мандрують з того часу світом "валентинки" – послання закоханих. А 14 лютого – день смерті єпископа Валентина – святкують у всьому світі й називають днем закоханих.

Отже, і наша гра присвячена найкращим почуттям. Багато згадується про це почуття в казках. От сьогодні й треба пригадати всі відомі вам народні та авторські казки.

Увага, розпочинаємо гру!

У першому конкурсі беруть участь...

Прошу зайняти свої місця. Перед вами пронумеровані назви казок. Прослухавши питання, слід підняти картку з номером назви казки. За кожну правильну відповідь учасники одержують право зайняти наступну клітинку (*накреслені на підлозі 6 клітинок перед кожним з учасників*).

Отже, **перший конкурс!**

1. В якій казці нареченою чудища була наймолодша донька купця?
2. В якій казці нареченою князя була царівна-лебідь?
3. В якій казці нареченою царевича була царівна-жаба?
4. В якій казці нареченою Кошія була наймудріша жінка?
5. В якій казці нареченою птаха була донька купця?
6. В якій казці нареченою сина рибалки була донька підземного царя?

Відповіді: "Червоненька квіточка", "Казка про царя Салтана", "Царівна-жаба", "Василіса Премудра", "Фініст — ясний сокіл", "Варвара-краса, довга коса".

(*Називають переможців конкурсу*).

Увага! **Другий конкурс!**

Перед вами пронумеровані малюнки до казок. Отже, питання конкурсу.

1. За допомогою кого Іван-царевич знайшов свою наречену?
2. За допомогою чого володар казкового острова, дуже неприємний на вигляд, знайшов свою наречену?

3. За допомогою чого королевич відшукав серед доньок лісника свою наречену?

4. За допомогою кого найменша в світі наречена втекла від підземного сліпака?

5. За допомогою кого дерев'яний наречений позбувся чарів і переміг короля-Мишу?

6. За допомогою кого найменший з синів одержав замок людоджера й одружився на царівні?

Відповіді: вовк, квітка, черевичок, ластівка, дівчинка, кіт.
(Називаються переможці конкурсу).

Третій конкурс! Перед вами слова-відповіді. Отже, питання конкурсу.

1. Що зробив королевич Єлісей, щоб розбудити свою наречену?

2. Що зробила дружина короля для своїх одинадцяти братів-лебедів?

3. Що зробила донька водяного царя, аби стати такою ж, як земні жінки і сподобатися молодому принцу?

4. Що на прохання багатого купця зробила одна з трьох дівчат, щоб вийти за нього заміж?

5. Що робив цар Салтан, вибираючи собі дружину?

6. Що зробив хлопець-наречений для того, щоб наречена-свиня стала дівчиною?

Відповіді: вдарився об труну, сплела сорочки, віддала голос, зірвала яблуко, підслуховував, обвінчався з нею.

(Оголошуються переможці конкурсу).

Конкурс четвертий! Перед вами імена-відповіді. Питання конкурсу.

1. Хто став чоловіком дівичі, яка мала сестру ткалю і сестру повариху?

2. За кого вийшла заміж царівна, в якій під косою блищав місяць?

3. Хто став чоловіком Шемаханської цариці?

4. Чиею дружиною стала царівна, яка обернулася на жабу?

5. Хто одружився з принцесою, яка висміювала всіх, хто сватався до неї?

6. За кого вийшла заміж золотокоса донька короля?

Відповіді: цар Салтан, князь Гвідон, цар Дадон, Іван-царевич, король Дроздоборід, Іржик.

(Оголошуються переможці конкурсу).

Увага! **П'ятий конкурс!** Знайдіть пару! Перед вами написані дієві особи казок.

1. Лисичка-сестричка і ...
2. Котик і ...
3. Лисичка і ...
4. Лисиця Аліса і ...
5. Журавель і ...
6. Михайло Потапович і ...

Відповіді: Вовк-панібрат, Півник, Журавель, кіт Базилю, Чапля, Аліса Патрикіївна.

(Оголошуються переможці конкурсу).

Фінальна гра. Перед учасниками назви казок. Питання гри:

1. В якій казці свекор-цар дав три випробування невісткам?
2. Сини-царевичі з якої казки шукали чарівні фрукти для свого батька?
3. В якій казці дівчинка з незвичайного кольору волоссям займалась вихованням та навчанням кавалера?
4. В якій казці малесенька наречена втекла від свого потворного нареченого по воді?
5. В якій казці у дівчини-Вишивальниці був наречений із горбом?
6. В якій казці чоловік визволив свою дружину з полону річкового піску та подорослів?

Відповіді: "Царівна-жаба", "Молодильні яблука", "Золотий ключик", "Дюймовочка", "Місто майстрів", "Сестриця Оленка та брат Іванко".

(Оголошуються переможці фінальної гри).

Увага! Для переможців оголошується супер-гра! Перед вами слова-відповіді (або малюнки). Питання супер-гри:

1. З чим розмовляла цариця-мачуха?
2. Від чого народився Котигорошко?
3. З чого виросла Дюймовочка?
4. Через кого загинули сини царя Дадона?
5. Хто був батьком дівчини, яка закохалась у робітника Балду?
6. Що спалив Іван-царевич?

Відповіді: дзеркальце, горошина, макове зерня, Шемаханська цариця, піп, жаб'яча шкіра.

(Оголошуються результати супер-гри). Переможцям надається слово для промови.

Літературна гра для 6-7 класів

Мета. Зацікавити учнів предметом "Зарубіжна література", закріпити знання учнів 6 і 7 класів за I півріччя, розвивати мислення, зв'язне мовлення, увагу; прищеплювати інтерес до видів мистецтва. Літературна гра для 6 і 7 класів, складена за матеріалами нової програми ("Зарубіжна література" 5-11 класи. Київ "Перун" 1998 р.). Завдання охоплюють програмний матеріал 6 і 7 кл. за I півріччя.

Обладнання. Магнітофон, касета з записами мелодій, що супроводжують вказані в темі телепередачі.

На дошці - повна назва літературної гри і емблема кожної з телепередач, в гостях у яких пропонується побувати і елементи яких будуть використані під час гри.

Інший матеріал, необхідний для конкурсів.

Дорогі діти, гості!

Сьогодні ми з вами зібралися для того, щоб побувати в гостях у наших улюблених телепередач: "Щасливий випадок", "Що? Де? Коли?", "Поле чудес", "Вгадай мелодію", "Два роялі" та їх ведучих: Володимира Марфіна, Валдіса Пельша, Леоніда Якубовича, Володимира Ворошилова, Сергія Мінаєва.

Коли ви дивитесь ці шоу, то, мабуть, заздрите, що не сидите в кріслі сімейної телепередачі "Щасливий випадок", не слідуєте за ходом вовчка за круглим столом інтелектуального клубу "Що? Де? Коли?", не стоїте за барабаном "Поля чудес" і не торгуєтесь з Якубовичем за приз. А як хочеться кожному з вас побачити веселого Валдіса Пельша і вгадати мелодію, яку він пропонує, або вгадати пісню за словами, які висвітлені на моніторах в грі "Два роялі".

І щоб справдилось ваше бажання, будьте з нами! Запрошуємо вас побувати в гостях у цих шоу, "поболіти" за команди 6 і 7 класів, які виступлять у ролі гравців.

Команди, займіть свої місця! А болільників і всіх глядачів просимо дотримуватись тиші і порядку під час гри. Це будуть приблизно такі ж шоу, як на телеекрані, але роль ведучого буду виконувати я, в мене будуть помічники; і буде єдина тема - література, єдина для всіх шоу. Не буде у нас і комп'ютера для підрахунків балів, цим буде займатися шановане журі в складі:

1. "Щасливий випадок"

(Звучить мелодія, що відкриває телепрограму "Щасливий випадок")

Ну що ж, звучить знайома мелодія, а це означає, що ми в гостях у сімейної шоу-вікторини "Щасливий випадок"! Сьогодні в нашій шоу-вікторині ролі сімейних команд виконують:

Команда 6 класу – "Дев'ятеро дітей Діккенса". Командир команди - ... Заступник командира команди та їх однодумці!

Команда 7 класу – "Друзі Робіна Гуда". Командир команди - ... Заступник командира команди та їх однодумці!

Вітаємо їх оплесками!

І гейм "Далі, далі..."

(Звучить музика з телепередач! Команді задаються запитання, на які вона повинна дати миттєву відповідь. Якщо не знає відповіді, говорить: "Далі". Підраховується кількість заданих за 30 сек. (1 хв.) запитань і кількість правильних відповідей. Кількість правильних відповідей = кількості балів).

6 клас

1. Володар життя із "Пісні про Гайявату". (Гітчі-Маніто)
2. Назвіть російського байкара. (Крилов)
3. У якому творі "мертві гризуть мертвого"? ("Страшна помста")
4. Раб царя Креза, якого зіштовхнули зі скелі. (Езоп)
5. Автор "Зачумлених звірів". (Лафонтен)
6. Син Західного вітру Івонони. (Гайявата)
7. Що означає слово "античний"? (Давній)
8. Скільки подвигів здійснив Геракл? (12)
9. Що таке міфологія? (Зібрання міфів або наука про міфи)
10. Богиня родючості у Давньогрецькій міфології. (Деметра)
11. З чого виник світ? (за слов'янським міфом "Творення") (із Золотого Яйця)
12. Для кого боги створили ніч? (для Ямі - за міфом "Про створ. ночі")

7 клас

1. Хто був водночас розбійником і героєм? (Робін Гуд)
2. Найстарший богатир (Ілля Муромець)
3. Рицар без спадщини. (Айвенго)
4. Єврейка з р-ну "Айвенго". (Ревекка)
5. Автор "Верескового меду". (Стівенсон)

6. Ім'я дівчини-рибки з балади Міцкевича. (Катря)
 7. Король Англії, що був у австрійському полоні. (Річард Левове Серце)
 8. Сини Бульби. (Остап і Андрій)
 9. Хто винен в смерті віщого Олега? (Змія)
 10. Сербська балада ("Смерть Марка Королевича")
 11. Плем'я людей, що мали малий зріст. (Піхти)
 12. Назвіть системи віршування. (Тонічна, силабічна, силабо-тонічна)
 13. Храмівник, що кохав Ребекку. (Буагільбер)
 14. З якої балади Шіллера юнак Делорж? ("Рукавичка")
 15. Від чийого крику люди помирали, квіти осипалися? (Солов'я Розбійника)
- Запитання було задано - ... Правильних відповідей - ...
Оплески. Підсумок журі. Перемогла команда ...

2 гейм "Заморочки із бочки"

(Звучить музика)

Бочкою нам послужить коробочка, в якій знаходяться кружечки з номером запитань. Спочатку витягає запитання одна команда, потім інша. Із 5 запитань тягти тільки 3. Якщо попаде кружок з написом "Щасливий випадок", то очко додається автоматично.

Запитання:

6 клас

1. Жанр цих творів: "Вовк і Ягня", "Крук і Лисиця". (Байки)
2. Перший байкар. (6 ст. до н.е.) (Езоп)
3. Де народився Гоголь? (с. Сорочинці)
4. Хто такий Меджиківіс? (Західний вітер, батько Гайявати)
5. З якого міфу герої, що піднялися в небо, попередньо зробивши крила? (Дедал та Ікар)

7 клас

1. Назвіть одним словом: епос, лірика, драма. (Роди літератури)
2. У якому місті народився Робін Гуд? (Локслі)
3. Що таке билина? (геройко-патріотична пісня-сказання про богатирів і історичні події Русі IX-XIII ст.)
4. Псевдонім Гоголя. (Алов)

5. Дружина Айвенго. (Ровена)

За кожну правильну відповідь додається 1 очко, яке приєднується до загального рахунку. Підсумок журі.

3 гейм "Ти мені, я – тобі"

(Звучить музика)

Капітани задають по два запитання команді суперника, які вони підготували завчасно за допомогою вчителя.

6 клас

1. Що таке байка? (Невеликий алегоричний твір повчального змісту)

2. До чого закликає Лонгфелло в "Люльці згоди"? (До миру між племенами)

7 клас

1. Назвіть жанри епосу. (Казка, билина, байка, балада, поема, роман, повість, оповідання)

2. Що втілив автор в образі Тараса Бульби? (Риси запорозького козацтва)

4 гейм "Темна конячка"

(Звучить музика)

Того, хто вестиме цей гейм, треба відгадати (за традицією телепередачі). Вона - учениця. Любить спорт, сучасну музику, добре співає в школі, вдома з мамою, на оглядах художньої самодіяльності. Навчається на "5". В неї темне волосся, заплетене в кіски. Має артистичні здібності. Добре декламує і т.д.

(Команди відгадують, очко одержує та команда, яка відгадає першою)

Виходить "темна конячка".

"Темна конячка" підготувала для обох команд по 1 запитанню, маючи на меті перевірити, як ви вмієте зв'язно висловлюватись. Перед відповіддю команда може радитись. За повну відповідь - 5 балів.

Запитання:

1. Звідки пішла мода носити обручки на пальцях? В знак чого їх носять? (Розповідь про кільце від ланцюгів, якими був закутий Прометей)

2. Чому Запорозька Січ так називається? (Запорозька – "за порогами Дніпра", Січ - від слова "засіки" - огорожа з гілок)

Гість (або гостя) оцінюють відповіді команд. Ведучий дякує "темній конячці" і дарує сувенір. Підсумок журі. Оплески.

Музична пауза. (Звучить запис пісні Тані Овсієнко "Шкільна пора"; гравці і гості танцюють)

5 гейм "Гонка за лідером"

(Звучить музика)

Цей гейм визначить команду-переможця в цій грі.

Запитання:

6 клас

1. Дружина Бурульбаша. (Катерина)
2. Повчальний висновок у байці. (Мораль)
3. З якого твору Чаклун? ("Страшна помста")
4. Хто така Мінегага? (Дружина Гайявати)
5. Що приніс для людей Прометей? (Вогонь) І в чому? (В очеретині)
6. Який вірш Гете присвятив Федеріці Бріон? ("Травнева пісня")
7. Козак, товариш Бурульбаша. (Стецько)

7 клас

1. Автор картини "Три богатири". (Васнецов)
 2. Засновник жанру історичного роману. (Скотт)
 3. Віршований трискладовий розмір з наголосом на 2-му складі. (Амфібрахій)
 4. З чим порівнюються шаровари козака в повісті "Тарас Бульба"? (З Чорним морем)
 5. Що символізують вільховий король і хлопчик в баладі Гете? (Смерть і життя)
 6. Блазень з "Айвенго". (Вамба)
 7. Єврей з "Айвенго". (Ісаак)
- Підсумок журі. Оплески.

2. "Що? Де? Коли?"

А тепер давайте подумки перенесемось до елітарного клубу В.Я. Ворошилова "Що? Де? Коли?". Використаємо лише елементи цієї гри. Рахунок очок продовжується.

Скажіть, кого з гравців цього клубу ви знаєте, любите? (Друзь, Бурда, Поташов, Інна Друзь...)

Ми введемо в цю гру свої правила. Зараз кожна з команд повинна дати відповідь на три традиційні запитання: Що? Де? Коли?

6 клас

1. Що змінилось в поведінці Скруджа після різдвяного сну? (Став добрим, милосердним)

2. Де вперше з'явився Чаклун? (На весіллі у Горобця)

3. Коли народився М. В. Гоголь? (1809 р.)

7 клас

1. Що було на шиї у Гурта, Вамби? (Нашийники рабів)

2. Де пропонували Іллі Муромцю стати воєводою? (В Чернігові)

3. Коли відбувається дія в романі "Айвенго"? (1147 р.)

Ви пам'ятаєте, що в цій грі часто задаються запитання, предмет-відповідь до яких лежить у чорному ящику. Запозичимо цей елемент.

"Чорний ящик"

6 клас

1. Езопа звинуватили у крадіжці того, що лежить у цьому ящику, а потім стратили. Що це? (Келих)

2. В ящику лежить те, чим допоміг маленькому Тіму Скрудж після різдвяного сну. (Ліки)

3. ..., що складало суть роботи Діккенса з десяти років. (Банка з ваксою, він клеїв етикетки)

7 клас

1. В ящику лежить те, що подарувала Ревекка Ровені, дякуючи її чоловікові за порятунок. (Сережки, кольє)

2. Що наказав дружині не нести до святкового столу Бульба. (Пундики, тістечка)

3. Що підняв для своєї дівчини з арени юнак? (Рукавичка)

"Супер-бліц-турнір"

Залишається один гравець із кожної команди і відповідає на три запитання. За кожну правильну відповідь додається очко.

6 клас

1. Що таке ідея твору? (Головна думка)

2. Які духи навідали Скруджа? (Сучасного, Минулого, Майбутнього)

3. Хто постраждав в "Зачумлених звірах" Лафонтена? (Осел)

*Їжте шоколадки,
Виготовляйте закладки
І ваші книжки
Завжди будуть в порядку!*

Музей - бюро літературних знахідок.

Ви пам'ятаєте, що у грі "Поле чудес" є свій музей, який постійно поповнюється подарунками гравців.

У нас є також. Музей – бюро літературних знахідок, який постійно поповнюється речами, які загубили герої відомих вам книг або письменники. Давайте спробуємо повернути їх господарям. Допоможіть розібратися, кому належать речі, список яких у мене є.

6 клас

1. Скриня з книгами. (Крилову)
2. Люлька. (Гітчі-Маніто)
3. Кукурудза. (Нею врятував плем'я від голоду Гайявата)
4. Кавуни і дині (належать героям твору "Зачароване місце")

7 клас

1. Стріла і лук. (Робіну Гуду)
 2. Кінь Чорт. (Т. Бульба)
 3. Щит з написом "Чорний лінивець". (Річард Левове Серце)
 4. Гуслі. (Альоша Попович)
- Підсумок журі. Оплески.

4. "Вгадай мелодію"

(Звучить відповідна музика)

Ще одна телепередача, яку ви всі любите. Любите і її рухливого ведучого Валдіса Пельша. Він пропонує вгадати мелодію. А я пропоную вам вгадати назву твору, уривок з якого звучить.

6 клас

1. "Проказниця мартишка..." ("Квартет" Крилов)
2. Сміється ясно
Все навкруги,
Палає сонце,
Блищать луги!
Квітки звисають
З гілля в садах,
Пташині співи
Дзвенять в полях. ("Травнева пісня" Гете)

7 клас

1. "Степь чем далее, тем становилась прекраснее. Тогда весь юг, всё пространство... было зеленою девственною пустынею. Никогда плуг не проходил по неизмеримым волнам диких растений. Одни только кони, скрывавшиеся в них, как в лесу, вытапывали их". ("Тарас Бульба")

2. Вышли они из-под камня;

Щурясь на белый свет, —

Старый горбатый карлик

И мальчик 15 лет. ("Вересковый мед")

Наступне завдання дається за відомою обом командам книгою. Три підказки. Якщо вгадає команда книгу з трьох підказок, то одержує одне очко, якщо з однієї – три очки.

"Вгадай книгу за підказкою"

1. Це збірка відомого письменника.

2. Її високо оцінив Пушкін, а написана вона була на основі відомостей з листа матері автора.

3. В ній поєднуються реальність і фантастика, діють чорти, відьми, чаклуни. ("Вечори на хуторі біля Диканьки")

Підсумок журі. Оплески.

5. "Два роялі"

Ця телепередача теж встигла полюбитися всім. Ми використовуємо тільки елементи цієї гри. Замість екранів, на яких завічується слово, я пропоную картки. На них записано по одному слову з загальної назви літературного твору. Щоб відгадати назву твору, треба "викупити" в мене кожне слово назви цього твору. А купувати треба за знання. За правильну відповідь дається картка зі словом.

"Пригоди Олівера Твіста"

"Смерть Марка королевича"

Запитання:

6 клас

1. Що писав Федр? (Байки)

2. Дочка Деметри. (Персефона)

3. Брат Прометей, змушений тримати небесне склепіння.

(Атлант)

4. Хто така Нокоміс? (Бабуся Гайявати)

5. Автор "Дем'янової юшки". (Крилов)

7 клас

1. Автор фольклорних балад. (Народ)
2. В чиему замку тримали Ровену, Айвенго, інші герої роману? (Фрон де Бофа)
3. Звідки родом Ілля Муромець? (Із Мурома, села Карачарова)
4. Хто хотів забрати престол у Річарда Левове Серце? (Джон)
5. Кого в романі "Айвенго" хотіли підсмажити на вогнищі? (Ісаака)

Підсумок журі.

Оголошується команда-переможниця, нагороджується "солоним призом".

Нагороджується найактивніший учасник із кожної команди. Всі співають пісню "Родина", взявшись за руки.

Сценарій інтелектуальної гри "Голосуємо ногами"

Мета. 1. Розвиток в учнів уміння самостійно робити висновки. 2. Розвиток уваги та швидкості реакції учнів. 3. Розвиток пізнавального інтересу учнів.

Правила гри. Ця гра – гра "на вибуття". Всім учасникам гри задається питання та 2 варіанти відповіді на нього (один з яких – вірний). Залежно від обраної відповіді учасники поділяються на дві групи (розходяться у різні сторони – йдуть ногами – тому й така назва). Ті, хто обрав невірну відповідь, вибувають з гри. Тим учасникам, що залишилися, задається наступне питання з двома варіантами відповіді і т.д. Той, хто залишився, – переможець. Цю гру можна проводити по колу декілька разів. Це дає можливість залучити до гри досить велику кількість учасників.

Приклади питань з варіантами відповідей (вірну відповідь підкреслено):

1. У 1777 році капітан Кук назвав на честь англійського лорда Сендвіча Сендвічевими островами:

Канарські острови

Гавайї

2. У навігації 1/32 частина кола має назву:

Румб

Лаг

3. В перекладі "столичний" означає назву виду транспорту:

Таксі

Метрополітену

4. Першим застосував гармати у вуличних боях генерал:

Наполеон Бонапарт Шарль де Голль

5. Геральдичне зображення лілеї на гербах у середні віки

означало:

Чистоту **Розквіт**

6. Перша вакцина була винайдена проти:

Віспи Чуми

7. Дику кішку, що живе в Америці, науковці називають ку-гуаром. Ми ж її знаємо як:

Пума Пантера

8. Найстарішим містом на Землі вважають:

Вавілон **Ієріхон**

9. Після Мекки та Медіни третім святим містом для мусульман є:

Дамаськ **Ієрусалим**

10. Характерна риса запорізького козака – чуб – має назву:

Оселедець Чуприна

11. У деяких південно-африканських племенах чоловік мав протягом двох годин тримати голу руку в мішку з мурашками. Таким чином його готували до:

Першого полювання **Весілля**

12. Рослина банан — це:

Дерево Трава

13. У Стародавньому Римі група рабів, що належала одному хазяїну, мала назву:

Фамілія Компанія

14. Освітлювальні прилади, що розміщуються на передньому краї сцени, мають назву:

Рампа Ракард

15. В часи Платона людей, що любили багато розмовляти, називали:

Філософами **Філологами**

16. Рей Бредбері дав назву своїй антиутопії "451 градус по Фарингейту", пояснивши, що при такій температурі:

Горить папір Відбувається атомний вибух

17. Казковий птах, який, передбачаючи свою смерть, сплює себе, а після цього відроджується молодим, має назву:

Сфінкс **Фенікс**

18. Мамалига – це каша, яка вариться з:
 Пшениці **Кукурудзяного борошна**
19. Фобос та Деймос – це супутники планети:
 Марс **Сатурн**
20. Найдовший крок серед тварин має:
 Жираф **Кенгуру**
21. Засновником держави Золота Орда був:
 Чінгізхан **Хан Батий**
22. Географи вважають, що наша Земля має унікальну форму, що називається:
 Поляроїд **Геоїд**
23. Вважається, що найдовші слова із всіх можливих використовує в своїй термінології наука:
 Хімія **Математика**
24. Третю відстань від Сонця займає планета:
 Юпітер **Земля**
25. Усі рекордні снігопади, зафіксовані у Книзі Рекордів Гінесса, відбулися:
 В США **В Росії**
26. "Фата Моргана" — це:
 Марево **Середньовіковий підручник з практичної магії**
27. Прометей, що подарував людям вогонь, за велінням богів був навечно прикутий до скелі. В яких горах це було?
 На Кавказі **В горах Тибету**
28. Першим у світі програмістом вважається Ада Лавлейс, донька англійського поета:
 Джорджа Гордона Байрона **Персі Біші Шеллі**
29. У математиці існує:
 Правило Чізбургера **Правило Гамбургера**
30. За традицією іменами героїв Шекспіра – Міранда, Аріель, Оберон – називають супутники планети:
 Уран **Плутон**
31. Легендарна фраза "Держава — це я" належить:
 Наполеону Бонапарту **Людвіку Четирнадцятому**

Інтелектуально-розважальна гра для учнів 6-7 класів "Калейдоскоп"

Мета. Збудити прагнення учнів продемонструвати свої знання та вміння з української мови, літератури, музики, образотворчого мистецтва; розвивати уміння учнів застосовувати набуті знання в незвичних, нестандартних ситуаціях; виховувати повагу до барвистого рідного слова, вчити дітей триматися перед глядачами, бути привабливими, цікавими для присутніх.

Обладнання. Сцена прикрашена квітами, великими різнокольоровими буквами КАЛЕЙДОСКОП. Для учасників трьох команд підготовлені умовні стоянки – столи, які мають назви, написані на плакатах, яскраво розфарбовані ("Словесна", "Загадка", "Казка", "Художня", "Фразеологія", "Музична", "Ерудит"). Кожна із команд має свій відмінний одяг. У залі звучать мелодії українських пісень.

Хід гри

Ведучий 1. Увага! Увага! Розпочинаємо інтелектуально-розважальну гру "Калейдоскоп". Красива, гарна, приваблива назва, добре знайоме з дитинства слово. Хто із вас, юні друзі, не тримав в руках цієї іграшки, в захопленні не спостерігав, як змінюються в ній форми і кольори загадкових скелець! В нашій грі теж змінюватимуться кольори-завдання. Ми будемо подорожувати від станції до станції, які мають такі чудові назви. І всі чекатимемо, як у калейдоскопі, чогось кращого і незвичайного. А це краще і незвичайне заховано в самих назвах зупинок: чи то "Казка", чи то "Музична", чи то "Загадка", чи "Ерудит" – від кожної ми чекаємо чогось нового. І воно обов'язково буде! А тепер познайомтесь із учасниками. Ви бачите представників від трьох команд. Розпізнати їх можемо за різного кольору стрічками. Вітаємо і бажаємо успіху!

Гра починається! Калейдоскоп починає крутитись!

Перша зупинка на станції "Словесна".

Станція "Словесна"

Ведучий 2. Усе починається зі слова. Як писав Шевченко, "Слова та голос – більш нічого, А серце б'ється, ожива, як їх почує..." На цій станції зупинились найкращі знавці словникового запасу української мови. Я впевнена, що вони дуже гарно справляться із завданням, яке буде зараз оголошено. Перед вами два конверти. З їх оформлення видно, що в них знаходиться: в одно-

му – голосні звуки, в другому – приголосні. Зараз кожний учасник, який зупинився на станції "Словесна", витягне з конверта букви: одну – на позначення голосного звука, дві – на позначення двох різних приголосних звуків.

(Учасники витягують букви і показують їх)

Завдання. За 1 хвилину необхідно скласти з цими буквами якомога більше слів. В одному слові може повторюватись одна і та ж буква.

До уваги болільників!

Ви теж можете взяти участь у цьому конкурсі і допомогти тим, за кого переживаєте. Але треба, щоб ваші слова не співпали з тими, що придумують учасники.

Почали!

(1 хвилину звучить тиха музика)

(Журі підводить підсумки виконання завдання учасниками)

Станція "Загадка"

Ведучий 1. Яка чудесна назва станції! Зупиняючись на ній, маємо можливість повернутись ще раз до своїх дитячих літ, коли кожний із нас так любив загадувати загадки. Учасники цієї станції одержали завдання раніше. Кожен із них повинен був підібрати по декілька загадок для своїх суперників.

Отже, починаємо.

Якщо загадку не відгадає один учасник, її може спробувати відгадати другий. Якщо ж її не відгадали учасники, можуть виручити болільники. Тому всім треба бути уважними.

Станція "Художня"

Ведучий 2. Назва станції говорить про те, що на ній зупинились ті, хто вміє малювати. Можливо, колись це вміння їм пригодиться. Слухаємо уважно завдання.

Завдання. За 5 хвилин намалювати ілюстрацію до твору, що вивчався на уроці української літератури. Потім учасники обмінюються своїми малюнками, їх суперники повинні будуть описати усно цей малюнок, назвати, до якого твору ця ілюстрація, коротко розповісти про головних героїв.

У цей час шкільний ансамбль дівчаток подарує вам віночок українських народних пісень.

(Підведення підсумків)

Станція "Казка"

Ведучий 1. Назва цієї станції повертає нас у чудовий світ казок. Скільки переслухано вами і перечитано казок. Більшість із вас ще і зараз захоплюються читанням казок. Це і не дивно. Адже в казках зникає бідність і всі стають багатими, добро перемагає зло, правда бере верх над кривою.

Сподіваємось, що так буде і в нашому житті.

Завдання. Уважно прослухавши уривок із казки, сказати її назву. Причому треба пам'ятати, що назва казки складається з слів-антонімів. А які це слова – антоніми? Наведіть приклади (день і ніч, добро і зло).

Отже, слухайте:

(Ведучий читає уривки з українських народних казок "Правда і кривда", "Видимо й невидимо", "Дід і баба", "Про бідного й багатого".)

Станція "Музична"

Ведучий 2. Учасникам гри пропонується за мелодією визначити назву пісні.

(Учні-старшокласники, що гарно грають на фортепіано, виконують уривки з українських народних пісень без словесного супроводу).

Станція "Фольклорна"

Ведучий 1. Знайти другу половину пісні (беруться два рядки з пісні, один пишеться на одному шматку паперу, другий рядок – на другому. Діти повинні знайти дві частини пісні).

"Ой під вишнею, під черешнею...

Стояв старий змолодою, як і з ягодою".

"Ой у вишневому садочку...

Там соловейко щибетав".

"Грицю, Грицю до роботи...

В Гриця порвані чоботи."

2.20. Брейн-ринг

Брейн-ринг – відома телевізійна гра, в основі якої лежить змагання, де стартом є складне цікаве запитання, а фінішем – правильна відповідь. Необхідно зуміти швидко зреагувати, адже час прийняття рішення обмежений.

Брейн-ринг проводиться у 3 тури, в кожному турі – по три запитання. Кількість команд, що беруть участь у брейн-рингу, може бути необмеженою, але досвід показує, що оптимальна кількість – від 2 до 6. Слід враховувати, що при кількості граючих команд більше двох конкурс ерудитів краще проводити, збираючи відповіді у письмовій формі. Тоді кожна команда має можливість дати свій варіант відповіді, а не одна, що першою отримала право на відповідь, натиснувши кнопку або піднявши руку.

Для цього організаторам брейн-рингу необхідно питання продумати так, щоб вони мали чітку, конкретну відповідь. Команда має 1 хвилину на роздуми та 30 секунд на запис відповіді. Асистенти збирають картки з відповідями, після чого зачитується правильна відповідь та кількість балів, що зараховується за це питання, а лічильна комісія підраховує отримані командами бали, можна провести конкурс самодіяльності із залученням болільників, конкурс газет або малюнків "Це цікаво знати" тощо.

Організаційні питання:

1. Наявність спеціально обладнаного приміщення (класу), кількість ігрових столів відповідає кількості команд.
2. На кожному столі сигнальний пристрій або дзвінок, щоб ставити до відома ведучого про готовність команди відповідати.
3. Згідно з умовами гри потрібен один ведучий, який одночасно є організатором і арбітром гри.
4. У 1-му турі брейн-рингу команда повинна дати правильну відповідь на три запитання, тоді вона зможе зайняти стіл лідера.
5. Команда, яка найдовше утримається за столом лідера, вважається переможцем гри.

Питання для брейн-рингу на тему "Діти та їхні права".

1. До якого віку, згідно правових документів, особа вважається дитиною?
2. Як ви розумієте назву "Пекінські правила"?
3. Що за ісламським правилом означає термін "кафала"?
4. В якій країні світу встановлено найнижчий віковий ценз кримінальної відповідальності?
5. Коли було створено Дитячий фонд ООН, в якій країні знаходиться його штаб-квартира і хто його президент?
6. Як пов'язані нововведення, які регламентує Закон України "Про органи і служби в справах неповнолітніх та спеціальних установ для неповнолітніх", з діяльністю великого педагога Макаренка?

7. Які, згідно Закону України "Про банки і банківську діяльність", права неповнолітніх щодо вкладів?

8. Якщо на момент народження дитини один з батьків був громадянином України, а інший – особою без громадянства, чи вважається дитина громадянином України, незалежно від місця її народження?

9. Чи діють в Україні ювенальні суди?

10. Чи є деліктоздатним 14-річний громадянин України, який навмисне заподіяв аварію поїзду? Чому?

Брейн-ринг "Україна – демократична правова держава"

Мета. Проконтролювати рівень засвоєння учнями деяких тем правознавства, активізувати пізнавальну діяльність, викликати інтерес до вивчення права, розвивати логічне мислення, прививати навички правомірної поведінки.

Обладнання. Апаратура для Брейн-рингу: панель, де вмикається жовта чи червона лампа — в залежності від того, яка команда дає вірну відповідь; круг і молоток для гонго-сигналу, "чорний ящик", набір цифр для рахунку. Емблема-плакат клубу "Діоген-2". Обладнання і картки-букви для гри з глядачами. Плакат "Феміда". "Свитязь", екран, слайди.

План проведення гри:

1. Вступне слово ведучих.
2. "Правові гони".
3. Відбіркова гра.
4. Гра з глядачами.
5. Відбіркова гра.
6. Гра з глядачами.
7. Фінальна гра.
8. В ході фінальної гри кожен капітан має право на паузу (перша пауза — музична, друга пауза, третя пауза — гра з глядачами).
9. Підведення підсумків гри.

I.

1-й ведучий. Ми раді вітати всіх, хто зібрався в цій залі: вчителів, гостей, учнів...

2-й ведучий. Продовжуємо ігри нашого інтелектуального клубу "Діоген-2".

1-й ведучий. Тема Брейн-рингу — "Україна — демократична, правова держава".

2-й ведучий. Але ви будете мати можливість показати свої знання і в галузі літератури, мистецтва, історії.

1-й ведучий. За звання кращих знавців права будуть змагатись команди 9-х класів; 9-а — "Юристи", 9-б — "Бакалаври".

2-й ведучий. Прослухайте план проведення Брейн-рингу.

Відбудеться три командних гри: дві відбіркових і фінальна. Відбіркові йдуть до 3 балів, фінальна до 5 балів. В перервах — гра з глядачами.

II.

1-й ведучий. Які ж команди будуть брати участь у першій відбірковій грі? Це вирішать "Правові гони" — своєрідна розминка.

2-й ведучий. В першій відбірковій грі будуть брати участь команди, що дадуть найбільшу кількість вірних відповідей за 1,5 хвилини (3 оберти стрілки).

1-й ведучий. Запрошую команду "Юристи" 9-а класу, звучить музика з передвиборних роликів.

2-й ведучий. Думаю, що ця музика нагадала вам про вибори.

1-й ведучий. "Джерелом державної влади має бути народ" — це одна з суттєвих ознак правової держави.

2-й ведучий. І питання наших правових гонів стосуються демократії, виборів, виборчої системи.

Питання для правових гонів

1. Влада народу. (*Демократія*).
2. Спосіб прийняття законів або важливих рішень шляхом голосування населення. (*Референдум*).
3. Референдум — безпосередня демократія. Так? Ні? (*Так*).
4. Система виборів, коли обраним вважається кандидат який набрав більшість голосів. (*Мажоритарна*).
5. Повноважний представник народу в органах законодавчої влади. (*Депутат*).
6. Кількість депутатів в складі Верховної Ради. (*450*).
7. Вищий орган законодавчої влади. (*Парламент*).
8. Термін, на який обирається народний депутат. (*4 роки*).

9. Автор першої Конституції України. (*Пилип Орлик*).

10. В республіці — громадянство, а в монархії — ?. (*Підданство*).

11. Перший Президент України, обраний всенародно. (*Л. Кравчук*).

12. Обмежувальні умови залучення громадян до участі у виборах. (*Виборчий ценз*).

13. Віковий ценз для народних депутатів. (*21 рік*).

14. Гарантія, що повинна забезпечити умови для виконання депутатами своїх повноважень. (*Депутатська недоторканість*).

15. Різноманітність поглядів. (*Плюралізм*).

16. Президент України, обраний Центральною Радою. (*М. Грушевський*).

17. Перший збірник законів на Русі. ("*Руська Правда*").

18. Дата прийняття Конституції незалежної України. (*28.06.1996 р.*).

19. Президентом може бути обраний громадянин, вік якого не менш... (*35 років*).

1-й ведучий. Запрошує команду 9-б класу "Бакалаври", потім 9-в класу "Казус".

2-й ведучий підводить підсумок Правових гонів, запрошує першу команду за жовтий ігровий стіл, другу — за червоний стіл.

III.

1-й ведучий. Починаємо першу відбіркову гру. Питання цієї гри стосуються ідеї правової держави і таких ознак правової держави, як верховенство закону у регулюванні суспільних відносин, панування права в управлінні державними справами.

Питання для першої вибіркової гри

Сучасна концепція правової держави складалась зусиллями багатьох поколінь учених різних країн. (*Виходить людина в грецькому одязі, говорить: "Я бачу загибель тієї держави, де закон не має сили і перебуває під чієюсь владою. А там, де закон — володар над правителями, а вони його раби, я вбачаю порятунок держави й усі блага, які тільки можуть дарувати державам боги."*)

2-й ведучий. Увага, питання. — Хто ця людина? Про яку ознаку правової держави ведеться у його виступі?

Відповідь. Платон, "верховенство закону".

— Засновниками теорії правової держави вважаються Дж. Локк, Ш.Л. Монтеск'ю, І. Кант. А хто з українських академіків правознавців (*назвіть хоча б 2 прізвища*) зробив свій внесок у розробку теорії правової держави, запропонував свої визначення основних рис правової держави?

Відповідь. Б.О. Кістяківський, Ф.Б. Тарановський, М. Палієнко.

(*Сценка "Судочинство на Січі"*).

Одна з ознак правової держави — панування права. А яке джерело права було використано для прийняття судового рішення в цьому випадку?

Відповідь. Звичаєве право (*або правовий звичай*).

— Зверніть увагу на плакат. Це — богиня правосуддя. У грецькій міфології дочка Урана і Геї, друга дружина Зевса, з версією Есхіла — мати Прометея. Вона була радницею великого бога, передавала людям пророцтва і повеління Зевса. Як звучить ця богиню, що є символом правосуддя?

Відповідь. Феміда.

IV. Перша гра з глядачами.

— Богиню правосуддя часто зображують з пов'язкою на очах, мечем і терезами. Меч — символ неминучості покарання, терези — показували ступінь (*міру*) вини людини. Символом чого є пов'язка на очах Феміди?

Відповідь. Неупередженості.

— А яке джерело права використано в даному випадку? Виходить суддя: "Для того, щоб винести рішення у цій справі, що сьогодні слухається у суді, ми знайшли в архівах аналогічну справу, що розглядалась 3 роки тому і на підставі того рішення винесли своє".

Відповідь. Правовий прецедент.

— Ви вже згадали такі джерела права як правовий прецедент, правовий звичай. Але головне джерело права — нормативно-правовий акт. Завдання командам: "Згадайте структуру нормативно-правового акта і визначіть, де тут гіпотеза, диспозиція, санкція". (*На столи роздається текст ст. 173 ККУ, де передбачається відповідальність за дрібне хуліганство*).

V.

Ведучий. Починаємо другу відбіркову гру.

За червоний ігровий стіл запрошується команда...

За жовтий — ...

Гра іде до 3 балів.

— Яка з ознак правової держави має на меті не допустити узурпації державної влади?

Відповідь. Поділ влади на законодавчу, виконавчу, судову.

— Наступне завдання стосується однієї з гілок державної влади — виконавчої.

Назвати пропущені ланки в схемі органів виконавчої влади (*командам роздаються листи зі схемою органів виконавчої влади*).

Органи виконавчої влади

Центральні 1?

Місцеві 2?

Обласні та районні держадміністрації 3?

Відповідь. 1? — регіональні. 2? — Кабінет Міністрів, міністерства, держкомітети, відомства. 3? — виконкоми місцевих, селищних, сільських рад.

— Увага, "Чорний ящик". (*Мелодія з кінофільму про Ш. Холмса*).

Ви бачите богиню правосуддя з пов'язкою, мечем, терезами. А раніше, замість меча (караючого меча правосуддя) зображували інший символ — не караючий, а, навпаки, такий, що одарював тих, хто не порушував закон. Цей символ знаходиться в "Чорному ящику". Назвіть його.

Підказка. З цією річчю часто зображували римську богиню щастя Фортуну.

Відповідь. Ріг достатку.

— Знайдіть помилку в тексті: "Президент України, Кабінет міністрів України, Національний банк України, Верховний Суд України — всі вони мають право законодавчої ініціативи".

Відповідь. Верховний Суд України такого права не має.

— Які положення, зафіксовані в Конституції України, свідчать про те, що Основний Закон дотримується принципу жорсткого поділу влади? Назвіть 2-3 положення.

Відповідь:

а) "право вето" — вплив президента на процес законотворчості;

б) право парламента притягувати до відповідальності президента в порядку імпичменту;

в) різні терміни повноважень президента і парламента.

— Як в Україні називається те, що в Данії називають "фолькетінг", в Ісландії "альтинг"; в Ізраїлі — "кнессет", в Югославії — "скупщина"?

Відповідь. Верховна Рада.

— В Іспанії — "кортеси", в Швеції — "рікстаг", в Польщі — "сейм". А як в США?

Відповідь. Конгрес.

VI. Друга гра з глядачами.

Ведучий. Ця богиня ототожнюється з правосуддям і законом. Назвіть вираз, пов'язаний з її ім'ям, що вживається, часто іронічно, для визначення слуг закону — суддів, юристів.

Жреці Феміди.

VII. Фінал.

Ведучий. Починаємо фінальну гру. У фіналі беруть участь команда ..., запрошується за червоний ігровий стіл, і команда ... запрошується за жовтий ігровий стіл. Гра йде до 5 балів.

Питання для фінальної гри:

— Наявність ефективної правоохоронної системи — одна з ознак правової держави. Увага, про який правоохоронний орган і чому ми говоримо: "незриме око держави".

Відповідь. Про прокуратуру, тому що її основна функція — нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство...

— Через декілька років ви будете отримувати атестат зрілості. Я зачитаю вам атестат одного з літературних героїв, і ви маєте сказати — чий це атестат і хто його склав. До речі, цей герой має пряме відношення до правоохоронних органів.

Атестат.

1. Знання в галузі літератури — ніяких.
2. Знання в галузі астрономії — ніяких.
3. Знання в галузі ботаніки — нерівномірні. Знає властивості беладони, опіуму, ядів взагалі. Не має поняття про садівництво.
4. Знання в галузі хімії — глибокі.

5. Знання в галузі анатомії — точні, але безсистемні.

6. Знання в галузі кримінальної хроніки — величезні. Здається, знає всі подробиці кожного злочину, здійсненого в ХІХ ст.

7. Добре грає на скрипці.

Відповідь. Шерлок Холмс, склав — Ватсон.

— Увага! "Чорний ящик"!

Існування демократії неможливе без свободи слова, права на утримання інформації (*ст. 34 Конституції України*). Питання: в "чорному ящику" знаходиться те, що в перекладі з італійської — "сорока", або "сороченятко", і має безпосереднє відношення до названих прав і свобод. Що в "чорному ящику"?

Підказка. Вам буде легше відповісти на це питання, якщо згадаєте, символом чого вважається сорока.

Відповідь. Сорока — символ лісової поширювачки новин. Недарма кажуть "сорока на хвості принесла" про щойно почуту новину. Емблему цього птаха мали перші газети. Отже, в "чорному ящику" — газета.

— А тепер мова піде про один з конституційних принципів правового статусу громадян України. Назвіть принцип, до якого підходить висловлювання американського філософа Емерсона: "Моя свобода розмахувати руками закінчується там, де починається ніс мого ближнього".

Відповідь. Принцип недопустимості зловживання правом.

— Увага на екран. Ви бачите фрагмент картини відомого художника. Питання. Назвіть картину, її автора, і — порушення якого права людини тут зафіксовано?

Відповідь. "Іван Грозний і син його Іван" І. Рєпіна. Порушено право на життя. До речі, позували Мясоедов — російський художник і Гаршин — російський письменник.

Ведучий. Напередодні Нового 2000 року смертна кара в Україні була відмінена. І це ще один доказ того, що наша держава дійсно намагається не порушувати права людини, а, значить, знаходиться на шляху побудови правової держави.

— Проблема прав людини має міжнародний характер. Головну роль з міжнародних організацій по захисту прав людини відіграє ООН. Назвіть документи ООН, що входять в міжнародну Хартію прав людини. Увага, питання: Назвіть документи ООН (*хоча б 3*), де зафіксовані права людини.

Відповідь. "Загальна декларація прав людини", "Міжнародний пакт про громадянські і політичні права", "Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права", "Конвенція про права дитини". Документи ООН є орієнтиром для інших країн з питань захисту прав людини.

— Один з напрямів формування правової держави в Україні — підвищення рівня правової культури громадян. Питання: А що включає в себе поняття "правова культура"?

Відповідь: Знання і вивчення права. Дотримання правових норм. Вміння кваліфіковано захистити свої права і права інших громадян в разі їх порушення.

– Складіть словник юридичних термінів (за 1,5 хвилини).

1. 1) Спосіб систематизації законодавства:

К.....Я

2) Основний Закон держави:

К.....Я

3) Підкуп державних, політичних, громадських діячів, що здійснюється особою, або групою осіб у власних інтересах

К.....Я

4) Форма оскарження і перевірки судом вищої інстанції вироків, рішень і постанов судів першої інстанції, що не набули законної сили

К.....Я

2. 1) Правовий прецедент.

2) Правовідносини.

3) Прокуратура.

4) Презумпція невинуватості.

У випадку 1 діти повинні написати терміни на основі визначень, у випадку 2 — навпаки.

Відповіді.

1. 1) Кодифікація;

2) Конституція;

3) Корупція;

4) Касація.

2. 1). Судове чи адміністративне рішення з конкретної юридичної справи, якому надається обов'язкове значення під час вирішення всіх наступних аналогічних справ.

2) Врегульовані нормами права суспільні відносини учасники яких мають суб'єктивні права і обов'язки, що забезпечуються державою.

3) Державно-правова інституція, на яку покладається підтримання державного обвинувачення в суді, нагляд за додержанням законів...

4) Правовий принцип, за яким щодо особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, припускається невинність до того часу, поки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому законодавством і встановлено вироком суду...

— Прослухайте завдання: кожна з команд отримає листочки, де написані слова. З цих слів ви повинні скласти відому фразу, крилатий юридичний вислів, що, врешті решт, закликає нас з вами підвищувати рівень своєї правової культури. Назвіть цю фразу.

(Слова: незнання, закон, не, від, звільнення, відповідальність).

Відповідь. Незнання закону не звільняє від відповідальності.

VIII.

В ході фінальної гри: музична пауза (звучить пісня).

IX. Третя гра з глядачами

— Ми вже згадували про свободу преси. Але не завжди повідомлення в газетах правдиві й достовірні. Який птах є символом безсоромних домислів і вигадок журналістів?

Відповідь. Качка.

Після недостовірних, але потрібних для збільшення тиражу газет, новин і повідомлень довгий час ставили літери NT (з латинської — "не перевірено"), скорочено — ен-те (німецькою — качка). Так мирна качка стала символом безсоромніших журналістських домислів. Вираз "газетна качка" з'явився в XVII ст. в середовищі німецьких газетярів.

X.

Підведення підсумків гри.

XI.

1-й ведучий. Команди показали непогані знання в галузі права. Кращою була команда...

2-й ведучий. Можливо, ця гра допоможе комусь з вас зроби вибір життєвого шляху.

1-й ведучий. І на нашій сцені, можливо, ви бачили тих, хто через декілька років стане на сторожі закону.

2-й ведучий. Майбутніх юристів, прокурорів, судей.

1-й ведучий. А всім нам гра допоможе стати законослухняними громадянами.

2-й ведучий. До нових зустрічей в нашому інтелектуальному клубі.

(С.М.Сурмило, вчитель методист)

2.21. Аукціони

Є кілька форм організації аукціону. Наприклад, ідеї висувують і "пропонують" мікрогрупи вихованців, а вчителі, директор школи, батьки, культпрацівники "купають" їх. "Ціна" ідеї визначається за кількістю балів. Кращою вважається ідея, що дістала найвищий сумарний бал. Є ще один варіант аукціону ідей – без балів. Мікрогрупа чи окремих учасник висувують ідею, а "аукціонер" пропонує "удосконалити" її іншою. Аукціон продовжується доти, доки вичерпаються ідеї-поправки. Найкращою ідеєю визначається та, за яку проголосує більшість. У перервах можна зробити агітафішу, рекламу, заспівати пісню. Ідеї висувуються для втілення їх в життя, але розпочинати можна з найфантастичніших пропозицій.

Аукціон економічних знань

Мета: активізувати засвоєння економічних понять, зацікавлення учнів економічною проблематикою, знайомство з умовами аукціону, який все більше входить в економічну практику нашого суспільства.

Організація проведення аукціону: по-можливості необхідна вся атрибутика аукціону, трибуна ведучого, дерев'яний молоток, гонг, табличка для учасників з порядковими номерами.

За один-два тижні до проведення аукціону через шкільні засоби масової інформації до всіх класів доводяться умови проведення аукціону економічних знань, а також товари, які беруть продаватись.

В аукціоні можуть брати участь як окремі учні, так і цілі колективи в особі своїх представників.

Умови проведення аукціону доцільно оформити у вигляді стенду (оголошення) і помістити на доступному для всіх місці, щоб бажаючі могли ознайомитися з правилами проведення аукціону.

Хід аукціону. Перед початком всі бажаючі куплять таблички з номерами, які дають їм право брати участь у торгах. Для того, щоб купити ці таблички, необхідно відповісти на нескладне економічне питання.

Після цього починається сам торг: ведучий оголошує товар (сувеніри, які виготовлені самими учнями) і оголошує його початкову вартість – конкретні запитання економічного змісту. Звучить гонг. На обдумування запитання дається одна хвилина, після чого звучить гонг, і ведучий починає запитувати всіх бажаючих у тому порядку, як вони підняли руки з таблицями.

Коли відповідь першого учасника, який виступав по конкретному запитанню, точна, ведучий вдаряє в гонг – товар вважається проданим. Коли відповідь не точна чи потребує доповнення, то ведучий звертається до інших учасників, які хочуть допомогти. Чия відповідь буде точніше, правильніша, той оголошується тією людиною, яка купила товар для продажу. Помічник ведучого вручає цьому учаснику проданий товар.

Запитання для аукціону.

1. Що таке реальна і номінальна заробітна плата?
2. Що входить в структуру собівартості продукції?
3. Яка форма організації праці була використана в російській народній казці "Ріпка"?
4. В якій казці головний герой весь свій золотий запас розміщує в дуже надійне підприємство, маючи надію на великі дивіденди?
5. Назвіть основні принципи господарського розрахунку?
6. Що таке режим економії?

Головна вимога до запитань, які виносяться на аукціон: чіткість самого запитання і можливість такої ж чіткої відповіді для того, щоб ведучий міг швидко орієнтуватись при виступі учасників аукціону.

Книжковий історичний аукціон "Книжкові пристрасті навколо історії"

Учасники. Представники від 5-Г класу, гості і учні 8-А класу.

Оформлення актової зали:

- на сцені виставка книг, присвячених Б.Хмельницькому;
- в залі на стіні плакати про мудрість книги;

- на сцені 3 журнальних столики, трибуна для ведучого;
- перед входом в актову залу книжкова крамниця "торг".

Атрибути аукціону:

1. Гонг.
2. Молоток.
3. Символ мудрості - емблема сови.
4. Картки для торгів.
5. Кошель.
6. Книги - призовий фонд.
7. Козацькі символи.

Музична пауза: українські пісні з історії козацтва в виконанні 5-Г класу.

Хід аукціону

Ведучий. Добрий день, шановні дорогі друзі книги! Ласкаво просимо на книжковий історичний аукціон. Гетьман зі старшинами оцінять ваші знання з історії, ерудицію і інтелект. Зустрічайте Січову Раду.

(З козацькою піснею до зали входить гетьман зі старшинами (старшокласники)).

Ведучий. Сьогодні у вас буде можливість, беручи участь у вікторині аукціону, поповнити свої полицки новими і старими чудовими книгами. Представляю вам офіційних осіб книжкового аукціону:

- Аукціоніст
- Журі - Січова Рада *(старшокласники)*
- Вести аукціон буду я.

Всім учасникам аукціону писар Січової Ради роздає картки з номером. Члени журі беруться фіксувати активність і вірність відповідей. Вам достатньо тільки підняти свою картку. Протягом торгу ви пропонуєте ціну книги теж піднявши картку.

Ведучий. Аукціон проводиться з метою: привернути увагу до книги, прищепити любов до неї і поглибити ваші знання. Виручені кошти підуть на оформлення шкільного кабінету історії козацтва.

Ведучий. Аукціон проводиться в 2 тури. І тур називається "Ваш шанс" – це своєрідна розминка. Час на обдумування – 1 хвилина. За вірну відповідь – приз. ІІ тур – основний конкурс. Відповідь на поставлене питання повинна бути вичерпна. Переможець стає володарем книги, яка знаходиться в скриньці. Якщо правильна відповідь не одержана:

- книга буде розіграна за звичайними правилами аукціону: пропонується стартова ціна, йдуть торги, потім книга продається тому, хто останнім запропонував ціну.

Для того, щоб відповісти на питання, чи брати участь в торгах:

- ви піднімаєте картку і ми даємо вам слово. Проявіть кмітливність, продемонструйте свої знання з історії, ерудицію.

Ведучий. Отож І тур – розминка "Ваш шанс".

1. Назвіть трилогію А.Рибаківа ("Дети Арбата", "35-й и др.", "Страх").

Приз — книга.

2. Одного з київських князів сучасники назвали "князем-воїном", другого – "тестем Європи". Назвіть їх імена (Святослав Ігорович і Ярослав Мудрий).

Приз — книга.

3. Хто з українських гетьманів довше всіх тримав булаву? (Іван Мазепа)

Приз — книга.

4. Хто очолив перший із відомих козацько-селянських повстань в Україні в XVI столітті? (Криштоф Косинський)

Приз — книга.

5. Герой серії романів Агати Крісті. (Еркюль Пуаро)

Приз — книга.

6. Монета різних часів і народів. (Грош)

Приз — книга.

7. Цей предмет має відношення до дерева, коня і козака. Про що мова? (Бунчук)

Приз — книга.

8. Назва того, що в мене в руках, тісно пов'язана з предметом, необхідним малюку, але це не дитяча забава! Цей предмет міг стати потрібним будь-якому козаку. Про що мова? (Люлька)

Приз — книга.

Ведучий. А зараз музична пауза "Засвистали козаченьки в похід" - так називається історична пісня в виконанні козачат 5-го класу.

Ведучий. Отож, настроїмося на серйозну роботу. Переходимо до другого, основного туру. Нагадую, відповідь повинна бути вичерпною і прозвучати через хвилину. Переможець стає власником книги. Якщо відповідь неправильна,

Другий приз – книга... вручається володарю картки №...

Ведучий. Аукціон закінчений. Як добре, що тут зібралися знавці і любителі історії, книги.

*Где есть поветрия на чтение,
В чести там грамота, перо.
Где грамота, там просвещение,
Где просвещенье — там добро!*

(Вяземський)

Ведучий. Бажаю вам читати, тому що це не така проста і легка справа, як здається. Усім бажаю добра, здоров'я, багато хороших книг, до нових зустрічей.

2.22. Конкурси

Творчим групам учнів дають завдання – придумати і внести якомога більше пропозицій на актуальну тему. Наприклад: подумайте і опишіть свої пропозиції по економії часу. Це повинні бути оригінальні, ще не існуючі приклади, способи, які хоча б на секунду зекономили час людини.

Пропонуючи свої пропозиції, аргументуйте їх.

Основні критерії конкурсу:

- а) оригінальність запропонованого методу;
- б) наукова обґрунтованість пропозицій;
- в) практичність, можливість використання.

Свято-конкурс, присвячене Дню української писемності та мови: "Справжні козаки"

Мета. Звернення до історичних коренів писемності та мови; популяризація української культури та мистецтва. Розкриття краси та співучості української мови, заохочування молоді до національного мистецтва. Виявлення найбільш яскравих, талановитих, веселих, кмітливих команд. Виявлення та розвиток дружніх стосунків між вчителями та учнями. Обмін знаннями та творчістю між школами. Розвиток дружніх стосунків та здорової конкуренції.

Умови конкурсу. Від кожної школи запрошуються команди у складі: 1 пара від учителів (чоловік та жінка) та 1 пара від учнів (теж чоловічої та жіночої статі) обов'язково.

Команди виконують програмний виступ:

1. Візитка команди "Козаки на Азові" — 3 хвилини.
2. Конкурс "Козацький кутюр'є" (виготовлення 1 костюма та демонстрація з коментарем модерністського українського одягу).
Гумор та фантазія — ваші помічники — до 2 хвилин.
3. Конкурс "Літературний".
4. Конкурс "Ерудит" — 2 питання кожній команді з історії української писемності та мови.
5. Конкурс "Особливості української національної кухні" (одна найкраща страва з гарбуза).
6. Творчий конкурс "Вечірня казка для малят" (обов'язковий гумор, фантазія, танці, пісні). Не забувайте про тему "Козаки на Азові".

Програма ДК "Нефтехимик" м. Бердянська.

Сценарій команди "Чорнобривці", ЗОШ № 4 м. Бердянська.

Візитка:

Шум моря — фонограма.

Пісню під фонограму виконують хлопці (*пісня "У моря, у синього моря"*).

1. *На морі, Азовському морі
Пливли у човнах на просторі
Козаки за пороги до Січі,
До нової землі.*

Приспів:

*Дивіться, ой, хлопці, яка земля,
Можливо, тут щастя знайду і я.
Давайте подивимось що і як, —
Чи не справжній же я козак?*

2. *Блакитнеє небо над нами,
І човни надійні під нами,
І сонце зігріває козаків
На гарнішому з морів.*

Приспів.

Шум моря — фонограма.

1-й хлопець. "Харашо на світі жить, коли біля вас море шумить..." (*Остап Вишня*).

2-й хлопець. "І так добре на ракушках лежитья, бо під вами плахта, а на небі — сонце!"

1-й хлопець. "А он, здається, і дівчата йдуть. Познайомимось?"

Заходять дівчата — співають пісню:

Посилала мене мати — іди, доню, килим ткати.

*Як пішла я ткати килим — то зустрілася із милим,
то зустрілася із милим.*

1-й хлопець. Добрий день, дівчата! Куди зібралися?

1-а дівчина. Добрий день, хлопці! А хто ж ви самі такі? Та звідки узялися?

Хлопці виконують пісню (пісня "Три танкіста").

*Над морями хмари ходять хмуро,
Край чарівний тишой обійнятий.*

Біля білих берегів Азова

Козаки сміливії стоять. / двічі

Припливли — і пісня в тім порука

У незламній і міцній сім'ї,

Два козаки — два веселі друга —

Оборонці рідної землі. / двічі

2-а дівчина. То ви не тутешні?

2-й хлопець. Еге ж! То давайте познайомимось, дівчата!

Дівчата виконують пісню:

Ніна душка, Ніна любка,

Ніна мила, як голубка,

Таня рибка, Таня пташка.

Таня гарна молодичка!

2-й хлопець. А куди це ви так позаквітчувались? Чи не на вечорниці зібралися?

2-а дівчина. Не зовсім так. В наших краях конкурс оголошено "Справжні козаки", запрошено всіх бажаючих.

1-й хлопець. А нас візьмете, то ми на Азові залишимось!?

1-а дівчина. Чому б ні? А як будемо називатися?

Всі разом. "Чорнобривці"!

Фонограма "Їхали козаки". Під фонограму виконують танок та йдуть зі сцени.

Домашнє завдання.**Вступ.**

*Слухайте, люди, дорослі й малі,
Ті, що живуть на українській землі,
Разом із нами в мандрівку рушайте,
Кидайте все, та в похід поспішайте.
Будуть в поході й загадки, й пісні,
Танці веселі, легенди, казки.*

Сцена 1. На сцені три дівчини під вікном, тиха мелодія.

Голос автора.

Автор. Три дівчини під вікном
Вишивали вечірком.

1-а дівчина. Якби вийшла за гетьмана, —

Автор. Каже перша полум'яна, —

1-а дівчина. То відразу б на весь світ
Зготувала б я обід!

2-а дівчина. Коли б я знайшла такого, —

Автор. Каже друга чорноброва, —

2-а дівчина. То на весь би світ одна
Наткала б я полотна.

3-я дівчина. Стала б жінкою гетьмана, —

Автор. Третя мовить вся рум'яна, —

3-я дівчина. Я для свого вояка народила б козака!

Автор. Ще і вимовить не встигла, пісня ніби забриніла,
Входить в хату отаман, — за поясом — ятаган!

На сцені козак (співає пісню).

Чорнії брови, карії очі.

Темні, як нічка, ясні, як день.

Ой, очі, очі, очі дівочі,

Де ж ви навчилися зводить людей?

Сцена друга

(Гетьман прощається з дружиною, йде зі сцени, вона махає йому услід хустиною).

Автор. В ті часи війна була,
Гетьман, сівши на коня,
Із дружиною попрощався
І за ворогів узявся.

А між тим, як він далеко.

До палат приніс лелека

Та таке маля гарненьке —

Справжній він козак для неньки.

Фонограма "Танок лебедів". Виконує лелека, подає дитину дружині гетьмана.

Після танцю на сцені стає темно, мати співає колискову дитині, коли вмикають світло, замість немовляти біля матері сидить син-парубок.

Автор. Той гетьманчик, вір чи ні,

Ріс не на роки — на дні.

Тиждень, місяць вже проходить,

Вже з дівчат очей не зводить.

Ну і вправний же козак, гне підкови — то за так!

А як вдарить кулаком — ворог котиться клубком.

А як мчить він на коні — не наздоженеш в три дні.

Карі очі, чорні брови — слава йде на всі діброви,

Розум, сила, спритність є, ще й надії подає.

Сцена третя.

Автор. А між іншим жінка тужить.

Жінка. Щось коханий довго служить,

Б'ється з ворогом та де?

Автор. Ось листа нарешті шле.

Жінка. Та недобра звістка в ньому:

Пише, що і рад додому,

Та кайдани не пускають —

Вороги в себе тримають.

Автор. Як почув тее синок, —

Виступив вперед на крок,

Очі блискавки метаять.

Син. Вороги того не знають, що вже виріс богатир.

Що вже є кому дістати шаблю з піхов ради мати,

Заради батька і країни, — тільки не було причини.

Мати рідна, ви простіть і в дорогу відпустіть.

(Співає. Народна пісня "Не плач, не плач, Марусенько").

Не плач, не плач, матусенько, не плач, не журися,

Та за свого ріднесенького богу помолися.

Мати співає. Іди, іди, мій синочку, та не забарися,

За чотири неділеньки додому вернися!

Козак прощається з матусею і йде визволяти батька.

Сцена 4 (на сцені лежить килим, подушки, на подушках сидить султан).

Автор. Довго їхав, чи не довго наш козак,
 Ти повір мені, малеча, було саме так.
 У степу широкому вгледів він: намет стоїть.
 Золотом, бархатом на сонці він блищить.
 Тишком-нишком молодець підкрався,
 Та про все, як слід дізнався.

Фонограма. Танок невірниць.

Султан. Буду скоро я султаном на весь світ,
 Стану й на Азові отаманом ще досвіт,
 Гетьман український в мене "у гостях",
 Потанцюю скоро на його костях.

Козак підхоплюється з засідки.

Козак. Ах, ти — погань бусурманська! Не діждеш!
 Саме в цю хвилину ти й помреш!
 Не побачиш більше нашого ти сонця.
 Зараз викину тебе в віконце.

Бігають по сцені. Козак намагається схопити султана, а султан тікає від козака та просить:

Не губи, не убивай, козаче, обіцяю бути тільки краще,
 Хочеш, зараз відпущу твоїх братів? Щойно ось зробити це хотів.

Козак. Ах, ти ворон чорний, ще й брехати,
 Батька рідного упік за грати.
 Скільки ти родин осиротив!?.
 Ще й бажаєш, щоби я тобі простив?!

Султан тікає за сцену. Козак визволяє отамана. Всі діючі особи виходять на сцену.

Автор. Так козацька сила у пригоді стала, —
 Матінка-природа точно знала, —
 Тільки сила справжньої любові до родини,
 До прекрасної чудової країни переможе темну злу

годину

І врятує врешті Україну.

Всі співають пісню "Гей, наливайте повнії чари...".

Автор. По цій мові — будьте здорові,
 Мені доводилось, панове,
 З казки слів не викидати.
 А що було, прошу про те
 Лихом не поминати.

Т.В. Євдокимова, вчитель

Ігрова програма "Конкурс юних дипломатів"

Всі учасники запрошуються в школу юних дипломатів.

Знайомство з учасниками. Інтерв'ю перед тим, як іти до школи. Побажання.

Конкурсна програма

- 1) Політично-історичний
- 2) Літературно-мовний
- 3) Географічний
- 4) Музично-танцювальний
- 5) Домашнє завдання

(Вручення вірчих грамот уряду тієї держави, в яку приїхали працювати, і прийом дипломатів, тобто вечір для дипломатів, урядом країни, в яку прибув дипломат для роботи - 5 хв.)

I. ПОЛІТИКО-ІСТОРИЧНИЙ

Дипломату, який відправляється працювати за кордон, треба бути розвинутою людиною, багато читати, знати, любити свою Батьківщину так, щоб приносити їй користь, знати добре її історію, про боротьбу свого народу за незалежність упродовж багатьох століть.

Так ось, до вас запитання.

1) Кого із видатних політичних діячів України в 1917 році обрали першим президентом Української Народної Республіки:

1. Симон Петлюра
2. Павло Скоропадський
3. Михайло Грушевський +

2) В Україні проживає біля 100 націй та народностей. Наш уряд приділяє велику увагу до невеликих народів, тобто меншин, для них відкриті національні школи, видаються газети та журнали різними мовами.

До вас запитання?

Яка з названих газет видається в Україні болгарською:

1. "Дзенник Кійовські" (польською)
2. "Роден край" +
3. "Республіка" (російською)
4. "Україніше вельт" (німецькою)

3) Скільки існує Україна, стільки вона боролася за свою незалежність.

Вкажіть населений пункт Житомирщини, пов'язаний з гайдамацьким повстанням на початку XVIII сторіччя.

1. Корнин.

2. Кодня +

3. Корчак

4) Уявіть собі, що вас відрядили працювати дипломатом в США.

Для роботи в цій країні вам необхідно знати історію, політичних діячів.

В 60-х роках в США діяли три відомі політичні діячі, це:

1. Збігнев Бжезинський

2. Генрі Кісінджер +

3. Майкл Новак

Кому з них належить книга "Ядерна зброя і зовнішня політика", в якій він пропонував ядерну зброю для проведення зовнішньої політики?

5) США налічує понад 40 президентів. Один з них самий прогресивний, 16-ий. Хто це?

1. Джордж Буш

2. Рональд Рейган

3. Авраам Лінкольн +

6) Хто з політичних діячів США обирався на пост президента 4 рази:

1. Вудро Вільсон

2. Теодор Рузвельт

3. Франклін Делано Рузвельт +

7) Уявіть собі, що ви прибули на дипломатичну службу в Європу, скажімо, в Англію, а може, в Польщу. Ви можете часто по дипломатичній роботі мати відносини з іншими країнами Європи, Азії, Африки чи Австралії. Вам треба знати, хто являється президентом тієї чи іншої країни, в яких країнах виконавча влада в руках прем'єр-міністра, історію ведучих країн світу.

Отже, наступні питання будуть такими:

Назвіть президента Республіки Болгарія. Визначте прізвище та ім'я президента із трьох:

1. Лех Валенса

2. Вацлав Гавел

3. Желю Желев +

8) В яких країнах світу виконавчу владу представляють прем'єр-міністри? Запишіть по порядку номерів країни, вкажіть по номерах, які це країни.

1. Франція
2. Англія +
3. Індія +
4. Греція +
5. Німеччина

9) В якому році було створено Європейське економічне товариство?

1. 1947 року + липень місяць
2. 1950 року
3. 1959 року

10) Ви, напевно, знаєте, що Німецька Демократична Республіка об'єдналася з ФРН. Скажіть, будь ласка, в якому році відбулось це з'єднання?

1. 1989 р.
2. 1990 р. +
3. 1991 р.

11). Дипломат повинен бути коректним, ввічливим, обов'язковим. Вчасно з'являється на зустрічі, не запізнюватись на прийоми до голів урядів. Для цього йому необхідно мати хороший годинник, який би не відставав і не поспішав. Де можна купити хороший годинник?

Так от, назвіть країну Західної Європи, яка славиться виробництвом хороших годинників:

1. Австралія.
2. Швейцарія +
3. Швеція.

12) Дізнатись про новини в житті народів Західної Європи можна з газет та журналів зарубіжних країн.

Питання. Яка з названих газет видається в Іспанії:

1. "Періодіко" +
2. "Аванті" (Вперед - Італія)
3. "Гардіан" (загальнонаціональна газета - Англія)

13) Назвіть ім'я та прізвище політичного діяча, який в 1993 році був удостоєний Нобелівської премії за відстоювання прав людини:

1. Анжела Девіс (Америка - США)
2. Леонардо Пелтієр (Америка - США)
3. Нельсон Мандела (ЮАР) +
4. Михайло Горбачов.

II. ЛІТЕРАТУРНО-МОВНИЙ

Дипломат, який відправляється працювати за кордон, повинен володіти іноземними мовами, вміти читати газети, які друкуються мовою тієї країни, де він живе. Щоб досягти успіхів в дипломатичній роботі, необхідно досконально вивчати літературу, мистецтво, традиції, звичаї народу. Тому і питання до вас будуть пов'язані зі знаннями мови та літератури.

1) Прослухайте уривки з творів зарубіжних авторів на іноземних мовах і визначте, якою мовою текст.

I текст поета Уолта Уїтмена

На якій мові був зачитаний текст:

1. Німецькій
2. Чеській
3. Англійській +

II текст іспанського поета Хуліо Матеу "Я не можу"

1. Португальській
2. Іспанській +
3. Нідерландській

III текст Віктора Гюго "Джерело"

1. Фінській
2. Французькій +
3. Шведській

2) А зараз послухайте пісні; необхідно визначити, якими мовами вони виконуються:

На якій мові виконується пісня:

- I. 1. Сербською
2. Грецькою
3. Польською +

- II. 1. Албанською
2. Болгарською +
3. Словацькою

3) Послухайте тексти із творів зарубіжних авторів:

1. Дон Кіхот +
2. Гамлет
3. Пеппі Довгапанчоха

Визначити, який з цих текстів належить Мігелю де Сервантесу Сааведра.

4) Називаю три клички коней:

1. Росінант

2. Чорт +

3. Фру-фру

Яка кличка коня відноситься до твору "Тарас Бульба" російського письменника українського походження Миколи Гоголя.

5) Хто з письменників являється автором роману "Унесенные ветром"?

1. Теодор Драйзер

2. Маргарет Мітчел +

3. Джеймс Олдрідж

6) Хто з перерахованих авторів являється французьким письменником:

1. Вальтер Скотт

2. Віктор Гюго +

3. Ернест Хемінгуей

Він казав правду. Вона була дуже дивна дитина. А найдивніше те, що вона була дуже сильна. Вона могла б підняти навіть коня, якби захотіла, їй завжди хотілося мати коня. І ось тепер він оселився в неї на веранді. Та коли бувало вона розташовувалась там випити після обіду кави, то, не довго думаючи, виносила коня в садок.

То ж, сину, слухай

Мене в саду, всім казала,

Гадюка вкусила сонного.

Усіх датчан такою байкою

Про смерть мою ошукано.

Та знай, мій славний хлопче,

Змій, що урвав життя твоєму батьку,

Надів його вінець,

Отже, хай буде вам відомо, що прохання, з яким я до вас звернувся, полягає в тому, щоб завтра вранці ви посвятили мене в рицарі. Ніч я проведу у вашому замку, без сну, над зброєю, а завтра повторюю, збудеться те, чого я так бажаю і я здобуду законне право об'їжджати всі чотири сторони світу, шукати пригоди і захищати скривджених, тим самим виконуючи обов'язок всього рицарства.

III. ГЕОГРАФІЧНІ ПИТАННЯ КОНКУРСУ ДИПЛОМАТІВ

Дипломату, працюючому за кордоном, необхідно досконально знати географію не тільки своєї Батьківщини, але й зарубіжних країн, які знаходяться на всіх континентах світу.

Тому і питання до вас будуть різні за змістом.

1) В Україні знаходиться озеро, яке називається українським Байкалом, глибина його 58,4 м. Як воно називається:

1. Ялпуг
2. Світязь (на Волині) +
3. Кагул
4. Синевір

2) Яка з річок в Україні впадає в Азовське море:

1. Молочна +
2. Інгул
3. Сіверський Донець
4. Кальміус +

3) Назвіть найбільший острів, що належить Україні:

1. Джарилгач + (в Чорному морі)
2. Бірючий
3. Довгий

4) Укажіть із названих міст саме велике місто в світі:

1. Нью-Йорк
2. Мехіко +
3. Пекін
4. Токіо

5) Яка країна світу посідає перше місце по врожаях чаю:

1. Турція
2. Цейлон
3. Індія +

6) В якому місті в 1868 році було вперше збудовано метро:

1. Лондон +
2. Париж
3. Вашингтон

7) Яка країна посідає перше місце у розвитку квітникарства:

1. Нідерланди (Голландія) +
2. Бельгія
3. Швейцарія

8) Які найменші країни Європи називаються так, як і їхні столиці:

1. Андорра +
2. Монако +
3. Сан-Марино +
4. Люксембург

9) В 1994 році в лютому відбулися зимові Олімпійські ігри на Скандинавському півострові. Укажіть країну, в якій вони пройшли:

1. Швеція
2. Норвегія +
3. Фінляндія

10) В світі є країна, яка займає площу цілого материка. Яка це країна:

1. Мадагаскар
2. Австралія +
3. Ісландія

11) Назвіть найдовшу річку в світі:

1. Ніл + (Єгипет - Африка) 6 671 км
2. Амазонка (Бразилія) 6 437 км
3. Янцзи (Китай - Азія) 6 300 км
4. Міссісіпі (США - Північна Америка) 5 971 км

12) Яка з трьох країн світу знаходиться на південноамериканському континенті:

1. Гвіана +
2. Гвінея (Африка)
3. С'єрра-Леоне (Західна Африка)

13) Яка з європейських столиць являється столицею Республіки Мальта:

1. Андорра
2. Валлетта +
3. Вадуц

IV. МУЗИЧНО-ТАНЦЮВАЛЬНИЙ КОНКУРС

Дипломат повинен бути обізнаним в різних напрямках культури, мистецтва.

1) Хто з перерахованих композиторів являється автором опери "Кармен":

1. Ж.Бізе +

2. Гайдн

3. Вівальді

2) Хто є автором опери "Євгеній Онегін":

1. Мусоргський

2. Чайковський +

3. Даргомизький

3) Яку з опер написав видатний італійський композитор

Д.Верді:

1. Ріголетто +

2. Чіо-чіо-сан

3. Моцарт і Сальєрі

4. Елізе

4) Послухайте платівки. Визначте, якому композитору належить музичний твір "Полонез":

1. Свірідову

2. Огинському +

3. Чайковському

5) Визначте, хто з українських композиторів написав оперу "Запорожець за Дунаєм":

1. Лисенко

2. Гулак-Артемівський +

3. Косенко

4. Бойко

6) Послухайте пісню "Сольвейг" і визначте, хто із композиторів написав цей твір:

1. Ліст

2. Шопен

3. Григ +

7) Подивіться три бальні танці і визначте, в якій країні світу народилося "Танго":

1. Австрії

2. Іспанії +

3. Кубі

2.23. Предметні гуртки

Майже в кожному класі є учні, які більше за інших цікавляться тією чи іншою навчальною дисципліною, її практичними застосуваннями, історією тощо. На уроках учитель не завжди може задовольнити запити цих учнів. Тому їх доцільно організувати в предметний гурток і працювати з ними додатково в позаурочний час.

Найзручніше було б, щоб в предметний гурток входили тільки учні з паралельних класів. Але там, де мало класів, доводиться записувати в гурток учнів з різних класів. Не слід недооцінювати й організаційних питань. Гурток, організаційно не оформлений (якщо учні відвідують заняття, коли хочуть), дуже легко розпадається. Тому вже на першому занятті гуртка обирають старосту, редколегію стінної газети; слід розподілити інші доручення, а також поставити кілька основних вимог, яких повинні додержувати гуртківці.

Предметний гурток найкраще організовувати на початку навчального року, у вересні. Щоб забезпечити явку на перше заняття, бажано розповісти на уроці щось цікаве (епізод з історії науки, софізм, цікаву задачу), а потім сказати, що кого цікавлять такі питання, нехай запишеться до гуртка.

Після підготовчої роботи в гурток, як показує досвід, записується і приходить на перше заняття багато учнів. Проте на друге заняття їх приходить вже менше. Тут треба уточнити список і зобов'язати всіх цих бажаючих систематично відвідувати гурток.

Звичайно в гуртку може бути 10-20 учнів.

Коли склад членів гуртка стабілізувався, корисно уточнити план роботи. Учитель намічає його в загальних рисах заздалегідь. На першому занятті план уточнюють, ураховуючи інтереси гуртківців і можливості школи, розподіляють теми між гуртківцями, складають календар занять, терміни випуску газети, організації предметного вечора, шкільної олімпіади тощо.

Гурток, крім звичайних "буденних" занять включає й інші: організаційне, вступне, підсумкове, звітне.

Для гурткових занять особливо неприпустимі шаблон, трафаретність, жорстока регламентація. Спинимось докладніше на змісті роботи гуртка з української мови. Найефективнішими є короткі, захоплюючі розповіді вчителя про мову, повідомлення

учнів реферативного характеру, інформації про наслідки збору матеріалу з живої розмовної або книжної мови, спостереження над спеціально підібраними й продемонстрованими мовними явищами з наступними висновками, цікаві бесіди, вправи, лабораторні роботи, мовні ігри. Корисними будуть також синонімічні переклади, твори на літературні, лінгвістичні теми, складання загадок, віршів, гумористичних творів, ігри для розвитку поетичних умінь, спостережливості, виголошення доповідей тощо.

З гуртківцями слід періодично проводити навчальні конференції, заняття-диспути. Корисними будуть екскурсії гуртківців на промислові підприємства, зустрічі з передовими виробничниками, письменниками, мовознавцями, педагогами-новаторами, і після цього практикувати написання різних видів робіт із наступним надсиланням їх до газет, журналів, на радіо, телебачення.

Розглянемо орієнтовну тематику гурткової роботи з української мови.

Гурток фонетики й орфографії

1. Походження письма. Виникнення слов'янської азбуки.
2. Про звуки і букви – цікаво.
3. Склад, наголос, інтонація.
4. Складні випадки написання слів.
5. Плекаймо культуру мовлення!

Гурток лексики й фразеології

Головним завданням гуртка є збагачення словникового запасу гуртківців, поглиблення відомостей про неологізми, синоніми, антоніми, слова іншомовного походження. Важливо також розкрити учням багатство, образність слова, показати фразеологічні скарби української мови, її розвиток, збагачення, розквіт.

1. Чарівність і складність простого слова.
2. Стежками неології та словотворення.
3. Слова іншомовного походження.

Гурток юного лінгвіста

1. Чарівна таємничість мови.
2. Основи наукової діяльності.
3. У творчій лабораторії лінгвіста.

Рекомендована література

Потапенко О.І. Гурткова робота з української мови в 4-8 класах. – К.: Рад. шк., 1989.

Чак Е.Д. Мандрівка в Країну слова. – К.: Веселка, 1986.

Ушаков Н.Н., Суворова Г.И. Внеурочная работа по русскому языку. – М.: Просвещение, 1985.

Пропонуємо матеріал для одного із занять гуртка.

Тема "**Ввічливе слово – цілюще повітря**".

Мовна культура вимагає дотримання мовного етикету. Етикет – це сукупність правил поведінки, які стосуються ставлення до людей (форми звертання, привітання, поведінки в громадських місцях, манери, одягу тощо). Основне у мовному етикеті – ввічливість, взаємоповага співрозмовників. Ввічливе слово – цілюще повітря. Недаремно в народі кажуть, що слово здатне загойти рану. Але грубе слово може заподіяти і невігдойної рани. Із людьми ввічливими, добрими приємно жити, вчитися. Чи не тому слова подяки, вітання називають чарівними? Пригадайте їх. Учні називають: здрастуйте, добридень, доброго ранку, будь ласка, спасибі, вибачте.

Вчитель може спроектувати на екран таблицю сучасних формул прощання:

Формула	Вживання формули
До побачення!	В будь-якій ситуації.
На все добре!	В будь-якій ситуації з відтінком побажання.
До зустрічі!	Замість "до побачення", коли передбачається умовлена зустріч.
Прощайте!	При прощанні на довгий час.
На добраніч!	Прощання на ніч.
Спокійної ночі!	
Щасливо!	Невимушено, по-дружньому.

Варто наголосити, що формули на зразок: "Пока!", "Чао!", "Бувай!" – грубуваті, нелітературні, мають відтінок фамільярності. Можна розповісти учням, що вихованість полягає і в умінні просити вибачення в іншої людини. Для цього використовують такі стійкі формули (кліше): Пробачте! Вибачте мені! Я повинен просити вибачення! Перепршуюю! Прошу пробачення! Вибачте, будь ласка!

Керівник гуртка повідомляє також, що існують численні формули подяки. Учні записують їх у зошиті: Щиро дякую. Велике спасибі. Я Вам дуже вдячний. Дякую Вам від усього серця. Дуже вдячний за Вашу турботу.

Завдання. Відредагуйте речення.

Скажіть, скільки зараз годин (Скажіть, будь ласка, котра година?).

Попросіть мені до телефону Івана Петровича (Чи можу я попросити до телефону Івана Петровича?)

Всього хорошого! – сказав хлопчик на прощання (На все добре! – сказав хлопчик, прощаючись).

Ви сходите на слідуючій зупинці? (Ви виходите на наступній зупинці?)

План роботи гуртка "Орігамі"

Зміст роботи

1. Ознайомлення з планом роботи.
2. Основні базові і форми-заготовки.
3. Лісові мешканці: Лисичка.
4. Вовчик-братик.
5. Ведмідь
6. Мишка, жабка
7. Заєць
8. Складання композиції до казки "Теремок"
9. Силуети дерев
10. Композиція "У лісі"
11. Півник
12. Кошеня
13. Виконання композиції "Моє село"
14. Новорічна гілочка ялинки.
15. Снігуронька.
16. Сніговик.
17. Вітальна новорічна листівка.
18. Казкові персонажі: Оленка
19. Іванко.
20. Дідусь.
21. Баба-ягуся.
22. Хатинка на курячих ніжках
23. Буратіно.

24. Гуси.
25. Виконання композиції "Жили у бабусі 2 веселих гусі".
26. Поруч з природою. Колоски.
27. Композиції "Букет".
28. Композиція "Ваза з весняними гілочками".
29. Ваза з фруктами.
30. Полунички.
31. Горобина.
32. Ваза з ромашками.
33. Кактус.
34. Підсумкове заняття.

План заняття гуртка

Тема. Виготовлення односторонньої фігурки Лисички в техніці орігамі.

Мета. Закріпити знання учнів про японське мистецтво складання паперу-орігамі. Розвивати естетичне сприймання дійсності, вміння зіставляти, порівнювати. Поглиблювати знання дітей у визначенні характерних особливостей будови тварин. Вчити точно і послідовно (поетапно) працювати з заготовками. Виховувати старанність.

Обладнання. Ілюстрації до казок, таблиця, зразок роботи папір, клей.

Хід заняття.

I. Організаційна частина. Актуалізація опорних знань.

— Що означає слово орігамі? (Це слово японського походження "орі" – складений, "камі" – папір).

— Де вперше виготовили папір?

II. Повідомлення теми і завдань заняття.

а) Вступна бесіда.

— Сьогодні до нас завітав казковий персонаж. А хто саме ви дізнаєтесь, відгадавши загадку.

Загадка

*В лісі молодиця гуляє —
На всі боки поглядає,
На ній шубка дорога,
Вся горить, мов золота.
Хвіст пухнастий і м'який —
Що за звір такий?*

б) Демонстрація ілюстрації.

в) В яких казках ви зустрічалися з лисичкою? (Розгляд ілюстрацій до казок).

г) Якою зображена Лиска в казках?

Повідомлення теми. Сьогодні на уроці ми з вами спробуємо виготовити односторонню фігурку лисички (казкової).

Розгляд зразка роботи.

III. Практична робота (поетапне виконання вчителем і учнями роботи)

1. Беремо два квадрати оранжевого кольору (зафарбовані з одного боку), одного розміру. Один квадрат кладемо кольоровою стороною до себе і складаємо базову форму "повітряний змій".

2. Відрізняємо верхній трикутник від себе.

3. Опускаємо бокові кути.

4. Відгинаємо вуха і перевертаємо заготовку на другу сторону.

5. Верхній кут запинаємо назад і голова готова.

6. З другого квадрата складаємо базову форму "трикутник", робимо складку — "блискавку".

До тулуба прикладаємо голову.

IV. Підсумок заняття. Розгляд робіт, виконаних учнями, їх аналіз.

2.24. Природоохоронна робота

Серед багатьох аспектів охорони природи важливе значення має педагогічний, який включає систему екологічної освіти і виховання високої культури поведінки людини при спілкуванні з природою, а також високу громадянську відповідальність за збереження природи в процесі праці.

Спеціальні дослідження свідчать, що вже у початкових класах відбувається різке зростання утилітарних мотивів ставлення учнів до природи. Нам якомога швидше треба виховати покоління людей, які б свято берегли землю, ліс, воду, повітря. Триєдиним завданням екологічного виховання є: прищепити любов до природи, захистити її та примножити.

У природоохоронній діяльності можна виділити основні структурні компоненти: інтелектуальний (екологічні знання), операційний (вміння і навички з охорони природи) і мотиваційний (сукупність збуджуючих причин діяльності людини в природі – гуманістичні, пізнавальні, патріотичні, естетичні, санітарно-гігієнічні та економічні мотиви).

Екологічні повідомлення повинні бути особисто значимими для кожного учня. Для забезпечення цієї вимоги треба, щоб конкретна інформація: а) несла певний емоційний потенціал, тобто була джерелом позитивних і негативних емоцій; б) містила елемент новизни, тобто характеризувала ту чи іншу екологічну ідею з різних сторін; в) мала практичну цінність.

Активізації екологічного виховання, підвищенню його ефективності сприятиме тісний зв'язок з традиційним народним вихованням любові до природи, спираючись на педагогіку народного календаря, де всі пори року, кожна дата, свята тісно пов'язані з природою рідного краю, з природою самої людини. При цьому слід добирати такі народні традиції, які б:

- давали учням екологічні знання, дохідливо пояснювали взаємозв'язки компонентів системи "людина – суспільство – природа";

- встановлювали зв'язок між інтелектуальним і емоційним розвитком школяра, забезпечували можливість усвідомленого розуміння учнями естетичної цінності природи;

- визначали моральні норми (правила) поведінки школярів у навколишньому, забезпечували можливість усвідомленого використання учнями знань про народні традиції у власному ставленні до природи.

Показником екологічної вихованості можна вважати практичні дії людини у ставленні до природного середовища за нормами загальнолюдської моралі.

Методика проведення природоохоронної роботи з учнями передбачає комплекс виховних заходів: бесіди, екоекскурсії, оформлення куточків і кімнат з охорони природи, випуск стінгазет на природоохоронну тематику і шкільного радіожурналу "Юний натураліст", кінолекторії "Природа – наш дім", конкурси на кращий реферат з охорони природи, вікторини "Земля у нас одна", тематичні вечори, читацькі та науково-практичні конференції ("Червона книга" – заклик до дії", "Вода – основа життя", "Зелені насадження – легені планети"), виставки ("Природа очи-

ма дітей", "Природа і фантазія", "В об'єктиві – природа рідного краю") тощо. Координує роботу з екологічного виховання клуб "Юні друзі природи".

Члени секції клубу здійснюють конкретну роботу в зонах дії "зелених" і "голубих" патрулів, у загонах по боротьбі з ерозією ґрунтів, посадці квітів, дерев та кущів, при закладанні пам'ятних парків, алей, садів, виготовленні та розвішуванні гнізд та годівниць для птахів, виготовленні нерестилищ, рятуванні мальків цінних видів риби, очищенні і впорядкуванні водних джерел, збирають насіння дерев і кущів лісових культур, закріплюють зеленими насадженнями береги річок, ставків, озер, еродовані землі, відновлюють рідкісні та зникаючі рослини, беруть участь в операціях "Зелена аптека", "Конвалія", "Підсніжник", "Червона калина" та ін.

Широко використовуючи різноманітні форми еколого-краєзнавчої діяльності (походи і подорожі, пошукові та експедиційні заходи, літні екологічні табори), учасники дитячої природоохоронної акції "Діти за врятування Землі" здійснюють свою роботу за такими напрямками:

- виявлення випадків негативного ставлення до природи України. Очищення та благоустрій занедбаних джерел, струмків, малих річок, вжиття заходів, спрямованих на запобігання їх фізичного та хімічного забруднення, кількісного та якісного виснаження.

- Робота по висадженню дерев, полезахисних смуг, парків, скверів, алей.

- Відновлення та рекультивация використання земель.

- Очищення лісів.

- Проведення робіт для відновлення окремих видів флори і фауни України.

- Проведення пізнавальних та ділових зустрічей з науковцями, встановлення зв'язків з ентузіастами природоохоронної діяльності, активістами "Зеленого світу" та Товариства охорони природи.

Система взаємопов'язаних стандартних і нестандартних форм організації природоохоронної роботи з учнями сприяє оптимізації процесу виховання екологічної культури школярів.

Бесіди з охорони природи

Розробляючи зміст і план бесіди з охорони природи, вчитель повинен дотримуватись таких принципів добору матеріалу для екологічного виховання:

1. Екологічні повідомлення повинні бути особисто значимими для кожного учня.

2. Екологічний матеріал повинен передбачити можливість реалізації його взаємозв'язку з краєзнавчим, національним і глобальним підходом до розкриття екологічних проблем.

3. Обсяг екологічної інформації повинен бути достатнім для висвітлення основних екологічних проблем:

- проблеми забруднення атмосфери, гідросфери і літосфери;
- проблеми пошуків засобів захисту природного середовища від забруднень;

- проблеми раціонального використання природних ресурсів (корисних копалин, прісної води, вичерпних джерел енергії, харчових ресурсів);

- проблеми використання нетрадиційних джерел енергії (сонячного випромінювання, внутрішньої енергії Землі, енергії вітру тощо).

Для прикладу розглянемо орієнтовний план і зміст бесіди з охорони природи на тему: "Зелена аптека".

План

1. Ліки, яким тисяча років.
2. Чому ліс називають зеленою аптекою?
3. Правила з охорони лікарських рослин. Кілька секретів про квіти.
4. Що ти знаєш про "квіткову аптеку"?

Орієнтовний зміст бесіди

Йдеться про різні рослини, які населення нашої землі з прадавніх часів використовувало при різних недугах. Здається, нема такого зела, такого дерева, плоди, кореневища й листя яких не вживали б наші предки. Не вірите? Спробуємо вас переконати в цьому, навівши лише деякі дані, взяті з літописних джерел стародавніх книжок.

Народні знахарі помітили: коли хворому давати тричі на день перед їжею запарені пшеничні висівки, покращить роботу шлунка, людина відчує приплив сили.

Просо лікує серце й печінку.

Барвінок зміцнює організм, зокрема серце, загоює шкіру.

Буркуновий чай допомагає позбутися кашлю, лихоманки, безсоння.

Відваром з листя волоського горіха лікували захворювання шкіри, золотуху, ангіну. Сухі перетинки плоду заварювали як засіб від проносів. Будь-які застуди виліковували калинові напої.

Кульбаба допомагала позбутися подагри, материнка лікувала шлунок, горло. Напої з хвоща польового очищали весь організм.

Здавна в народі шанували подорожник, любисток, ромашку, полин, ожину, малину, горобину, суниці, чебрець, черемху, чорницю, звіробій, пижмо, бузину, борщівник, спориш... Усього й не перелічити.

Отож знайте і ви, що біля нас росте не просто трава, а зілля, її величність Рослина, з якою здавна дружить людина.

Подружіться і ви!

Завдання. Прокоментуйте правила з охорони рослин. Придумайте знак до правила. Додайте ще кілька своїх правил:

а) З лікарських рослин можна збирати тільки ті, яких у вашій місцевості багато. Частину рослин треба обов'язково залишати в природі.

б) Вчіться складати букети з кількох рослин. Багато – це не означає гарно.

Хочете, щоб у вашій квартирі зрізані квіти жили довго? Тоді запам'ятайте:

1. Не ставте вазу з квітами на протязі, біля відкритого вікна. Оберігайте квіти від прямого сонячного проміння.

2. Щодня міняйте воду, стежте, щоб вона була не дуже холодною. Найкраща вода – кімнатної температури. Можна у воду кинути кристалик марганцю чи мідну монетку, щоб не розмножувались гнильні бактерії. Для айстр, хризантем додайте у воду цукру.

3. Щодня підрізайте гострим ножом кінчик стебла. У квітах із міцним стеблом (бузок, хризантеми) кінчик стебла розріжте чи розплющіть. Стебло цикламена наколіть кілька разів голкою.

2.25. Тематичні екскурсії

Цікавою формою виховної роботи є організація екскурсій на промислове підприємство, на колгоспну ферму, у музей, на виставку і т.д.

Кожна екскурсія, крім пізнавального характеру, має великі виховні можливості. Але для цього вчителю слід подбати про добру її організацію, про дисципліну і порядок в колективі, про емоційність викладу матеріалу екскурсоводом і т.д.

В процесі підготовки екскурсії вчителю необхідно заздалегідь познайомитись з місцем її проведення, продумати хід екскурсії, визначити загальні і індивідуальні завдання дітям, провести інструктаж з екскурсоводом, забезпечити учнів всім необхідним для використання поставлених перед ними завдань.

Після екскурсії весь зібраний матеріал обговорюється, систематизується і відповідно оформляється в альбомах, у вигляді колекцій, рефератів і т.д.

З учнями середнього шкільного віку можна влаштовувати близькі прогулянки в парк, сад, поле, на берег річки, а також далекі походи, розраховані на цілий день. В одноденні прогулянки на далеку відстань можуть вирушати учні цілим класом. Для старшокласників походи можуть тривати кілька днів.

Подаємо методичні вказівки щодо організації та проведення екскурсії "Криворізький ботанічний сад".

6 вересня 1989 р. на карті рукотворних оазисів України з'явився наймолодший – Криворізький ботанічний сад. Ще одна перлина степового краю, досліджувати яку ідуть звідусіль.

Найчисельніша експозиція – дендрарій, тобто колекція дерев і чагарників, які можуть рости й зимувати в даній місцевості у відкритому ґрунті. Тут на площі 22 га зібрано майже 700 видів, форм і сортів дерев та кущів з багатьох ботаніко-географічних районів Європи, Далекого Сходу, Сибіру, Середньої і Південно-Східної Азії, Північної Америки. Ця ділянка саду цікава незвичайним поєднанням кольорів і форм: металевий відблиск золотаво-оранжевої кори черемшини Мавка з далекосхідної тайги сусидить з яскраво пурпуровим вбранням багрянника японського та мармуровим малюнком стовбура клена зеленокорого...

Маленька сумна литовська казка розповідає, як з'явилися дерева на землі. У давні-предавні часи жила-була королева вужів Егле, і були в неї дочка та два сини. Розгнівалися якимось на коро-

леву боги й перетворили її на журливу ялину. Не пожаліли й діток: дочку обернули на полохливу осіку, а синів-братів – на дуба та ясена. З того часу й ростуть вони нерозлучно. І в Криворізькому ботанічному – так. Милують око відвідувачів екзоти саду, тобто ввезені, не характерні для місцевої флори рослини. Ось росте гінкго. Це унікальне дерево. В сучасному рослинному світі воно чи не єдине представляє водночас і вид, і рід, і родину. У перекладі з японської гінкго означає "срібний абрикос", або "срібний плід". Зовні плід оточений товстою, соковитою м'ясистою оболонкою, яка восени набуває гарного янтарно-жовтого кольору. Для озеленення південних міст гінкго дуже перспективне дерево. Воно не боїться промислової задимленості, невибагливе до ґрунтів, стійке до грибкових та вірусних захворювань, майже не пошкоджується комахами.

Дуже популярна у відвідувачів експозиція квітково-декоративних рослин. Самих троянд тут понад 150 сортів, півників – 98, тюльпанів – 50, хризантем – 120, жоржин – 90, бузку – 38. Всього ж на площі 1,5 га – 220 видів і 660 сортів квітів і декоративних рослин. А в рокарії (саду на скелях) – ціла колекція трав'янистих: тут їх понад 100 видів.

Серед рослинного розмаїття вирізняється одна з найкращих весняних квіток – сон. У народі за красу та келихоподібність її інколи називають диким тюльпаном. Насправді це не тюльпан, а рослина зовсім з іншої родини – жовтецевих. Можна почути ще й інші народні назви – бобрик (пов'язану з густим сріблястим опушенням), пасербіта, дудурка, праліска. У погану погоду та на ніч квітки закриваються і схиляють свої голівки. Враження таке, ніби вони й справді засинають. Може, звідси й таке поетичне наймення рослини: сон-трава, сон-зілля, сончик. А може, воно пов'язане із давнім слов'янським повір'ям: коли покласти на ніч сон-траву під голову, то уві сні побачиш своє майбутнє. Або, може, з тим, що цю рослину використовують як заспокійливий та снотворний засіб?

Навряд чи хто з відвідувачів ботсаду обмине оранжерею, де зібрано тропічну й субтропічну флору. Тут на 1300 м³ розмістилися понад 600 видів рослин. У кожної – свої вимоги до клімату. Скажімо, корінокарпус – виходець з Нової Зеландії – здатний рости там, де вже ніщо не може рости. Хіба це не знахідка для наших регіонів екологічної кризи?

Добре прижилося в оранжереї й дуже дивне дерево: на ньому яблука й горіхи ростуть разом, причому нерозривно зв'язані між собою. Це анакардій західний (його ще називають кеш'ю чи акажу). Достигаючи, його "комплексний" плід стає схожим на яскраво-жовту, рожеву або червону грушу, на вершині якої сидить бобовидно зігнутий, зовні сірий чи рудий горіх. Вилущені ядра горіхів були, за смаком вони нагадують мигдаль чи фісташки. Ядро горіхів споживають свіжим, смаженим, додають до м'ясних страв, використовують при виготовленні цукерок "Білочка", "Чародійка" та ін. Майже всі частини дерева мають лікувальні властивості, подрібненим листям чистять зуби. Цікаво, що з кори та соку анакардію роблять досить стійке "вічне" чорнило.

А що то за могутній стовбур у кілька метрів заввишки з віялом велетенських листків на верхівці? Важко повірити, що це трав'яниста рослина, а не дерево. Але це чистісінька правда: то росте декоративний японський банан.

Вражають різноманітністю й оригінальністю зовнішніх форм кактуси: з листям; листовидні; коралоподібні; фігові, або долонькові; видовжені, або стовпоподібні; м'якотелі, багатопаневі; кулясті; їжакоподібні, або колючкові; сосочкові.

Своєрідну екскурсію по наймолодшому з ботанічних садів України завершимо словами академіка К.М. Ситника: "У перспективі, щоб наблизити Криворізький ботсад до рівня світових перлин, варто б створити орхідейну оранжерею. Дуже важлива місія саду – збереження генофонду, природоохоронна справа. Та найголовніше, що сад буде центром екологічного виховання, триєдине завдання якого – прищепити любов до природи, захистити її і примножити".

Здійснюючи уявну екскурсію по території Криворізького ботанічного саду, демонструємо відповідно дібрані слайди, фрагменти документального фільму; при "переходах" від одного пункту маршруту екскурсії до іншого використовуємо музичні заставки; по ходу екскурсії або після її завершення ставимо перед учнями питання для обговорення.

2.26. Спільна робота школи і сім'ї по підготовці учнів до сімейного життя

У школі практикують колективні та індивідуальні форми роботи по підготовці учнів до сімейного життя: бесіди чергуються з лекціями, семінарами, груповими та індивідуальними консультаціями, обговоренням книг, статей, фільмів, організацією і проведенням диспутів, конференцій, вечорів, різних форм спільного дозвілля, нетрадиційних виховних заходів "Сімейні реліквії", "Традиції нашої сім'ї" тощо.

Специфіка мети надає певної спрямованості вибору форм і змісту роботи по підготовці учнів до сімейного життя. Так, в старших класах рекомендується захист рефератів, проведення дискусій, читацьких конференцій на теми: "Все прекрасне на Землі – від любові!", "Ось і прийшла любов" (література і кіно про народження першого почуття любові), "Бережіть матерів!" (сучасні поети і поети минулого про матір), "Юнак і дівчина сьогодні" та ін.

Тему диспуту слід формулювати проблемно. Наприклад: "Як зберегти любов?", "Ідеал чоловіка і жінки: який він сьогодні?", "Кого у наші дні можна назвати лицарем?", "У чому сенс сімейного щастя?" і т.д.

Добрі результати дає робота клубів юнаків "Лицарі", дівчат – "Господарочка", "Подружка". Програми клубів розкривають питання культури взаємовідносин між юнаками і дівчатами, про щастя, про любов, про сім'ю, про материнство, батьківство, про те, як прийняти гостей, як красиво одягатися, як любити і бути любимим та ін.

У роботі по підготовці учнів до сімейного життя класний керівник використовує різні методи: розповідь, пояснення, орієнтаційно-рольові ігри, ілюстрації і демонстрації, роботу над книгою, метод вправи (засобом цього методу є практична діяльність учнів), метод проблемних педагогічних (виховних) ситуацій, метод стимулювання поведінки тощо.

Методика спільної роботи школи і сім'ї по підготовці учнів до сімейного життя повинна включати такі основні аспекти:

- 1) загальносоціальний (розкриває політику Української держави про сім'ю, характеризує соціальну роль подружжя і батьків);

2) етичний (включає виховання насамперед таких моральних якостей: дружби, поваги до матері, батька, старших і молодших; рівноправного товариського відношення до представників іншої статі; відповідальності, вірності, чесності, доброти, стриманості, поступливості; почуття обов'язку перед сім'єю, потреби у вихованні дітей, культури інтимних почуттів);

3) правовий (ознайомлення з основами законодавства про шлюб і сім'ю, з обов'язками подружжя по відношенню один до одного, до дітей, до суспільства);

4) психологічний (формування уявлень про психологічні основи шлюбу і сімейного життя, уміння розуміти психологію інших людей; розвиток почуттів, необхідних для шлюбного і сімейного життя; оволодіння навичками спілкування тощо);

5) фізіолого-гігієнічний (включає знання фізіологічних особливостей чоловічого і жіночого організмів, питання особистої гігієни та ін.);

6) педагогічний (включає формування уявлень про роль сім'ї у вихованні дітей, її педагогічний потенціал, специфіку сімейного виховання, виховні функції батька і матері, про шляхи підвищення педагогічної культури батьків, а також озброєння молоді конкретними знаннями і вміннями з самовиховання і з виховання дітей);

7) естетичний (включає формування відношення до сімейного життя як до самостійної естетичної цінності);

8) господарчо-економічний (озброєння знаннями про бюджет сім'ї, культуру побуту, вміннями вести домашнє господарство і т.д.).

У процесі індивідуальної роботи з батьками по підготовці учнів до сімейного життя вчитель використовує методику контактної взаємодії, яка передбачає встановлення надійних і міцних відносин співробітництва між вчителем, батьками і дітьми. При цьому слід пам'ятати, що на першому етапі контакту обстановка зустрічей з батьками має бути виключно доброзичливою, виключати нав'язливі думки і рекомендації, в основному обговорюються позитивні якості членів сім'ї, шляхи подолання конфліктів і розвиток позитивного досвіду спілкування в сім'ї.

На наступних етапах контакту основою співробітництва являється встановлення єдиних вимог до виховання дітей у сім'ї, до створення позитивного фонду спілкування в сім'ї, загальної зацікавленості в покращенні морально-психологічного клімату в

сім'ї, у підвищенні авторитету батьків, у виборі найбільш доцільних, педагогічно обґрунтованих заходів впливу на дітей. Враховуючи наявність неповних і неблагополучних сімей, треба винятково обережно вести бесіди про роль батьків у сім'ї, не обговорювати становища в сім'ях учнів, акцентувати увагу на тому, щоб помічниками у зміцненні сім'ї можуть стати вони самі – дорослі діти.

Виховання майбутнього сім'янина залежить від багатьох факторів, головну роль серед яких відіграє спосіб життя і поведінка батьків. Характер взаємовідносин між її членами, атмосфера сім'ї, активна участь обох батьків у вихованні дітей, наявність у батька і матері спеціальних знань і педагогічних навичок, правильна організація практичної діяльності дітей і сімейного дозвілля – все це теж має важливе значення у вихованні сім'янина. Не бесіди і розмови, а саме життя сім'ї, її атмосфера впливають на виховання у дітей якостей сім'янина.

Цінності сімейного життя:

- вірність, довір'я;
- піклування про дітей;
- піклування про батьків і старших у сім'ї;
- взаємна повага і любов батьків;
- злагода між членами сім'ї;
- гармонія і демократизм стосунків поколінь, готовність до взаєморозуміння; повага до прав дитини і прав старших;
- відповідальність за інших членів сім'ї;
- допомога слабшим членам сім'ї;
- поєднання батьківського і материнського впливу у вихованні;
- спільність духовних інтересів членів сім'ї;
- здоровий спосіб життя, прихильність до спорту;
- культ праці;
- дотримання народних звичаїв, охорона традицій, пам'ять про предків;
- гостинність;
- сімейна відкритість щодо суспільного життя;
- гігієна сімейного життя;
- багатодітність.

2.27. Поради вчителям і батькам

Поради вчителю

Дякуйте батькам за все підряд. Багато разів за одне й те ж, утім за будь-що. Обов'язково при всіх. Дякуйте учням за їхніх чудових батьків. Дякуйте бабусям та дідусям за те, що зустрічають дітей зі школи, допомагають організовувати свята. Обов'язково дякуйте татусям – за чудову увагу до потреб школи, за будь-який крок назустріч дитині та вчителю.

Звичайно, форми вираження вдячності можуть бути різні. Але обов'язково запам'ятовуються листи вдячності.

Записи в щоденнику – найболючіша тема для багатьох батьків. Як правило, записи просто інформують про те, чого дитина не зробила в школі. А якщо тактику змінити й почати писати позитивні речі: хвалити дитину, офіційно (письмово) і регулярно?! Так, потрібен ваш час, але ж він того вартий!

Батьки не повинні боятися школи (згадайте відсутність оптимізму на обличчі батьків, коли ви повідомляли їм про запрошення на чергове зібрання). Батьки не повинні відчувати себе у школі гостями, яких запрошують лише у великі свята, або підсобними робітниками, чиї руки потрібні для того, щоб пофарбувати парти або помити вікна, або гаманцями без розміру, щоб витрусити з них потрібні суми за мірою необхідності.

Ніколи не вживайте термін "викликати" батьків у школу! Завжди запрошуйте їх поговорити. І обов'язково – заздалегідь. Не практикуйте ситуацію: "Щоб завтра батьки були тут!" – адже розмова згарячу завжди приносить тільки зворотній ефект. *Поки зустріч учителя з батьками буде для дитини карою, розраховувати на повноцінне співробітництво передчасно...*

Вивчайте батьків (та інших членів сім'ї) – їхні інтереси, сферу професійної діяльності, методи виховання – не як маму Тані або тата Володі, а просто як дорослих і досвідчених людей, з якими звела вас доля. Можливо, серед них є дивовижні люди, і вони стануть відомі іншим завдяки вашій щирій зацікавленості.

Учіться у батьків, адже вчитель – це не завжди той, хто знає більше, а той, хто знає щось інше. На жаль, сьогодні батьківські збори – найбільш розповсюджена форма взаємодії вчителя та сім'ї. А де ж лекції, семінари, педагогічні практикуми, дискусії, тренінги, конференції, психолого-педагогічні консультації? Що це – лень, недостатність часу чи професійна неспромож-

ність багатьох учителів? Виходить, кількість батьків, присутніх на зборах, – єдиний показник їхньої активності, довіри до школи, готовності взяти участь у житті класу. Але й тут дотримання простих правил може істотно стимулювати процес залучення батьків до школи.

- Ніколи не дорікайте батькам, які не приходять на збори, це не сприяє їхньому бажанню зустрічатися з вами частіше. Завжди щиро (без сарказму!) радійте їхній появі у класі.

- Обов'язково називайте батьків по імені, не кажіть "мама Тані Петренко". Інакше може скластися враження, що батьки важливі для вас тільки в такій ролі.

- На зборах намагайтесь говорити про проблему, а не про конкретну дитину. А от хваліть – персонально і всіх. Знайдіть кілька теплих слів для кожної дитини. Діти змінюються, засвоюють нові області. І часто набагато успішніше, ніж це здається на перший погляд.

- Особливо ефективно, якщо вам вдасться проаналізувати, чого досягли школярі з моменту вашої останньої зустрічі з батьками, а в чому так і не вдалося підняти планку. Виявлення проблем повинно бути конструктивним: ось є проблема; для її рішення непогано було б зробити такі й такі справи; зі свого боку я постараюсь, а ви зі свого спробуйте...

- Коли батькам пропонується конкретна й доступна модель для застосування їхніх батьківських ресурсів, то віддача збільшується. Тому що цілеспрямовані дії крок за кроком завжди приносять позитивні результати. Підвищують зацікавленість батьків. Вони частіше звертаються до вас за порадою, а ви, у свою чергу, отримуєте прекрасну можливість прослідкувати за розвитком дитини в сім'ї.

- Намагайтесь не критикувати дії колег, дотримуйтеся професійної етики, навіть якщо у вас інша точка зору.

- За необхідності попросіть батьків про виявлення будь-якої допомоги, детально поясніть, чому ви не можете обійтися без них, просіть пропонувати інші варіанти рішення проблеми, зацікавлено обговорюйте їх.

Як вести себе вчителю, якщо виникла проблемна ситуація і ви змушені просити батьків про зустріч?

- Запрошуючи батьків у школу, запитайте в себе: що я хочу отримати в результаті? Якщо просто висловитися, засудити дії дитини або методи виховання батьків, то цей шлях неефективний. Спробуйте знайти конструктивне рішення, адже це полегшить, насамперед, вашу роботу.

- Під час обговорення в присутності дитини пам'ятайте: яка б не була її вина, батьки завжди (принаймні при людях) повинні бути адвокатами своїх дітей. Двоє на одного – це нечесно!

- Не покладайтеся на чутки. Говоріть тільки про достовірно відомі факти, не захоочуйте нашіптування.

- Говоріть про конкретні речі, старайтеся не вживати такі вирази-штампи як "погано себе поводить", "не хоче вчитися". Висловлюйтеся ясно: "Не зробив два домашні завдання з математики", "Відмовився відповідати на уроці хімії" і т.д. Тоді батькам легше буде проконтролювати подальшу навчальну діяльність дитини.

- Пропонуючи можливі способи рішення проблеми, не провокуйте дорослих на насилля, цим ви лише налаштуєте дітей проти себе. Як результат: діти будуть старатися приховати від батьків дату чергових зборів.

- При наближенні до завершення зустрічі, запитайте себе: чи виправдалися мої сподівання? З якими почуттями батьки ідуть додому? Як подивиться на мене учень завтра? Розвиток дитини – складний, неоднозначний процес. І від того, наскільки тернистим і хворобливим буде ваш спільний шлях, залежить про що буде згадувати людина через десять або двадцять років після школи. Куди приведе його та дорога, яку він подолав, опираючись на ваші та батьківські руки? Адже коли тебе підтримують з обох сторін, якось надійніше...

Поради батькам

У батьків відносини зі школою часто бувають складні. За десять років багато з них так і не можуть переступити через страх відвідування батьківських зборів, "індивідуальної консультації", на яку періодично запрошують учителі... Але всі батьки розуміють – розділеність зі школою тягне за собою неприйнятні наслідки для обох сторін, не говорячи про дитину, яка є яблуком розбрату цих двох соціальних інститутів – школи та сім'ї.

Школа не завжди може задовольнити всі запити батьків. Зрозуміло також, що умови в ній залишають бажати кращого, а рівень оплати праці, що існує зараз у системі освіти, не дозволяє батькам наполягати на багатьох своїх вимогах. І все ж... Якщо подивитися на ситуацію інакше: що залежить від нас, батьків? Як ми будемо свої відносини зі школою? Не секрет, що школа – це широкий простір для конфліктів, що іноді провокуємо ми, батьки. Змінити устрій шкільної системи ми не спроможні, але, можливо, можна щось змінити в собі?

- Не вимагайте від школи більше, ніж вона може вам дати. Школа – це частина життя дитини. У першокласників – велика, у випускників – менша... Потурбуйтеся про те, щоб ваша дитина жила цікавим життям і після школи, тоді можливі шкільні невдачі не будуть такі руйнівні для її особистості.

- Вчителі – як і всі люди – різні. Не узагальнюйте і не переносьте свої незадоволення на весь колектив школи. Напевне серед педагогів є ті, з ким ви обов'язково знайдете спільну мову.

- Під час виникнення неприємної ситуації, пов'язаної з вашою дитиною, запам'ятайте, будь ласка, що ви єдина людина, яка здатна виявити моральну підтримку. Ваше завдання – у школі прояснити ситуацію. А ось інші заходи краще вживати вдома, після спільного обговорення з дитиною.

- Приходячи до школи, обов'язково просіть вести діалог на основі конкретних фактів, а не особистих вражень учителів. Враження можуть бути дуже суб'єктивні, не варто покладатися лише на них. Постарайтеся отримати різнобічну інформацію про життя дитини й аналізуйте її самі.

- Спробуйте також зрозуміти не тільки особливості поведінки вашої дитини в класі (у школі), але й загальну атмосферу учбового закладу. Будь-які вчинки дітей обов'язково пов'язані з соціальним контекстом, у якому вона розвивається. Не поспішайте робити висновки похапцем, не зрозумівши причин її поведінки.

- Не приймайте вчительську правоту апріорі. Зрозуміло, не потрібно обговорювати з дитиною тільки негативні якості (вчинки) вчителів, спробуйте в кожному явищі знаходити цю крупинку корисного, яка обов'язково присутня в ньому. Вчіть цьому дитину.

- Намагайтеся регулярно відвідувати батьківські збори. Якщо є можливість, попросіть класного керівника повідомити план зборів і їхню тривалість.

- На самих зборах піднімайте питання загального характеру, важливі для всіх. Усі проблеми, пов'язані з вашою дитиною, найкраще обговорити під час індивідуальної бесіди з учителем. Правильно буде вибрати для цієї бесіди спеціальний час, оскільки після зборів повноцінна розмова може не вийти, якісь нюанси залишаться нез'ясованими.

- Подумайте, чим би ви могли допомогти школі або конкретному вчителю? Не завжди ця допомога мусить виражатися у матеріальній підтримці. Можливо, ви володієте якоюсь цінною інформацією, чи маєте можливість працевлаштування школярів улітку, чи ви могли б дати консультацію з питань, пов'язаних із вашою професійною діяльністю, а можливо, ви можете допомогти школі в тиражуванні навчальних матеріалів, забезпеченні комп'ютерними програмами?

- Ваша участь в житті школи обов'язково буде сприятливою не лише для дитини, але й для того середовища, в якому вона знаходиться.

- І останнє. Для того, щоб навчити дитину необхідним соціальним навичкам, батьки повинні не тільки розповідати про них, але й демонструвати на практиці. Подумайте, будь ласка, як бачить ваша дитина ваші ділові та особисті стосунки з учителями? Чи погодилися б Ви, щоб вона будувала стосунки з іншими людьми, користуючись вашою моделлю? Якщо так – то вас можна тільки привітати. Якщо ні – у вас ще є час, щоб щось змінити.

Діти вчать ся жити у життя

Якщо дитину постійно критикують – вона вчиться ненавидіти.

Якщо дитина живе у ворожнечі – вона вчиться агресивності.

Якщо дитину висміюють – вона стає замкнутою.

Якщо дитина зростає у докорах – вона починає жити з почуттям провини.

Якщо дитина зростає у терпимості – вона вчиться сприймати інших.

Якщо дитину підбадьорюють – вона починає вірити в себе.

Якщо дитину хвалять – вона вчиться бути вдячною.

Якщо дитина зростає в чесноті – вона вчиться бути справедливою.

Якщо дитина живе у безпеці – вона вчиться вірити людям.

Якщо дитину підтримують – вона вчиться цінувати себе.

Якщо дитина живе у розумінні і доброзичливості – вона вчиться знаходити любов у цьому світі.

2.28. Вислови мудрих людей

Повчання Володимира Мономаха (за мотивами давньоруського літопису)

*...Діти мої, та й інші, хто це прочитає,
Нагодуйте убогих, захищайте вдову й сиротину.
Хворих відвідуйте щедро, щедро гостей вітайте.
Не допускайте, щоб сильні губили людину.*

*Від безпечності гине воїн у полі ратному.
Гинуть душа і тіло від брехні, пияцтва та блуду.
Лінощі – перший початок всьому поганому.
Щоб життя своє виправдать, хай дні ваші довгими будуть.*

*Ще хочу сказати: – Не бійтеся смерті, сини!
Цим страхом гонимі, робилися люди рабами.
Вився я з туром у пущі біля Десни.
Диких коней ловив я за Россю своїми руками.*

*Що судилося, тому не минути кожному з нас.
Щасливу годину замінюють підступи, брехні.
Згадайте-но, діти, горів у набігах не раз
Наш град Переяслав і всі наші землі україні!*

*Можемо вмерти в озлобленні, без каяття,
Зникнути завтра ж, як літери, з аркуша стерті.
Та слава й зневага довші за наше життя,
Остерігайтеся сорому більше, ніж смерті.*

*Спокій і честь вам наточать поцерблений меч.
Спокій і честь залікують вам рани і втрати.
Одна тільки доля від напастей вас вбереже,
Сильніша вона во сто крат, ніж батько і мати.*

*Завбачливо й мудро влаштовано світ наш ясний!
Птахи на рідне гніздо вертаються з вірію завше.
Так і людина*

*Знати повинна своє місце, свій спадок, обов'язок свій,
А не метатись повсюди, чужого собі забажавши.
Блаженний спочинок буває по добрих трудах, –
На цьому й тримаються небо, земля і вода.*

Тетяна Майданович

Виховання, створене самим народом і засноване на народних починаннях, має таку виховну силу, якої немає в найкращих системах, що ґрунтуються на абстрактних ідеях чи запозичені в іншого народу.

К.Д. Ушинський

Все більш глибоке розуміння дитини – це і є її виховання.

В.О. Сухомлинський

Під вихованням слід розуміти найбільш повний розвиток усіх тілесних, душевних і духовних здібностей людини... Основне завдання виховання полягає чи не в тому, щоб запропонувати належні умови життя, світло і оточення, щоб за цих умов розвивалася кожна людина.

С.П. Шевирьов

Досягнення найвищих добродійств є мета людини. Для досягнення їх не слід ставити собі ніяких меж.

Г.С. Сковорода

Істинна мета виховання – це максимальний розвиток особистості в розумно організованому суспільстві, яке слугуватиме їй і якому вона сама слугуватиме.

На будь-якому етапі життя дитини справжнє виховання здійснюється на основі принципу пізнання на дотик, який найважливіший за усі наукові методи.

С. Френе

Краща у світі мета – стати хорошою людиною.

Цицерон

Наша особистість – це сад, а наша воля – її садівник.

В. Шекспір

Є тільки один ідеал довершеності, перед яким схиляються всі народності, – це ідеал, що його дає нам християнство... Воно дає життя і вказує вищу мету всякому вихованню; воно ж і має бути для виховання кожного християнського народу джерелом усякого світла й усякої істини.

К.Д. Ушинський

Заповіді любові біблійного походження

Заповідь нову даю вам, та любіть один одного: як я полюбив вас, так ви любіть один одного.

Євангеліє від Іоанна, 13:34

Якою має бути любов ближнього?

Любов у ближнього повинна бути широкою, діяльною і загальною.

Коли любов ближнього є щира, коли бажаємо ближньому добра, як самим собі.

Коли любов ближнього є діяльна?

Наша любов ближнього є діяльна, коли ділом допомагаємо ближньому, скільки можемо.

Коли любов ближнього є загальна?

Наша любов ближнього є загальна, коли любимо кожну людину, чи вона вам приятель чи недруг.

Чим виявляємо любов ближнього?

Любов ближнього виявляємо тим, що творимо діла милосердя для його душі і тіла.

Катихизис християнської віри, 1990. – С. 105

Що означає творити діла милосердя для душі і тіла?

Сім діл милосердя для душі

1. Грішника навернути.
2. Неука навчити.
3. В сумніві порадити.
4. Сумного потішити.
5. Кривду терпляче знести.
6. Образу з серця прощати.
7. За живих і померлих молитися.

Сім діл милосердя для тіла

1. Голодного нагодувати.
2. Спрагненого напоїти.
3. Голого зодягнути.
4. Подорожнього в дім прийняти.
5. Недужого відвідати.
6. В'язня відвідати.
7. Померлого поховати.

Катихизис християнської віри, 1990. – С. 205

Любов є джерело всякого життя.

Що дає основу? – Любов.

Що творить? – Любов.

Що зберігає? – Любов, любов.

Що дає насолоду?

- Любов, любов, початок,

середина і кінець, альфа і омега.

Г.С. Сковорода

Опанувуй головне в духовній культурі – культуру людських відносин: уміє розрізняти в людині світле і темне. Те, що ми називаємо повагою до людини, – це віра в добре начало в ній.

В.О. Сухомлинський

Чим людина розумніша і добріша, тим більше вона помічає добра в людях.

Блез Паскаль

Велика злість породжується слабкістю; дитина тільки тому і буває злою, що вона безсила; зроби ж її сильною, і вона буде доброю.

Жан-Жак Руссо

Щоб досягти моральної досконалості, потрібно, передусім, турбуватися про душевну чистоту. А душевна чистота досягається в тому випадку, коли серце шукає правди і воля прагне до святості. Але все це залежить від істинного знання.

Конфуцій

Жодна моральна проповідь не виховує так, як живе почуття, а тому апарат емоцій є наче спеціально пристосованим інструментом, через який найлегше впливати на поведінку. Емоційні реакції здійснюють істотний вплив на всі без винятку форми нашої поведінки, на всі моменти нашого характеру.

Л.С. Виготський

Краса є могутнім засобом виховання чутливості душі... Я б назвав красу гімнастикою душі – вона випрямляє наш дух, нашу совість, наші почуття і переконання.

В.О. Сухомлинський

Слово – могутній діяч думки й життя, слово піднімає уми й серця... Слово рухає народними масами..., слово пробуджує свідомість, волю, глибину почуттів, робить слабку людину героєм, злиденне існування – титанічним устремлінням... Іменем і словами створений і стоїть світ.

А.Ф. Лосев

Силами красномовства ми допомагаємо друзям, засуджуємо нечесних, викриваємо засідки, перешкоджаємо розрухам безпутників, відвертаємо шкоди і небезпеки. Потім цим шляхом зав'язуємо і зберігаємо дружбу, ним же потішаємо пригноблених в нещасті, даємо розраду в дуже важких становищах, викорчовуємо ненависть, здобуваємо прихильність, втихомирюємо сварки і незгоди... Дар переконливого мовлення є той самий, що і дар лікування допомагає тілові, а переконливе мовлення лікує душі.

Феофан Прокопович

Слово вчителя – як інструмент впливу на душу вихованця, нічим не замінити. Мистецтво виховання включає, насамперед, мистецтво говорити, звертатися до людського серця. Я твердо переконаний, що багато шкільних конфліктів, які нерідко закінчувалися великою бідою, починаються з невміння вчителя говорити з учнями.

В руках вихователя слово такий же могутній засіб, як музикальний інструмент в руках музиканта, як фарби в руках живописця, як різець і мармур в руках скульптора. Як без скрипки немає музики, без фарби і пензля – живопису, без мармуру і різця – скульптури, так без живого, трепетного, хвилюючого слова немає школи, педагогіки.

Слово – це ніби той місток, через який наука виховання переходить у мистецтво, майстерність.

В. О. Сухомлинський

Заговори, щоб я тебе побачив.

Сократ

Говори з переконанням – слова й вплив на слухачів придуть самі собою.

І. Гете

Одне слово, сказане від щирого серця, діє на наш розум сильніше усяких найважливіших доказів і переконливіше усяких розмірковувань, а особливо, коли воно сказане саме тоді, коли треба...

А. Аміль

Животворне слово людини справляє на нас таку дію, яку не справлять ні книги, ні роздуми; воно сильніше вражає душу, глибше вкорінює в неї враження.

С. Пелліко

Дбай більше про істину слів, ніж про красу мовлення.

К. Еккертсгаузен

Слова – теж вчинки.

А. Франс

Говоріть дітям красиво про красу оточуючого світу.

В. О. Сухомлинський

Думай добре, і думки дозріють у добрі вчинки.

Л. М. Толстой

Музика – уява – фантазія – казка – творчість – така доріжка, йдучи якою, дитина розвиває свої духовні сили.

В. О. Сухомлинський

Виховання до цього часу залишається переважно мистецтвом і видатні представники цієї сфери людської діяльності – Маркєнко, Корчак, Сухомлинський – постають перед нами скоріш в образі "художників", ніж "інженерів" людських душ. По-справжньому наукова теорія виховання у загальноприйнятому розумінні слова "теорія" не існує і залишається справою майбутнього.

П. В. Симонов

Концепція гуманізації освіти включає прагнення до виховання молодого покоління демократичної України на основі вищих духовних цінностей на рівні: людина – природа – суспільство – космос.

В. С. Лутай

Наш час – час глибокого осмислення життя, творчості, вибору шляху на роздоріжжі. Який "шлях широкий" обере кожна особистість – таким буде і майбутнє. Помолимося разом, аби ми не були "без'язикими рабами", – "правнуками поганими", аби відродилася слава України!

Ридаю,
 молю, ридаючи: пошли,
 подай душі убогій силу,
 щоб огненно заговорила,
 щоб слово пламенем взялось,
 щоб людям серце розтопило.
 І на Україні понеслось,
 І на Україні святилось
 те слово, Божеє кадило,
 кадило Істини. Амінь.

Т. Г. Шевченко

Людина залишає себе насамперед у людині. У цьому наше безсмертя. У цьому найвище щастя і сенс життя. Якщо ти хочеш залишитися в серці людському – виховай своїх дітей. Виховання людини – найважливіший громадський обов'язок.

В.О. Сухомлинський

* Продовжуйте самостійно добирати висловлювання сучасних відомих політиків, діячів науки, освіти, культури, вчителів-практиків про виховання особистості.

Перлини народної мудрості

Немає такої ділянки побуту, взаємостосунків між людьми, які б не знайшли відображення в народній мудрості. Прислів'я та приказки є енциклопедією народного життя. У прислів'ях народ знаходив відповідь на всі випадки буття.

У неписаному моральному кодексі народної мудрості закріплено систему правил, що стимулює поведінку людини в громаді й суспільстві.

* Мужньо стій за правду, бо лише правдою сильний народ.

* Тільки в чесній праці твоя добра справа й твоє безсмертя.

* Не роби зла ні людям, ні природі, бо в людини більше обов'язків, ніж прав.

Контролюючою інстанцією поведінки й діяльності людини завжди були її совість й громадська думка.

* Найсправедливіший суддя – совість, найвірніший товариш – честь.

* Роби так, щоб батьку-матері не було соромно від людей.

* До людей з добром, то й від людей – з добром.

Однією із найпоширеніших, найпопулярніших комунікативних якостей гарного, дієвого мовлення народ вважає емкість, стислість, влучність слова:

* Народ скаже, як зав'яже.

* Коротко і ясно.

* Чоловік має два вуха, щоб багато слухав, а один язик, щоб менше говорив. Це класичне комунікативне правило. Чому?

А ось візріці народних доброзичливих побажань, вітань, тостів:

* Бувай здорова, як риба, гожа, як вода, весела, як весна, робоча, як бджола, багата, як земля!

* Великий рости, щасливий будь, себе не хвали, другого не гудь!

* Від краю до краю всім добра бажаю!

* По сій мові та будьмо здорові!

Процес передачі життєвого досвіду старших поколінь молодшим – основна суть виховання. Про це свідчить народна мудрість:

* Якщо старші люди мову ведуть, нехай молодшим вуха ростуть.

* Знаннями міняються, щастям діляться.

* Батьківські поради – дороги даль ясна, мудрого поради – озера глибина.

Народ про роль знань в житті людини:

* Шануй учителя, як родителя.

* Книга вчить, як на світі жить.

* Вік живи – вік учись.

* Учись змолоду – згодиться на старість.

* Два хитрих мудрого не переважають.

* Не звання дає знання, а навчання.

Народна мудрість наголошує, що найкращою спадщиною, яку залишає кожна людина, є діла. І найкращий пам'ятник – трудовий. За народною оцінкою праця – першооснова життя суспільства, головний засіб створення духовної культури ("У праці – краса людини", "Щоб людиною стати, треба працювати").

Своєрідним підґрунтям духовності особистості слугують притчі – невеличкі оповідання, де в алегоричних формах даються повчання на різні випадки людського життя. Наприклад.

Запитали люди мудреця:

– Як пізнати душу людини?

– У пісні, – була відповідь.

– Як пізнати силу людини? – запитали вдруге.

– У слові, – була відповідь.

– В чому ж безсмертя людини? – запитали втретє.

– У праці, – була відповідь.

Народна духовність багатокomпонентна, розмаїта за своїм внутрішнім змістом і характером.

Пропонуємо осмислити з позицій сучасності такі українські прислів'я й приказки про думку й слово, про єдність слова і діла:

* Пташка красна своїм пір'ям, а людина – своїм знанням.

* Пізнай себе, буде з тебе.

* Самотній не той, хто вміє думати.

- * Добре слово краще, ніж готові гроші.
 - * Чиєсь одне слово губить діло.
 - * Більше діла – менше слів.
 - * Слухай кожного, але не з кожним говори.
- Доберіть самостійно народний золотослів про виховання.*

ЗОЛОТОСЛІВ

РОЗДІЛ III. АНАЛІЗ І ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ШКОЛЯРАМИ

3.1. Вивчення особистості учня

Перш ніж впливати на формування особистості учня, безумовно, потрібно його вивчити, зрозуміти мотиви його дій, пізнати індивідуальні психологічні особливості, ступінь його впливу в колективі (Як відомо, матеріали, що допомагають педагогові пізнати учня, містяться в загальній, віковій та педагогічній психології). Для практичного вчителя, класного керівника головне – вироблення в собі спостережливості, властивості "все помічати", помічати і те, що мало помітно, і подекуди сховане за байдужістю або, навпаки, за бравадою і нехтуванням думкою вчителів. Для теоретичного осмислення процесу вивчення кожного учня в класному колективі передусім слід зрозуміти, який максимальний обсяг цих знань потрібний класному керівникові в кожній віковій групі. Існує чимало схем вивчення особи учнів стосовно їх віку (адже неможливо вивчати їх за однією схемою). Нижче ми подаємо дві схеми (для середнього і старшого віку):

I. Схема вивчення особистості учня V-IX класів

Зміст знань про учня	Методи вивчення особи
<p>Морально-психологічний клімат у сім'ї підлітка. Ставлення до учня батьків, інших членів сім'ї. Їх освіта, погляди на виховання, матеріальні можливості</p>	<p>Сім'я</p> <p>Відвідування сім'ї (перше знайомство класного керівника). Тактовне спостереження за реагуванням батьків і школяра в сім'ї, їх міжособовими взаєминами.</p>
<p>Становище підлітка в сім'ї міру його подорослішання. Сімейний контроль за поведінкою хлопчика, дівчинки,</p>	<p>Можливе (але не рекомендоване) відвідування батьків на місці їх праці.</p> <p>Реагування батьків на шкіль</p>

ефективність впливу сім'ї і правильність методів виховання з педагогічної точки зору.

Тенденції сімейного виховання: допомога батькам, дідусеві, бабусі; хатні обов'язки, слухняність, вередливість, ледарство або працелюбність, безпорадність батьків у примусі дитини.

Організація в сім'ї навчальної, пізнавальної праці школяра (допомога і контроль батьків, домашня бібліотека, наявність персонального комп'ютера, захоплення учня).

Школа

Зміни в успішності учня після переходу на предметну систему. Тенденції зростання (або зниження) її в кожному класі.

Вибірковість у вивченні окремих предметів. Мотивація ставлення до окремих предметів, диференціація учня в мікрогрупі залежно від його здібностей. Зростання усвідомленого ставлення до навчання.

ні успіхи сина (доньки). Послідовність чи випадковість їх зв'язків з класним керівником. Спостереження за зміною позицій батьків у міру зростання дитини.

Бесіди з батьками і самим школярем, що спрямовані на встановлення довірчих відносин, на повагу і любов у сім'ї, на розумну вимогливість, за необхідності – на виправлення вседозволеності, вередливості; контроль батьків.

Консультування батьків щодо організації робочого місця, створення системи підготовки домашніх завдань.

Зіставлення успішності в початкових класах і виявлення причин у випадку зниження.

Аналіз успішності за чвертями і циклами – гуманітарним, природничим, порівняння оцінок. Педагогічне спостереження, контакт класного керівника з учителями-предметниками. Довірчі бесіди з самим школярем.

Формування і розвиток моральних рис і якостей характеру:

прояви колективізму в поведінці, прагнення до правдивості і справедливості, щирість і чистота у стосунках з товаришами і дорослими;

почуття дорослості – усвідомлена доброта до людей, до тварин; серйозність у обговоренні проблем людських взаємин; уміння керувати собою у спілкуванні з дорослими;

подолання недоліків і вад характеру (індивідуалізму, егоцентризму, нечесності, зарозумілості, недотримання слова) в ході самовиховання; підвищення трудової активності, оволодіння трудовими навичками і вміннями, енергійність (або лень) у праці.

Розвиток усвідомлених мотивів громадської активності:

зацікавленість і розуміння подій у світі, в Україні; участь у суспільно-політичних акціях;

розуміння молодіжних проблем і намагання включитися у їх розв'язання в міру подорослішання;

Довірчі контакти в класному колективі, виявлення громадської думки щодо даного учня, особливо виявів товариськості і взаємодопомоги. Сприймання й оцінювання поглядів співучнів у ході ситуацій, що виникають у класі. Спроби включити в розмови, диспути про себе і своїх друзів.

Бесіди з батьками щодо діяльності і поведінки вдома, помічених ними рис подорослішання.

Консультування при самовихованні, вироблення установок на самоконтроль. Постійне психолого-педагогічне спостереження, об'єктивізація висновків і оцінок з матеріалів спостереження. Особливо важливим є глибина висновків про виправлення своїх недоліків.

Контакти з учителями праці, спостереження під час практики і суспільно-корисних справ. Бесіди про інтерес до політичних подій (перегляд інформаційних телепрограм, читання молодіжних і дитячих газет, розуміння суті політичних подій і рухів).

Аналіз виконання громадських учнівських доручень (бачання та ініціативність, від-

естетичний і фізичний саморозвиток, вияв своїх прикладних здібностей.

мова чи інертність). Бесіди на теми розуміння тих чи інших проблем сучасності.

З'ясування участі в самодіяльних або спортивних навчальних закладах чи самодіяльності в школі.

Вільне спілкування

Характер спілкування у вільний час (товариськість, спільні ігри, "хоббі"). Прояви громадської поведінки за місцем проживання.

Самоутвердження старшого підлітка у своїй контактній групі.

Ставлення до осіб протилежної статі. Статеве дозрівання і його вияви.

Тактовні спроби дізнатися про друзів, їх уподобання і спосіб проведення вільного часу. Спостереження за впливом, який компанія має на підлітка. Його роль у цих випадках.

Рівень розуміння своєї ролі в мікроколективі за місцем проживання.

Довірчі бесіди з учнем і батьками, спроби з'ясувати ціннісні орієнтації кохання, дружби.

II. Схема вивчення особистості учня X-XII класів

Зміст знань про учня

Зростання усвідомленого ставлення до навчання, динаміка успішності (порівняно з VIII-IX класами), її перебіг за циклами предметів. Вплив успішності на життєвий план старшокласників (в XII класі).

Розвиток загальних і спеціальних здібностей:

до гуманітарних, математичних, прикладних, технічних наук;

Методи вивчення особи

Школа

Аналіз динаміки шкільної успішності протягом двох років і вияв закономірностей у змінах у кращий чи гірший бік, особливо покращання оцінок з того чи іншого циклу. Бесіди з учнями на ці теми.

Психолого-педагогічне спостереження за виявами здібностей, з'ясування думки предметників, які працюють у класі, щодо здатності певного учня до навчання і праці;

інтерес до предметних олімпіад, технічних, художніх конкурсів і змагань та інших форм вияву здібностей;

розвиток самостійного конкретного і абстрактного мислення, логічного довільного запам'ятовування і творчої уяви;

подолання ліні у навчанні, байдужості щодо свого майбутнього; вміння самостійно визначати свою долю і втілювати в життя свої наміри.

Формування моральних якостей і властивостей особистості: чесності, гуманізму, благородства, щирості і вимогливості щодо себе;

наявність виражених рис характеру (реактивність, ригідність, дійовість), темпераменту і установок старшокласника, його індивідуального стилю діяльності;

подолання ліні та порочних нахилів (до алкоголю, наркотиків, легковажної поведінки тощо);

подолання власних недоліків у ході самовиховання – самопримування і самопримування;

усвідомлення своєї життєвої мети, орієнтація на майбутню професію або вищу освіту.

Формування ставлення до суспільних процесів:

залучення до конкурсів і олімпіад, змагань і різних засобів вияву здібностей (КВК та ін.);

консультації з шкільним психологом, учителями; розмови з учнем, його залучення до інтраспекції (самоспостереження);

бесіди з батьками.

Аналіз творів та інших самостійних робіт учня, орієнтованих на розкриття його здібностей, профорієнтаційні засоби вияву прагнень і усунення безтурботності.

Психолого-педагогічні спостереження в процесі спілкування в навчальній і позаурочній сфері.

Тести або анкетування, твори про саморозуміння і самооцінку.

Керування моральним самовихованням: консультування, довірчі бесіди.

Психолого-педагогічні спостереження за характером і темпераментом учня.

Дія класного керівника особистим прикладом, роз'ясненням шкідливості порочних нахилів.

Спрямування недоліків на виправлення їх у ході самовиховання.

ставлення до молодіжних організацій і участь у роботі шкільних демократичних організацій;

вироблення політичної культури, обізнаність з подіями у світі, в Україні, в своєму регіоні чи місті; вміння поводитись у громадських місцях під час політичних акцій;

ставлення до релігії – позитивне, нейтральне, негативне

Розвиток естетичних і фізичних властивостей особистості:

виховання сучасної естетичної культури (смаків, ідеалів); розвиток прикладних здібностей, участь у художній самодіяльності, навчання музики поза школою; формування навичок фізичної культури і особистої гігієни, ріст спортивних досягнень старшокласника.

Довірчі бесіди, профорієнтаційні заходи в школі, класі, зустрічі із фахівцями, шкільним психологом.

Зв'язок із заступником директора з виховної роботи, з соціальним педагогом і шкільним психологом та іншими керівниками.

Довірча бесіда з учнем та батьками – з'ясування ставлення до тієї чи іншої релігії.

Екскурсії до музеїв, виставок, обговорення театральних вистав, кінофільмів, найбільш яскравих телепередач.

Бесіди з керівниками спортивних секцій, колективів художньої самодіяльності. Бесіди із школярем про його естетичні ідеали і смаки, про спорт

Сім'я

Зміни у ставленні батьків до старшокласника в міру його дорослішання. Можливості виховного впливу батька й матері, вплив їх на обрання професії, на результати закінчення школи.

Вплив стабільного почуття дорослості на взаємини з батьками, рівень взаєморозу

З'ясування взаємин старшокласника з батьками (порівняно з його підлітковим віком) під час відвідин батьками школи, бесід з класним керівником і вчителями-предметниками

Відгуки сина (доньки) в довірчих бесідах про його взаємини з ними.

міння в сім'ї. Участь класного керівника у подоланні можливих конфліктних ситуацій в сім'ї.

Тактовність у процесі втручання в сімейні конфлікти поколінь, з тим щоб не зіпсувати стосунків.

Спілкування, дружба, товариство

Дружба і товариство як життєві стимули в ранньоянацькому віці:

зіставлення товариської оцінки із самооцінкою, вияв розбіжностей;

сталість дружби і товариства – мотиви: спільність інтересів, однаковий рівень інтелекту, емоційна сумісність

Гранично тактовний вплив на зміцнення позитивних засад у дружбі, особливо для тих дівчаток, які почувають себе самотніми та переживають комплекс неповноцінності

Щоб поступово вивчити всіх учнів класу (і при цьому не втрачати надмірних зусиль), класному керівникові слід досить глибоко оволодіти психологічною культурою спостережливої людини, увійти в неказенні, довірчі стосунки з учнями. Чималу користь може йому дати і психологічна служба, що поступово впроваджується в школах України.

Психолого-педагогічна характеристика на учня

I. Загальні відомості про учня:

- а) де живе, де і ким працюють батьки;
- б) склад сім'ї, її культурний рівень;
- в) взаємини в сім'ї;
- г) характер виховання в сім'ї;
- д) режим дня і дозвілля дитини;
- е) друзі, знайомі учня поза школою;
- є) стан його здоров'я.

II. Загальні риси характеру учня:

- а) суспільна свідомість (світогляд учня, його ідеали, уміння втілювати свої ідеї в конкретні справи, мотиви навчальної та громадської роботи учня);

б) моральні якості учня (інтерес до подій в країні, готовність допомогти школі, престарілим громадянам, почуття відповідальності, правдивості, чесності, принциповості, ставлення до батьків, однокласників);

в) вольові риси характеру (ініціативність, самостійність, сміливість, витриманість, самоконтроль, впевненість у собі, дисциплінованість, самокритичність);

г) особливості темпераменту учня і його психологічних процесів (урівноваженість, рухливість нервових процесів, тобто швидкість чи правильність реагування, виявлення процесів збудження та гальмування, вміння з однієї справи переключатися на іншу, мова, увага, пам'ять, емоції).

III. Загальний рівень розвитку учня:

а) загальний розвиток (культура мови, начитаність, читачькі інтереси, відвідування кіно, театру, музеїв, стадіону);

б) ставлення до навчальної праці (як учень ставиться до занять, чи не запізнюється на уроки, яка його увага на уроках, систематичність виконання домашніх завдань, його ставлення до успіхів і невдач у навчанні);

в) успішність учня (які оцінки з предметів, які дисципліни даються легко, які важко);

г) ставлення до праці (побутової, фізичної, розумової; чи любить виконувати доручення, чи проявляє ініціативу);

д) рівень дисципліни учня (як знає правила для учнів і їх виконує, чи прищеплено навички культурної поведінки, організованість на уроці, ввічливість, акуратність);

е) інтереси та нахили учня (навчальні інтереси і нахили до літератури, мистецтв, техніки, спорту, в яких гуртках і секціях бере участь).

IV. Громадське обличчя та громадська робота учня:

а) участь у громадській роботі класу (чи цікавиться життям класу, ступінь активності в громадській роботі);

б) характер виконання громадської роботи (уміння довести почату справу до завершення, захопити роботою інших, організаційні навички, добровільність);

в) місце учня в класному колективі (чи має учень зв'язок з класом чи ні, його авторитет у класі, ставлення до нього учнів).

V. Висновки:

а) дати рекомендації щодо подолання недоліків у поведінці;

б) дати поради, які риси потрібно розвивати і вдосконалювати учневі.

Для практичного використання пропонується програма психолого-педагогічного вивчення учня та складання його характеристики. Вона орієнтована на всебічне вивчення учня і саме тих особливостей, врахування яких має першочергове значення у навчально-виховній роботі з ним.

Мета програми. Допомогти вчителю орієнтуватися у тій різноманітності особливостей, якими характеризується індивідуальність кожного учня. З цього боку її об'ємність цілком виправдана. Проте саме об'ємність і багатоплановість програми часто викликає розгубленість у вчителів. Справді вивчати кожну зазначену в програмі особливість — на це не вистачить ні часу, ні сил.

Проте зовсім не обов'язково, пункт за пунктом, дотримуватися програми під час вивчення кожного учня. Нею слід користуватися творчо, маючи на увазі те, що індивідуально-психологічні властивості утворюють складну динамічну структуру, в якій одні відіграють визначальну роль, а інші — підпорядковану. Інакше кажучи, окремі індивідуальні особливості нерівнозначні між собою.

Серед них є менш важливі і більш важливі, навколо яких групуються інші, які характеризують учня як конкретну, своєрідну особистість і, отже, через які можна найбільш ефективно здійснювати педагогічні впливи на нього. Тому йдеться не про звичайне нагромадження великої кількості фактів, що стосуються того або іншого учня, а про те, щоб розібратись у взаємозв'язку і взаємопідкоренні різних його особливостей і в результаті знайти найбільш суттєві, провідні.

Програма психолого-педагогічного вивчення учня та складання характеристики

I. Загальні відомості про учня

Прізвище, ім'я та по батькові учня.

Рік народження.

Стан здоров'я і загальний фізичний розвиток.

Сім'я, її склад. Заняття батьків. Побутові умови життя.

Особливості виховання учня в сім'ї.

Домашня адреса.

II. Навчальна діяльність учня

1. *Успішність* за попередні роки і в поточному навчальному році; коливання її рівня з окремих предметів; випадки неуспішності, їх причини.

2. *Ставлення* до навчання: усвідомлення обов'язків школяра; зацікавлення навчанням; любов до набування знань, бажання вчитися; особливий інтерес до окремих предметів; ставлення до виконання навчально-трудова завдань, до навчання в майстернях, на пришкольніх ділянках; наявність інтересу до майстрування, технічного конструювання; ставлення учня до оцінювання його навчальної діяльності педагогами, іншими учнями і батьками; самооцінка учнем своїх успіхів у навчанні, його вимогливість до себе; інші мотиви його навчальної діяльності.

3. *Особливості і засвоєння знань*: успішність учня у навчанні, наявні в ній недоліки; усвідомлення і прийняття навчальних завдань; активність і самостійність їх виконання; особливості сприймання і розуміння навчального матеріалу; здатність аналізувати факти, виділяти їх істотні ознаки, узагальнювати, робити висновки і застосовувати до поповнення нових фактів; особливості пам'яті, уяви учня у навчальному процесі; характерні для учня способи запам'ятовування навчального матеріалу; вміння правильно і точно висловлювати думки, відповідати на запитання, переказувати текст своїми словами; емоційні компоненти навчальної діяльності учня, зокрема їх прояви під час відповідей; емоційні реакції на труднощі у виконанні навчальних завдань; здатність володіти своїми емоціями; старанність, наполегливість у виконанні навчальних завдань під час уроків і вдома; ступінь сформованості, вміння вчитися, планувати свою навчальну роботу, ініціативно, організовано, акуратно, систематично і раціонально її виконувати, контролювати себе; основні труднощі учня у навчанні з тих чи інших предметів, причини цих труднощів.

III. Трудова діяльність учня

1. Участь у суспільно-корисній трудовій діяльності, у різних видах суспільно-корисних заходів, здійснюваних школою, у праці по самообслуговуванню в школі і в сім'ї; виконання громадських доручень.

2. Ставлення до трудової діяльності: мотиви виконання трудових завдань (*усвідомлення їх суспільної важливості, моральні стимули до праці, любов до Батьківщини, почуття громадського*

обов'язку перед нею, інтерес до продуктивної, зокрема фізичної праці, розуміння необхідності її виконання та ін.); ступінь сформованості психологічної готовності до праці, до участі у створенні матеріальних і духовних цінностей; особливості ставлення учня до розумової і фізичної праці; інші види діяльності, якими учень цікавиться; заняття, до яких він вдається у вільний час.

3. Особливості виконання трудових завдань: відповідальність, сумлінність, організованість і дисциплінованість їх виконання; ініціатива в підтриманні робочого порядку, в боротьбі з неефективним використанням часу, що відводиться на працю; ділові якості учня як працівника, його загальнотрудові вміння і навички.

4. Професійна орієнтація: яку професію має намір обрати, мотиви її вибору; стійкість професійних намірів учня.

IV. Загальний розвиток учня

1. Знання: їх обсяг, глибина, систематизованість, міцність, узагальненість, начитаність, потреба в знаннях.

2. Розвиток сприймання й мислення: спостережливість, логічність, доказовість, самостійність, критичність мислення; володіння узагальненими прийомами розумової роботи з навчальним матеріалом; кмітливість, дотепність й інші розумові властивості.

3. Культура мовлення: запас слів, уміння користуватися ним з метою спілкування, правильно, ясно, виразно висловлювати думки.

4. Інтереси: навчальні, читацькі, мистецькі, технічні, спортивні, громадські та ін.; їх стійкість і дійовість; особливості естетичного ставлення до дійсності.

5. Здібності й нахили учня: загальні й спеціальні здібності до навчання; здібності до творчої діяльності (*технічної, художньої, музичної, сценічної і т.п.*); участь у різних видах гурткової роботи.

V. Моральна вихованість учня

1. Дисциплінованість: усвідомлення і виконання правил поведінки; виконання дисциплінарних вимог дорослих; ініціатива у підтриманні дисципліни в класному колективі; ставлення до її порушень іншими учнями; випадки порушення дисципліни, їх частота і характер; ставлення учня до критичних зауважень, порад і вимог учителів, класного колективу і батьків; самооцінка і самоконтроль своєї поведінки в школі, в сім'ї і громадських місцях, уміння володіти собою.

2. Колективізм: участь учня у роботі класного колективу, місце його в колективі, задоволення чи незадоволення ним; уміння колективно працювати; ставлення до товаришів, взаємовідносини з ними; дружба й товаришування, їх зміст і мотиви; конфлікти з товаришами, їх причини; авторитет учня в колективі; ставлення його до однолітків протилежної статі; людяність.

3. Ідейна спрямованість: моральні уявлення, погляди і переконання учня, почуття патріотизму, єдність моральної свідомості й поведінки учня; повага до старших, чуйність, уважність, ввічливість, чемність, щирість, правдивість у ставленні до інших; ставлення до себе самого (*скромність, самокритичність, почуття власної гідності, вимогливість, прагнення до самоудосконалення своїх моральних якостей*); єдність внутрішньої і зовнішньої вихованості учня; духовні потреби і запити, інтерес до громадського життя нашої країни, участь у громадському житті школи, мотиви і рівень громадської активності.

4. Інші характерологічні риси: емоціональна вразливість, сила, стійкість і змінюваність почуттів; переважаючий настрій, фактори, що зумовлюють його; рухливість, жвавість, урівноваженість поведінки; стриманість, сором'язливість і їх прояви; упевненість у собі, невпевненість у своїх силах; самовпевненість, наполегливість, витримка, рішучість, самовладання.

VI. Висновки

Місце і роль тих чи інших особливостей у структурі особистості; характер їх взаємовпливу. Перспективи подальшого розвитку учня. Психолого-педагогічні рекомендації формування позитивних якостей особистості, подолання негативних.

3.2. Вивчення класного колективу

1. Склад учнів класу:

- а) віковий та кількісний;
- б) працездатність та успішність учнів;
- в) пізнавальний рівень, загальний розвиток учнів;
- г) громадський стан класу (національне спрямування, виконання доручень, традиції класу, свідомість учнів).

2. Згуртованість учнів класу:

- а) чи є угруповання за цільовими інтересами або негативного характеру, як учні ставляться один до одного і до справ класу;

б) чи люблять разом проводити час в школі і поза нею (працювати чи відпочивати);

в) чи дружать хлопці та дівчата;

г) чи захищають учні членів свого колективу на перервах і поза школою;

д) чи немає в класі кругової поруки;

е) чи не переживають учні перемоги та невдачі свого класу.

3. Організованість учнів класу:

а) чи вміють учні самі організовуватися до виконання колективних справ та розподіляти доручення між собою;

б) чи вміють терпляче і уважно слухати один одного;

в) чи вміють підкорятися думці більшості.

4. Громадська думка в класі:

а) які вчинки своїх товаришів вони схвалюють, а які засуджують;

б) в яких формах виражають своє схвалення чи осуд;

в) чи є різниця між тим, що говорять і обіцяють, і тим, що роблять;

г) рівень справедливості (об'єктивності) оцінки і самокритики в класі.

5. Характер товариських зв'язків в колективі класу:

а) що об'єднує учнів (місце проживання, місце за партою, інтереси, спільна робота);

б) чи уважні учні один до одного, чи намагаються допомогти;

в) чи проявляють вимогливість один до одного, чи вміють бачити недоліки;

г) як клас ставиться до відмінників, активу, невстигаючих, порушників;

д) чи вміють ставитися до однокласників з фізичними вадами.

6. Характеристика лідерів класу:

а) склад лідерів (формальних і неформальних);

б) чи мають лідери класу авторитет;

в) чи виконуються розпорядження лідерів;

г) яке ставлення офіційних лідерів до однокласників.

7. Зв'язок класного колективу із загальношкільним:

а) чи знають в класі про те, що відбувається в школі та в інших класах;

б) чи вносяться пропозиції в класі про покращення життя в школі;

в) як виконуються загальношкільні доручення;

г) яку участь бере клас у загальношкільних заходах.

8. Висновки:

а) які педагогічні заходи слід вживати для кращої організації класного колективу та його єдності;

б) як використовувати класний колектив для виховного впливу на окремих учнів.

Програма вивчення розвитку класного колективу

Показники розвитку	Ознаки виявлення розвитку колективу			
	яскраво виявляються	виявляються	слабо виявляються	дуже слабо виявляються
Рух до мети, перспективи в соціально значимій діяльності	Колективна діяльність спрямована на реалізацію значимих суспільних завдань і перспектив	Колективна діяльність спрямована на досягнення тільки загальношкільних завдань і перспектив	Колективна діяльність спрямована на виконання конкретних завдань і доручень, що замкаються в рамках класного колективу	Колективна соціально значима діяльність виявляється дуже слабо
Суспільні зв'язки	Колектив має систематичні та дійові зв'язки не тільки всередині школи, але й з підшефними колективами та колективами підприємств-шефів	Систематичні дійові зв'язки з іншими колективами існують в рамках школи	Зв'язки колективу з іншими колективами в школі та поза нею епізодичні	Колективні громадські зв'язки дуже слабкі
Самоврядування	Клас має реально діючі органи самоврядування, які в основному самостійно та правильно розв'язують питання планування, організації, регулювання та контролю	Органи самоврядування керують переважно за інструкціями педагогів	За безпосередньої участі та підтримки педагогів	Існуючі органи самоврядування не діють

Громадська думка	В основному всі учні одностайні у вирішенні питань, що стосуються колективної діяльності	Більшість учнів приходять до правильного вирішення питань	До правильного рішення приходять лише частина учнів, переважно актив	Немає діючої громадської думки, класбайдужий дискусійний колективний життя
Дисципліна та взаємна вимогливість	Переважають розумні, справедливі вимоги один до одного. Вимоги приймаються та виконуються кожним	Справедливі, розумні вимоги подаються і приймаються більшістю учнів	Розумні вимоги подаються і приймаються незначною меншістю, переважно активом	Вимогливість один до одного відсутня, дисципліну підтримують лише педагоги
Співробітництво та узгодженість у роботі	Всі учні легко розподіляють між собою роботу, узгоджують свої дії як зі своїм класом, так і з іншими класними колективами	Більшість розподіляє між собою роботу, за узгодження дій зустрічаються утруднення, але вони швидко долаються; робота виконується успішно	Працює лише актив, при узгодженні дій спостерігаються суперечки, сварки, образи	У колективні налагоджено співробітництво, кожен діє самостійно
Прагнення до спілкування у вільний час	До спілкування прагне кожний, переважно з товаришами по класу	Більшість прагне до спілкування і переважно спілкуються з товаришами по класу	Спілкується одне з одним незначна частина учнів	Спілкування дуже обмежене
Дружба та взаємодопомога	У колективі спостерігаються доброзичливі стосунки в основному між всіма, учні захищають честь і гідність кожного, в потрібну хвилину приходять на допомогу один одному	Між більшістю учнів існують доброзичливі стосунки, але це не завжди виражається в дійовій допомозі один одному	Спостерігаються інколи конфлікти між групами	Спостерігаються недоброчинні стосунки є учні, як потрібна допомога, але вони не отримують
Творче самовираження особистості	Кожен школяр займається улюбленою справою: відвідує гуртки, секції, дитячі клуби і т. д.	Більшість учнів відвідують гуртки, секції	Лише частина учнів реалізує інтерес до улюбленої справи: відвідує гуртки, секції, клуби та ін.	У колективі створені умови для творчого вираження особистості

3.3. Орієнтовна схема аналізу підготовки, проведення і результатів виховного заходу

I. Цілі і завдання, що мають бути розв'язані в процесі підготовки і проведення виховного заходу. Особливості контингенту учнів. Наскільки враховані в змісті заходу потреби школярів, їхні інтереси і творча фантазія.

II. Процес підготовки: спрямовуюча роль класного керівника у ході підготовки заходу, подання в тактовній формі допомоги учням; роль учнівських організацій, органів самоуправління в підготовці й проведенні заходу; позиція учнів у процесі підготовки цього заходу (розробка планів, контроль тощо); забезпечення дружньої, злагодженої роботи колективу, формування відносин співробітництва, взаємодопомоги, відповідальності; організація діяльності учнів: чітке визначення функціональних обов'язків і повноважень кожного, конкретних строків виконання окремих завдань.

III. Проведення заходу:

1. Організація: готовність учнів до проведення заходу; оформлення приміщення, обладнання, наочність, використання технічних засобів; структурна схема заходу; чіткість, організованість, злагодженість у проведенні заходу; раціональність використання часу; участь представників громадськості у заході.

2. Зміст: актуальність теми, змістовна спрямованість; логічність, послідовність, цілеспрямованість, раціональність у доборі фактів, їх осмислення, глибина висновків; зв'язок з життям класу, школи, села, міста, району; добір питань, що хвилюють школярів.

3. Методика проведення: врахування вікових особливостей дітей, можливість відвертого обміну думками; характер діалогу, стимулювання учнів до дискусії, до вироблення єдиної думки.

4. Психологічна обстановка: поведінка учнів, їхня активність, зацікавленість, ставлення до заходу; поведінка вчителя, його тон, ставлення до учнів, педагогічний такт, повага до самостійних думок, пропозицій, рішень учасників.

IV. Результати: вирішення конкретних завдань виховання у процесі підготовки і проведення заходу; ставлення учнів до його змісту.

V. Загальні висновки.

VI. Рекомендації.

3.4. Тест "Перевірте свої здібності вихователя"

Своєрідна гра дасть змогу кожному, хто зацікавиться нею, певною мірою виявити особливості свого характеру, немовби перевірити власну точку зору на ті або інші аспекти виховного впливу на дітей.

Даний тест, крім суто пізнавального інтересу, як різновид гри, водночас і делікатний засіб виявити задатки і здібності гравця як майбутнього вихователя.

На кожне із 19 запитань запропонованої анкети треба дати один з трьох можливих варіантів відповіді: 1) так, завжди, безсумнівно; 2) інколи, в разі потреби, частково; 3) ні, ніколи, ні за яких обставин. У дужках у відповідній послідовності позначено кількість балів, які нараховуються за дану вами відповідь.

1. Чи згодні ви з думкою, що на ті або інші запитання малолітньої дитини доречно відповідати: "Я скажу тобі, коли ти підростеш"? (Так – 0 балів; інколи – 2 бали; ні – 5 балів).

2. Чи треба давати дитині гроші на дрібні покупки? (3; 4; 1).

3. Коли у чомусь доводиться відмовляти дитині, чи потрібно пояснювати причину цього? (3; 2; 0).

4. Чи треба дозволяти дитині допомагати дорослим (батькам) по господарству, якщо є абсолютна впевненість у тому, що користі від цього буде мало або ніякої? (4; 3; 0).

5. Чи вважаєте ви припустимою незначну брехню у стосунках з дітьми? (0; 3; 4).

6. Чи треба користуватися кожною нагодою, щоб сприяти розвитку спостережливості у дитини? (5; 2; 0).

7. Чи можна у присутності дитини критикувати своїх знайомих? (1; 2; 0).

8. Чи переконані ви у тому, що дитину не можна обманювати? (3; 4; 1).

9. Чи вважаєте, що малолітнім дітям треба пояснювати усі життєві факти? (0; 3; 4).

10. Чи цікавлять вас книжки з проблем виховання? (4; 2; 0).

11. Чи вважаєте ви, що навіть маленькі діти мають право на власні таємниці? (3; 2; 1).

12. Чи згодні ви з тим, що можна погрожувати дитині покаранням, якщо вона залишила щось з їжі на тарілці? (0; 1; 4).

13. Чи треба сприяти розвитку в дитини почуття незалежності, віри у свої сили? (5; 1; 0).

14. Чи можете повною мірою розділити радість дитини? (3; 2; 0).

15. Чи здатні ви охоче проводити свій вільний час з молодшими за себе? (5; 1; 0).

16. Чи подобається вам, коли демонструють які-небудь здібності дітей? (0; 1; 4).

17. Чи вмієте ви сказати так, щоб вас одразу ж послухали? (5; 0; 0).

18. Якщо доводиться бути свідком вередливої поведінки добре знайомої вам дитини, чи здатні ви зберігати повний спокій? (5; 1; 0).

19. Чи легко вам розв'язувати невимушені, товариські стосунки з дітьми? (4; 2; 0).

А тепер підрахуйте загальну кількість (суму) набраних вами очок.

Ось які підсумкові припущення про ваші педагогічні здібності можна зробити за умови, що всі відповіді було дано відверто і об'єктивно:

Ви набрали менше 25 балів (очок). Суворість – не єдиний метод ефективного виховання. З виявленими у процесі проведеного тестування принципами важко розраховувати, що ваш педагогічний талент і здібності можуть зробити дітей веселими і врівноваженими. Педагогічна праця, напевне, не ваше покликання.

Сума 25-56 балів (очок) свідчить, що ваші принципи у цілому правильні. Хоча треба зазначити, що логічність у вихованні – це ще не все, потрібен і реалізм.

Сума понад 56 балів (очок) – ваше терпіння, розуміння дитячої психології без будь-яких припущень заслуговують лише схвальної оцінки. Обравши професію педагога, ви досягнете успіху. І ті, хто бачить вас у майбутньому вихователем, мають рацію.

Можливо, що декому одержані оцінки, а отже, і пророкування не сподобаються. Але не треба впадати у відчай чи ображатися. Адже це своєрідна гра, де, як і повинно бути, є свої переможці і переможені. Крім того, матеріал (підстави) для підрахування набраних вами балів (очок) кожний давав сам. І, кінець

кінцем, ви маєте повне право перевірити (і не один раз) свої здібності в інших сферах трудової діяльності.

Щоб стати педагогом, до якого тягнуться, кому вірять і довіряють, виконуйте неписані вчительські заповіді:

Постійно зростаєте, не зупиняйтесь на рівні знань, здобутих у вузі.

Прагніть передати все те, чим самі володієте, своїм вихованцям. Не лініуйтеся вишукувати методи, способи і засоби передачі.

Будьте суворими, але не дріб'язковими причепами. Дружамі дітей без натяку на панібратство.

Умійте входити у вік дитини. Згадуйте частіше своє дитинство, і вам легше буде зрозуміти учнів і правильно використати міри покарання і заохочення.

Не роздувайте велике багаття з маленької конфліктної ситуації. Не живіть за принципом: чия упертість візьме гору. Буває, що і вчитель помиляється.

Майте мужність визнати свої помилки, промахи. Цим ви не втратите свій авторитет, а зміцните його.

Відверто радійте кожному паростку доброго у дитини. Засмучуйтесь, обурюйтесь теж відверто – і діти платитимуть вам правдою.

3.5. Варіанти завдань до зрізової контрольної роботи з курсу "Методика виховної роботи"

1. Методика проведення етичних бесід. Складіть план бесіди (тема за вибором студента).

2. Методика вивчення особистості учня. Складіть план індивідуальної бесіди з недисциплінованим учнем, спрямованої на вивчення його позашкільних інтересів.

3. Методика складання програм вивчення рівня вихованості учнів, складіть відповідну анкету.

4. Методика вивчення стосунків у класному колективі. Складіть питання анонімної анкети для вивчення відносин колективу з класним керівником.

5. Методика проведення тематичної екскурсії на природу. Складіть план екскурсії.
6. Форма роботи з батьками. Складіть тематику лекцій та бесід для роботи з батьками.
7. Методика проведення пізнавальних вечорів. Складіть план вечора (тема за вибором студента).
8. Методика вивчення особистості учня. Складіть програму вивчення навчальної неуспішності школяра.
9. Методика проведення диспуту. Складіть план проведення диспуту на тему "Які сучасні проблеми сім'ї і шлюбу?"
10. Методика проведення бесіди "за круглим столом". Складіть план бесіди (тема за вибором студента).
11. Методика вивчення згуртованості колективу. Складіть програму вивчення учнівського колективу.
12. Методика вивчення сім'ї школяра. Складіть анкету для вивчення сім'ї школяра.
13. Методика проведення природоохоронної роботи з учнями. Складіть план бесіди про охорону природи.
14. Методика проведення профорієнтаційної роботи. Складіть план проведення вечора "Захист професії".
15. Методика проведення вікторин. Складіть план проведення вікторини "Що? Де? Коли?"
16. Методика проведення класних зборів, складіть план їх проведення.
17. Методика використання виховних можливостей народних традицій. Складіть план проведення "Українських вечорниць".
18. Методика проведення тематичних конференцій. Складіть план тематичної конференції (тема за вибором студента).
19. Методика вивчення суспільної спрямованості особистості учня. Складіть анкету для вивчення ставлення школярів до класних доручень.
20. Методика проведення усного журналу. Складіть план усного журналу "Україна, рідна моя".
21. Методика роботи класного керівника по підготовці учнів до сімейного життя. Складіть план роботи за даною схемою.
22. Складіть план проведення колективної творчої справи за темою "Люби і знай свій рідний край".

23. Методика формування культури поведінки учнів. Складіть план відповідного виховного заходу (тема за вибором студента).

24. Методика проведення предметних тижнів. Складіть план предметного тижня (за фахом факультету).

25. Методика естетичного виховання учнів. Складіть план проведення вечора "Мистецтво України".

26. Методика проведення гурткової роботи з учнями. Складіть план роботи гуртка (за фахом факультету).

27. Методика проведення профорієнтаційної роботи. Складіть анкету для вивчення професійних інтересів школярів.

28. Методика підготовки і проведення тижня профорієнтаційної роботи в школі. Складіть план тижня профорієнтації.

29. Методика проведення батьківських зборів. Складіть план проведення батьківських зборів.

30. Методика роботи з морального виховання учнів. Складіть план проведення прес-конференції (тема за вибором студента).

Рекомендована література

1. Азаров Ю.П. Искусство воспитывать. – М., 1985.
2. Анисимов А.С. Технологизация: ее природа и социальная роль. – Харьков, 1989.
3. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М., 1989.
4. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – К.: ІЗМН, 1998.
5. Бурлака Я.І., Легенький М.І. Про розробку курсу "Технологія виховного процесу" / Формування і становлення сучасного вчителя. – Рівне, 1990.
6. Виховний потенціал народного календаря // Радянська школа. – 1990. - №9.
7. Волкова Н.П. Педагогіка. – К., 2001.
8. Досвід роботи класних керівників з проблем екологічного виховання учнів // Позакласний час. - № 4. – 2000. – 62 с.
9. Досвід роботи класних керівників з проведення класних виховних годин і годин-спілкування // Позакласний час. - № 7. – 2000. – 62 с.
10. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії. – К., 1997.
11. Иванов И.П. Энциклопедия коллективных творческих дел. – М., 1989.
12. Ильина Т.А. Педагогическая технология. – М., 1984.
13. Кацинська Л.Л. Виховний процес в сучасній школі. – Рівне, 1997.
14. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. – М., 1989.
15. Кларин М.В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. – М., 1994.
16. Кондрашова Л.В. Внеаудиторная работа по педагогике в педагогическом институте. – К., 1988.
17. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інф. збірник МО України. – 1996. - № 13.
18. Мартинюк І.В. Національне виховання: теорія і методологія. – К., 1995.
19. Матьоша І.К. Гуманізація виховання і навчання в загальноосвітній школі. – К., 1995.

20. Методика воспитательной работы / Под ред. В.М.Коротова. – М., 1990.
21. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. – К., 2001.
22. Нісімчук А.С. та ін. Сучасні педагогічні технології. – К., 2000.
23. Організація виховної роботи в школі. – К., 1995.
24. Оржеховська В.М. Класний керівник в сучасній школі. – К., 1996.
25. Основи педагогічної майстерності / За ред. І.А.Зязюна. – К., 1999.
26. Падалка О.С. Виховні технології. – К., 1995.
27. Паламарчук В., Рудаківська С. Від творчої особистості – до нових технологій навчання // Рідна школа. – 1998. - № 2.
28. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. Збірник наукових праць / Ред. кол.: Л.І. Даниленко (гол. ред.) та ін. – К.: Логос, 2000.
29. Педагогічні технології. Досвід. Практика. – Полтава, 1999.
30. Петрович В.С. Зміст та організаційно-педагогічні форми позаурочної виховної роботи. – К., 1995.
31. Планування і впровадження нових виховних систем, форм, методів і моделей позакласної роботи з учнями // Позакласний час. – 2000. - № 1-2. – С. 1-45.
32. Рыданова И.И. Основы педагогики общения. – Мн., 1998.
33. Сазонов В.П. Организация воспитательной работы в классе. – М., 2000.
34. Скурятівський В. Свята українського народу. – К., 1993.
35. Соловейчик С.А. Воспитание по Иванову. – М., 1989.
36. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка. – К., 1996.
37. Фіцула М.М. Педагогіка. – К., 2000.
38. Щербань П. Національне виховання в сім'ї. – К., 2000.
39. Щуркова Н.И. Новые педагогические технологии воспитательного процесса. – М., 1993.

ЗМІСТ

Стор.

Вступ	3
РОЗДІЛ I. Теоретичні засади технології виховання	5
РОЗДІЛ II. Форми виховної роботи	28
2.1. Рухливі ігри.....	34
2.2. Класна година.....	38
2.3. Класні збори, батьківські збори.....	40
2.4. Формування в учнів відповідального ставлення до навчання	43
2.5. Формування культури поведінки учнів.....	46
2.6. Етичні бесіди	52
2.7. Диспути	55
2.8. Дискусії	57
2.9. Читацькі конференції.....	61
2.10. Тематичні конференції.....	63
2.11. Усний журнал	65
2.12. Бесіда за "круглим столом"	78
2.13. Пізнавальні вечори	80
2.14. Українські вечорниці	87
2.15. Виховні традиції народного календаря	99
2.16. Вікторини	117
2.17. Предметні тижні	130
2.18. Тиждень профорієнтації	133
2.19. Ділові ігри	137
2.20. Брейн-ринг	175
2.21. Аукціони	186
2.22. Конкурси	190
2.23. Предметні гуртки	204
2.24. Природоохоронна робота	209
2.25. Тематичні екскурсії.....	214
2.26. Спільна робота школи і сім'ї по підготовці учнів до сімейного життя	217
2.27. Поради вчителям і батькам	220
2.28. Вислови мудрих людей.....	225

РОЗДІЛ III. Аналіз і оцінка результативності виховної роботи з школярами

3.1. Вивчення особистості учня

3.2. Вивчення класного колективу

3.3. Орієнтовна схема аналізу підготовки, проведення і результатів виховного заходу

3.4. Тест "Перевірте свої здібності вихователя"

3.5. Варіанти завдань до зрізової контрольної роботи з курсу "Методика виховної роботи"

Рекомендована література